

EUROPEAN REFORMS BULLETIN 2017 No 3

Indexed & Shared by:

European Reforms Bulletin

2017

scientific peer-reviewed journal

No. 3

Founded and edited by Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg (Registre de commerce et des sociétés, Luxembourg, F 10.340, siège social: L-1541 Luxembourg, 36, boulevard de la Fraternité).

Tel.: +352661261668

e-mail: bulletin@email.lu

http://cers.eu.pn/bulletin.html

Editorial board: Yeskov S. (D.Sc., Assoc. Prof., Luxembourg, editor-in-chief), Zaiets O. (PhD, Assoc. Prof., Luxembourg, deputy editor), Dymarskii Ia. (D.Sc., Prof., Russian Federation), Kaluzhnyi R. (D.Sc., Prof., Ukraine), Karchevskiy N. (D.Sc., Prof., Ukraine), Korystin O. (D.Sc., Prof., Ukraine), Kretova A. (PhD, Russian Federation), Nedodaieva N. (D.Sc., Prof., Israel), Rozovskiy B. (D.Sc., Prof., Ukraine), Zablodska I. (D.Sc., Prof., Ukraine).

European Reforms Bulletin is an international, multilingual (English, Ukrainian, Russian), scholarly, peer-reviewed journal, which aims to publish the highest quality research material, both practical and theoretical, and appeal to a wide audience. It is an official bulletin of the Centre for European Reforms Studies and is published 4 times a year (quarterly). It includes articles related to legal and economic issues of reforms in European Union and Europe-oriented countries, including efficiency and experience of these reforms, comparative studies on all disciplines of law, cross-disciplinary legal and economic studies, and also educational issues. It welcomes manuscripts from all over the world, in particular from countries which made European choice recently. It accepts articles from professional academics, researchers, experts, practitioners and PhD students.

Responsibility for the accuracy of bibliographic citations, quotations, data, facts, private names, enterprises, organizations, institutions and government bodies titles, geographical locations etc. lies entirely with authors. All the articles are published in author's edition. Authors must accept full responsibility for the factual accuracy of the data presented and should obtain any authorization necessary for publication. The editorial board and the Centre for European Reforms Studies do not always share the views and thoughts expressed in the articles.

The editorial board reserves the right to refuse any material for publication and advises that authors should retain copies of submitted manuscripts and correspondence as material cannot be returned. Final decision about acceptance or rejection rests with the editor-in-chief and editorial board. By submitting an article for publication author declares that the submitted work is original and not being considered elsewhere for publication and has not been published before.

Recommended for publication by the Centre for European Reforms Studies (protocol of the general meeting No. 11 24.04.2017)

© European Reforms Bulletin, 2017

© Authors of articles, 2017

Table of contents

Bondarenko N.V. General Social Measures to Prevent Illegal Migration in Ukraine	3
Chelpan O.V. Prevention of criminal offenses related to damage to the transport networks in Ukraine	8
Grigorovich P.A. Forensic characteristics of criminal activity fictitious enterprises in Ukraine	13
Kostrytskyi V.V. Generic and specific object of the crime "bribery of a voter or referendum participant" according to the Criminal Code of Ukraine	19
Krupey S.R. Execution of a special task on disclosure of criminal activities of an organized group or a criminal organization: modern realities and foreign experience	27
Lytvyn V.V. Patrol policemen's image as an estimated element of an activities of national police of Ukraine	32
Marchenko A.A. Criminal procedural procedure for the use of juvenile compulsory measures of the educational order: directions of improvement of the current legislation	37
Merkulova V.O. System links between criminal law and criminal legal institutions: challenges current legislation of Ukraine	46
Savenko K. Budget potential of the ensuring economic safety of housing-communal services consumers' on the example of administrative-territorial units of Ukraine	53
Sharanich R.S. Foreign experience of criminal law protection of public relations in the field of activity of non-bank financial institutions	59
Smoliy I.V. Features of the organization of international cooperation in the field of administrative justice	64
Tryasun P.R. Ways of committing hooliganism in public places	69
Babanina V. International Agreements as Sources of Criminal Legislation of Ukraine	74

General Social Measures to Prevent Illegal Migration in Ukraine

Natalia V. Bondarenko

Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine

e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: The article analyzes the current tendencies of illegal migration in Ukraine. Particular attention is paid to the causes and conditions that facilitate illegal migration, as well as to analyze the general social measures to prevent illegal migration.

Keywords: illegal migration, causes, conditions, social measures, prevention

Проблема загального впливу на злочинність на сучасному рівні до цих пір залишається відкритою. Соціально-економічна ситуація в Україні натеper характеризується такими негативними явищами, як спад виробництва, інфляція, зниження рівня життя населення, зростання безробіття, та іншими, що сприяє створенню напруги в суспільстві та призводить до розв'язання людьми своїх проблем злочинним шляхом. Для того щоб ефективно впливати на злочинність, необхідна сильна політична влада, економічна стабільність і справедливе кримінальне законодавство» [1, с. 193].

Тому запобігання злочинності повинно включати в себе різноманітні запобіжні заходи різних галузей знань. Для належного впорядкування запобіжних заходів, чіткого визначення рівня і напрямів запобіжної діяльності суб'єктів, їх компетенції, природи самих заходів тощо виникає необхідність їх класифікації. Класифікація - це розподіл явищ, понять, заходів за класами залежно від загальних ознак або класифікатора. Існують різні класифікації запобіжних заходів з урахуванням тих цілей, які перед ними ставляться. Заходи можна класифікувати за: рівнем, масштабом, змістом, суб'єктами, об'єктами та ін. За рівнем розрізняються загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання злочинності; за масштабом - заходи, які здійснюються у територіальному розрізі, на окремому об'єкті, щодо групи осіб; за змістом - заходи соціально-економічного, соціально-демографічного, технічного, екологічного, правового та іншого характеру; за суб'єктами - заходи, що здійснюються органами всіх гілок влади, організаціями, трудовими об'єднаннями, установами, окремими громадянами; за об'єктами - відповідно до видів злочинів, на протидію яким вони спрямовані.

Актуальним завданням як на теоретичному, так і на практичному рівні, є: загальносоціальні заходи запобігання нелегальній міграції, що направлені на посилене і цілеспрямоване розроблення заходів на подолання проблематичних питань в сфері нелегальної міграції в Україні чіткого визначеними компетентними суб'єктами і учасниками цієї діяльності.

Тому запобігання нелегальній міграції полягає в реалізації комплексу заходів загальносоціального характеру. Проведеним опитуванням встановлено такі три напрями загальносоціальних заходів запобігання нелегальній міграції в Україні:

- 1) зміна кримінальної політики з урахуванням запобігання нелегальній міграції в Україні - 74 %;
- 2) вдосконалення економічної, ідеологічної, організаційно-управлінської сфер життєдіяльності суспільства - 84 %;
- 3) розробка та впровадження комплексних програм, спрямованих на скорочення нелегальної міграції в Україні - 86 %.

Слід відзначити, що проблема нелегальної міграції в світі та в Україні досягла кризової ситуації й потребує негайного вирішення. Як нами відзначено, що проблема нелегальної міграції досягла глобальної загрози, але на жаль в Україні не здійснюються відповідних заходів щодо нейтралізації цього явища ні на державному, ні на інших будь-яких рівнях. Такої ж думки притримується 89 % опитаних респондентів.

З вище визначеного випливає, що необхідно негайно прийняти спеціальну міграційну програму, яка повинні забезпечувати вирішення більшості проблем, пов'язаних із міграцією, особливо вимушеною.

Загальносоціальною основою запобігання розглянутої злочинності і максимального обмеження можливостей для її функціонування і відтворення є подолання кризових явищ у країні: в економіці,

політиці, суспільній ідеології і психології, соціальної сфері, правоохоронної діяльності. На цій основі перспективними представляються профілактичні заходи, пов'язані з:

- усуненням, ослабленням чи нейтралізацією криміногенних факторів;
- належними організаційно-управлінськими заходами запобігання злочинам;
- усуненням чи обмеженням криміногенних факторів шляхом і в результаті формування в членів суспільства моральної позиції, орієнтованої на базові загальнолюдські цінності;
- установам контролю за діяльністю засобів масової інформації й естради, що фактично пропагують, усупереч міжнародно-правовим зобов'язанням України, злочинний спосіб життя;
- неприпустимістю таких негативних факторів, як соціальна нетерпимість, масові репресії, національна ворожнеча, відхилення від закономірностей суспільного розвитку;
- установам міждержавного співробітництва на інформаційно-методичному рівні і при проведенні спільних операцій;
- удосконалення правових заходів профілактики розглянутої категорії злочинності [2, с. 134-135].

Тому послідовна реалізація заходів загальносоціального характеру сприяє утворенню такої атмосфери в суспільстві, яка ускладнювала б вчинення злочинів і формування їх мотивації за сприятливих ситуацій [3, с. 53].

Не менше значення для профілактики злочинності мають загальносоціальні заходи по підтримці розвитку освіти і культури у суспільстві, збереженню і розвитку нашого духовно-морального спадку. Достовірно встановлена чітка залежність між освітнім і культурним рівнем людей, їх вихованням та ризиком вчинення злочинів. Не можна недооцінювати у цьому сенсі значення педагогічного і правового виховання населення, як і протидії «анти вихованню», яке здійснюється рядом ЗМІ, що пропагують всюдозволеність, жорстокість, підміну культури її сурогатами, елементи кримінальної субкультури тощо. Антикриміногенне значення притаманне і широкомасштабним заходам по боротьбі з забруднення екологічного та інформаційного середовища; міроприємств по підтримці позитивної діяльності у дозвіллі, які суттєво зменшують ризик «п'яних» і інших ситуативних злочинів [4, с. 26].

Проведеним опитуванням встановлено, що найефективнішими загальними профілактичними заходами запобігання нелегальної міграції впершу чергу є соціально-економічні - 85 %, правові - 75 %, організаційно-управлінські - 63 %, ідеологічні - 63 %, соціально-психологічні - 45 %, медичні - 43 %, психолого-педагогічні - 37 %, соціально-культурні - 32 % і технічні - 28 %.

Отже, розглянемо відповідні правові заходи щодо нейтралізації нелегальної міграції на державному та на інших будь-яких рівнях. Слід відзначити, що на сьогодні відсутні комплексні програми з профілактики нелегальної міграції в Україні, що не може викликати занепокоєння. Хоча за роки незалежності України такі програми існували, наприклад: 1) Програма боротьби з нелегальною міграцією на 1996-1997 роки [5]; 2) Про заходи щодо запобігання нелегальній міграції громадян в Україну від 08.06.1998 р. [6]; 3) Програма боротьби із нелегальною міграцією на 1999-2000 роки [7]; 4) "Програма боротьби з незаконною міграцією на 2001-2004 роки"[8]. Метою вказаної Програми була реалізація державної політики з питань міграції та національної безпеки, спрямованої на активізацію протидії незаконній міграції.

На сьогодні в Україні практично не існує системної законодавчої бази у сфері нелегальної міграції. Зокрема, міграційні відносини регулюються такими Законами України, як: "Про громадянство України", "Про національні меншини в Україні", "Про біженців", "Про порядок виїзду з України та в'їзду в Україну громадян України", "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства", "Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб" та інші.

Вказані нормативні документи регламентують здебільшого відносини у сфері легальних міграційних процесів, а от питанням нелегальної міграції, на жаль, присвячено занадто мало уваги.

Відсутність законодавчого визначення напрямів державної міграційної політики України, принципів діяльності державних органів у сфері міграції, стратегічних цілей, завдань і стандартів із забезпечення реалізації прав людини негативно позначається на ефективності протидії явищам, що становлять загрозу національній безпеці України, - нелегальній міграції, загостренню демографічної кризи, а також від'їзду за межі України вчених, фахівців, кваліфікованої робочої сили [9].

Так, відповідно до Концепція державної міграційної політики України: Указ Президента України від 30.05.2011 року № 622/2011 визначено стратегічними напрямками реалізації державної міграційної політики є впершу чергу:

- удосконалення законодавства щодо внутрішньої і зовнішньої трудової міграції громадян України, в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, виїзду їх з України і транзитного проїзду через її територію, а також у сфері боротьби з нелегальною міграцією;

- протидія нелегальній міграції, у тому числі вдосконалення роботи державних органів, спрямованої на протидію нелегальній міграції;

- сприяння добровільному поверненню нелегальних мігрантів до держав їх походження, національності у співробітництві з міжнародними та громадськими організаціями, що працюють у сфері міграції;

- посилення відповідальності за правопорушення, пов'язані з нелегальною міграцією [9].

Слід відзначити, що сама реалізація положень Концепції у сфері боротьби з нелегальною міграцією лише тільки передбачає: посилення відповідальності за правопорушення, пов'язані з нелегальною міграцією, та внесення в установленому порядку відповідних законодавчих пропозицій [9].

Відповідно до плану заходів з реалізації Концепції державної міграційної політики від 12 жовтня 2011 р. № 1058-р [10] п. 35 передбачав «вивчити можливість створення ресурсних центрів з питань імміграції з метою сприяння легальній імміграції, захисту українських іммігрантів за кордоном, запобігання нелегальній міграції, сприяння добровільному поверненню» [10], а також п. 69. «розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект щодо посилення відповідальності за правопорушення, пов'язані з нелегальною міграцією» [10]. На той час це були позитивні зрушення у запобіганні нелегальній міграції. Такої ж думки 89 % опитаних респондентів.

Як ми вище відзначали, що в Україні не існує системної законодавчої бази у сфері нелегальної міграції. Але слід відзначити позитивні зрушення, що відбулися у 2017 році у сфері запобігання нелегальній міграції в Україні, а саме було затверджено план заходів щодо реалізації Концепції здійснення першочергових заходів з реформування Державної міграційної служби на 2017 рік [11], в якому визначено ряд позитивних загальносоціальних заходів запобігання нелегальній міграції в Україні та схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року [12].

Відповідно до напрямів реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, слід відзначити саме розділ у сфері запобігання нелегальній міграції. Дана Стратегія розглядає реалізацію міграційної політики як системне виконання сукупності завдань і заходів з метою досягнення визначених цілей у сфері міграції відповідно до законодавства та з урахуванням загальноприйнятих міжнародних стандартів. Тому у даній Стратегії присвячено увагу нелегальній міграції у вигляді п'яти цілей із тринадцяти представлених, що являє собою майже половину.

Отже, розглянемо детальніше відповідні цілі:

1) ефективно використовувати систему видачі віз та можливості консульських установ для управління міграцією;

2) здійснювати прикордонний контроль осіб, адаптований до змінних міграційних потоків та можливостей інтегрованого управління кордонами;

3) посилити контроль за дотриманням міграційного законодавства всередині держави;

4) забезпечити повагу до людської гідності осіб, що повертаються, заохочуючи їх до добровільного повернення;

5) запровадити належний механізм та програми регуляризації нелегальних мігрантів.

Щодо правових заходів загально-соціального запобігання нелегальній міграції респонденти оцінили, так 89 % - посилити контроль за дотриманням міграційного законодавства всередині держави; 77 % - забезпечити повагу до людської гідності осіб, що повертаються, заохочуючи їх до добровільного повернення; 55 % - ефективно використовувати систему видачі віз та можливості консульських установ для управління міграцією; 48 % - запровадити належний механізм та програми регуляризації нелегальних мігрантів; 39 % - здійснювати прикордонний контроль осіб, адаптований до змінних міграційних потоків та можливостей інтегрованого управління кордонами.

Підводячи підсумки слід зазначити думку М. В. Колодяжного, який вважає, що саме загально-соціальне запобігання злочинності є першим фундаментальним напрямом, покликаним удосконалити суспільні відносини в соціально-економічній, політичній, ідеологічній, правовій, морально-психологічній та інших сферах. Тому цей рівень запобігання злочинності передбачає вироблення такого соціально-психологічного механізму в суспільстві, який би давав можливість блокувати деструктивну поведінку та усувати причини та умови, що сприяють їй [13, с. 163]

Загальносоціальні заходи запобігання фактично спрямовані на економічний і соціальний розвиток суспільства, підвищення культурно-освітнього та морального рівня громадян держави. Вони проводяться поза межами боротьби зі злочинністю й сприяють передусім вирішенню загальносоціальних завдань: стабілізації економіки та поліпшенню економічного добробуту

населення, удосконаленню соціальної сфери, покращенню морально-психологічної атмосфери в суспільстві [14].

Розглянуті й проаналізовані загально-соціальні заходи запобігання, безперечно, характеризуються масштабністю, глобальністю і тривалістю їх реалізації, адже спрямовані на вирішення не лише однієї конкретної соціальної проблеми, яка має нагальний характер, а комплексу суттєвих економічних і соціальних завдань. Їх успішна реалізація створює умови для усунення чи послаблення криміногенних факторів, які детермінують нелегальну міграцію.

Отже, завдяки своїй універсальності й масштабності загальносоціальні заходи становлять підґрунтя для побудови ефективної системи спеціально-кримінологічного запобігання злочинним виявам. До загальносоціальних заходів запобігання нелегальній міграції в Україні належать: соціально-економічні, правові, організаційно-управлінські, ідеологічні, соціально-психологічні, медичні, психолого-педагогічні, соціально-культурні і технічні.

Найважливіші заходи загальносоціального характеру, що їх першочергово необхідно здійснити, класифіковано на: соціально-економічні (реальне підвищення добробуту населення, стабілізацію економічного розвитку держави, підвищення рівня оплати праці та соціальних гарантій для населення, створення робочих місць і вжиття заходів щодо подолання безробіття; відновлення ролі сім'ї як основи суспільства, викорінення таких суспільно негативних явищ, як жебрацтво, проституція, дитяча бездоглядність і безпритульність, створення сприятливих умов для здобуття молоддю якісної освіти, розвиток її інтелектуального й творчого потенціалу, сприяння в питаннях працевлаштування, запровадження державних програм щодо проведення моніторингу нелегальної міграції тощо); правові (вдосконалення нормативно-правових актів, розвиток правової свідомості громадян, урахування досвіду передового світового законодавства у сфері загальносоціального запобігання під час підготовки відповідних нормативно-правових актів, ужиття заходів щодо налагодження двостороннього та багатостороннього співробітництва з іноземними правоохоронними органами в частині вдосконалення заходів щодо запобігання нелегальній міграції тощо); організаційно-управлінські (лібералізація візового режиму з розвиненими країнами світу, проведення дієвої реформи судової влади, ефективна протидія корупції тощо); організаційно-управлінські (лібералізація візового режиму з розвиненими країнами світу, проведення дієвої реформи судової влади, ефективна протидія корупції, уникнення функціональних конфліктів у діяльності органів виконавчої влади, насамперед стосовно поєднання контрольно-дозвільних та господарських функцій у сфері міграційних відносин тощо); ідеологічні (формування моральної позиції, орієнтованої на загальнолюдські цінності, формування антинігілістичної свідомості громадян і посилення їх правової мотивації шляхом виховання у громадян високих моральних цінностей, підвищення рівня правової свідомості населення, вироблення стійкої психологічної установки щодо правомірного способу життя, створення атмосфери суспільної нетерпимості до протиправних форм поведінки та громадського осуду осіб, які вчинили діяння, пов'язані з нелегальною міграцією); соціально-психологічні, (формування в державі, окремих регіонах і місцевостях атмосфери громадського спокою, впевненості у власній безпеці, так і готовності до взаємодопомоги, взаємопідтримки у тяжких життєвих ситуаціях, довіри до правоохоронних органів тощо); медичні та психолого-педагогічні, (профілактика поширення хвороб, які становлять собою небезпеку для оточуючих; лікування та ресоціалізацію таких осіб; запобігання поширенню форм поведінки, пов'язаних із соціальною дезадаптацією та відтворенням злочинності, – проституції, алкоголізму, наркоманії, безпритульності і безнадглядності, побутових конфліктів, соціальна, психолого-педагогічна, медична допомога носіям такого виду поведінки); соціально-культурні (введення до загальноосвітніх та просвітницьких програм спеціальних навчальних курсів, проведення конференцій, круглих столів, симпозіумів, диспутів, ток-шоу та інших форм поширення знань про міграцію, нелегальну міграцію, її соціальну ціну, способи та засоби запобігання, розповсюдження в громадських місцях, громадському транспорті, навчальних закладах, спортивних секціях, підприємствах, установах, організаціях інформаційно-просвітницьких матеріалів щодо нелегальній міграції); технічні (усуненням обставин, які сприяють виробничому травматизмові, аваріям на транспорті, надання транспортних послуг тощо).

Підсумовуючи слід відзначити саме загальносоціальні заходи запобігання нелегальній міграції на території України, є такі: 1) підвищення рівня правової освіти населення та правового виховання молоді шляхом запровадження сучасних форм і методів профілактики, розроблення інформаційно-пропагандистських та культурно-виховних програм, спецкурсів, підготовки і видання підручників з питань профілактики правопорушень; 2) удосконалення нормативно-правової бази з питань профілактики правопорушень; 3) підвищення рівня фахової підготовки посадових осіб, уповноважених здійснювати

профілактику правопорушень (проведення відповідних семінарів, курсів підвищення кваліфікації, тощо); 4) забезпечення своєчасного виявлення неблагополучних сімей, їх облік і систематична перевірка умов утримання та виховання в них неповнолітніх, надання таким сім'ям адресної допомоги; 5) здійснення заходів щодо забезпечення зайнятості підлітків, юнаків та дівчат, які не мають постійних доходів і джерел для існування, збереження існуючої мережі державних і громадських інститутів надання соціальної підтримки неповнолітнім, організації їх дозвілля і відпочинку, а також утворення з цією метою центрів соціальної служби для молоді, бюро і центрів надання учням та студентам послуг у працевлаштуванні для роботи у вільний від навчання час і під час канікул; 6) запобігання негативним проявам серед неповнолітніх, у тому числі пияцтву, наркоманії, дитячій бездоглядності й безпритульності, забезпечення виявлення дітей, які жебракують, вчиняють правопорушення або стали жертвами злочинної діяльності дорослих; 7) сприяння створенню необхідних умов для проживання та виховання дітей у сім'ї, які б виключали несприятливе побутове оточення, негативний вплив антигромадських елементів, забезпечували притягнення до відповідальності батьків за неналежне виховання, навчання та розвиток дитини; 8) ужиття заходів щодо підвищення ефективності діяльності служб у справах неповнолітніх.

Так, під час анкетування респонденти назвали найбільш доцільні заходи, які підвищать результативність запобігання нелегальній міграції: формування певного внутрішнього переконання в населення – 37,6 %, адміністративно-правовий вплив – 26,9%, вплив засобів масової інформації – 25,8 %, страх перед покаранням – 14 %.

На нашу думку, для більшої ефективності проведення загальносоціальних заходів запобігання нелегальній міграції в Україні необхідно ввести загальноосвітній обов'язковий курс «Нелегальна міграція, загальна характеристика та шляхи подолання» впершу чергу на етапі початкової, базової та повної середньої освіти. Таке навчання дасть можливість сформувати ще у юному віці відповідної моральної позиції, що буде орієнтована на формування в свідомості майбутніх законотворчих громадян мотивації шляхом виховання та вироблення психологічної установки щодо правомірного способу життя та подолання нелегальної міграції в майбутньому.

Висновок. Виходячи із вищенаведеного, зазначимо, що питання загальносоціальних заходів запобігання нелегальній міграції в Україні потребують подальшої доктринальної розробки. Це зумовлюється досить високим рівнем мінливості нелегальної міграції, яка постійно трансформується, набуває нових видів, спектр причинно-наслідкових зв'язків постійно розширюється. Тому, здійснення кримінологічної політики щодо запобігання злочинності на державному рівні може бути ефективним за умов виявлення детермінантів злочинів, встановленню механізму індивідуальної злочинної поведінки та вжиття заходів, що можуть усувати подальше вчинення злочинів та виявляти їх на стадії готування чи замаху. У зв'язку із цим перед українською та світовою спільнотою постають актуальні питання вироблення - як на науковому, так і на практичному рівнях - адекватних та дієвих механізмів мінімізації нелегальної міграції .

References:

1. Koriahina A. 2016 Zapobihannia zlochynnosti yak riznovyd sotsialno-profilaktychnoi diialnosti / A. Koriahina // Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo. 2016. № 11. P. 191-196. (In Ukrainian)
2. Horlach S. V. 2014 Zahalnosotsialni ta spetsialno-kryminolohichni zakhody zapobihannia nasylnytskii zlochynnosti v Ukraini / S. V. Horlach // Mytna sprava. 2014. № 6(2.1). P. 133-139. (In Ukrainian)
3. Holina V. V. 2007 Zapobihannia zlochynnosti v Ukraini: [navch. posib.] / V. V. Holina, M. Yu. Valuiska. X.: Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho, 2007. 107 p. (In Ukrainian)
4. Medytskyi I.B. 2008 Zapobihannia zlochynnosti: Navchalnyi posibnyk. – Ivano-Frankivsk, 2008. 231 p. (In Ukrainian)
5. Pro zatverdzhennia Prohramy borotby z nelehalnoiu mihratsiieiu na 1996-1997 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy; Prohrama vid 15.01.1996 № 83: [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/83-96-%D0%BF>. (In Ukrainian)
6. Pro zakhody shchodo zapobihannia nelehalnii mihratsii hromadian v Ukrainu:Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy; Plan, Zakhody vid 08.06.1998 № 829. (In Ukrainian)
7. Pro Prohramu borotby iz nelehalnoiu mihratsiieiu na 1999-2000 roky: Postanova Kabinetu Ministriv vid 27.02.99r. №273. (In Ukrainian)
8. Prohrama borotby z nezakonnoiu mihratsiieiu na 2001-2004 roky", zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 18 sichnia 2001 roku № 22/2001. (In Ukrainian)

9. Kontsepsiia derzhavnoi mihratsiinoi polityky Ukrainy. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.05.2011 roku № 622/2011. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>. (In Ukrainian)

10. Plan zakhodiv z realizatsii Kontsepsii derzhavnoi mihratsiinoi polityky. Zatverdzeni Rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 zhovtnia 2011 r. № 1058-r [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1058-2011-%D1%80>. (In Ukrainian)

11. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo realizatsii Kontsepsii zdiisnennia pershocherhovykh zakhodiv z reformuvannia Derzhavnoi mihratsiinoi sluzhby na 2017 rik Rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy; Plan, Zakhody vid 08.02.2017 № 83-r: [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/83-2017-%D1%80>. (In Ukrainian)

12. Pro skhvalennia Stratehii derzhavnoi mihratsiinoi polityky Ukrainy na period do 2025 roku: Rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy; Stratehiia vid 12.07.2017 № 482-r [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80>. (In Ukrainian)

13. Kolodiazhnyi M. H. 2010 Nasylnytski vymahannia maina v Ukraini: kryminolohichna kharakterystyka, de-terminatsiia ta zapobihannia : monohrafiia / M. H. Kolo- diazhnyi; za red. V.V. Holiny. – Kh. : Krssroud, 2010. 288 p. (In Ukrainian)

14. Horbachenko P. A. 2015 Systema zahalnosotsialnoho zapobihannia kontrabandi narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analohiv chy prekursoriv abo falsyfikovanykh likarskykh zasobiv / P. A. Horbachenko // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Ser. Pravo. 2015. № 35 ch.2 t.3. P. 71-74. (In Ukrainian)

Общесоциальные меры предупреждения нелегальной миграции в Украине

Бондаренко Наталья Владимировна, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com
Межрегиональная академия управления персоналом, Украина

Аннотация: В статье проанализированы современные тенденции распространения нелегальной миграции в Украине. Отдельно уделено внимание причинам и условиям, которые способствуют незаконной миграции, а также проанализированы общесоциальные меры предупреждения нелегальной миграции

Ключевые слова: нелегальная миграция, причины, условия, общесоциальные меры, предотвращение

Prevention of Criminal Offenses Related to Damage to the Transport Networks in Ukraine

O.V. Chelpan

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: virine42@rambler.ru

Abstract: The urgency of the article is mentioned first of all by the preventive prevention of crimes connected with the damage of communication paths. The issue of preventive activity is considered first of all through the prism of crime determinants and social pathology. The question arises of the practical component of the activity of state bodies to combat this type of criminal activity in Ukraine. The main social significance is the protection and safety of the use of communication facilities, structures on them, property, ecological and public safety. It is necessary to take into account the conventionality of the boundaries of situations (criminal, criminal, after criminal) and the continuity of individual prevention, which should be carried out from the moment of manifestation of criminogenic deviations in motivation to the stable social and positive behavior of persons for whom measures of individual prevention are implemented. These measures should reflect: a) qualitative changes in the objects of prevention; b) specific requirements for forecasting and different possibilities of forecast activity; c) appropriate set of measures to prevent criminal behavior; d) a certain circle of subjects of forecasting and prevention; e) the difference in the legal basis of the application of measures and powers of the subjects of prevention. In accordance with the criminogenic deviations in the motivation of criminal behavior, the preventive effect should be directed to the adverse environment of the concrete person (external conditions of motivation) and to the person with a deviation in behavior (internal conditions of motivation). The impact on the person should be carried out in two directions: a) with the structural and content restructuring of the person's motivational sphere (strategic direction); and b) with the correction of the concrete motivation of the subject in the criminogenic situation characteristic to him (tactical task). This direction is the basis of the application of individual prevention measures. The presence of actions leading to this crime has a number of facts of the material composition of the crime, namely, the consequences of which caused or created the possibility of causing an accident, created a danger to life, violated the daily work of transport or led to grave consequences, therefore, the preventive activities will ensure counteraction to the consequences of the criminal law legislation in the practice of counteraction to crime.

Keywords: damage of communication paths; determinant of crime; crime forecasting; special crime prevention crime; social pathology; Ukrainian Trans-Inspection; counteracting crimes in transport.

В умовах побудови правової держави першочергове значення мають проблеми захисту громадян від злочинних посягань, а також протидія спробам криміналізації суспільства, нейтралізація негативних соціальних тенденцій. Дезорганізація політичного, соціального, економічного, морально-психологічного, і як, наслідок, правового ладу життя слугує «живильним» середовищем для нових видів злочинів, оскільки є провокуючим фактором для маргінальної частини населення.

Мета запобіжної діяльності повинна співвідноситися зі станом та можливостями суспільства. На сучасному етапі розвитку нашої держави необхідно ставити завдання на перспективу: а) протидія криміногенним процесам та явищам у суспільстві на всіх рівнях – глобальному, локальному, індивідуальному; зменшення кількості злочинів, що вчиняються; б) діяльність, спрямована на ліквідацію загроз правам, свободам та законним інтересам громадян, інтересам суспільства і держави у зв'язку з можливостями вчинення частиною членів суспільства злочинів; в) корекція життєвої позиції та поведінки цих членів суспільства, умов їх життєдіяльності для забезпечення створення та зміцнення у суспільстві соціальної, економічної, політичної та психологічної стабільності, атмосфери спокою і безпеки. Недопущення пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів має включати не тільки заходи, форми і методи забезпечення транспортної безпеки, але й діяти на упередження[1, с.175].

На організацію запобігання правоохоронними органами пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів впливає думка щодо відповідальності за ефективність всього комплексу заходів. Об'єктивно ефективність запобіжної діяльності повністю залежить від сукупності зусиль всіх суб'єктів – державних та недержавних. У зв'язку з цим вирішальну роль у всій діяльності відіграє усунення детермінанту злочинів, але неможливо розраховувати тільки на можливість правоохоронних органів. В ряді випадків вони можуть здійснювати діяльність по усуненню причин злочинності, але нейтралізація або теж усунення не може бути здійснено підрозділами Національної поліції. Нейтралізація криміногенних умов це більш реальне для них завдання, але постійну, результативну діяльність може здійснювати лише тісна взаємодія суб'єктів цієї діяльності. Незважаючи на реформи, що відбуваються в країні, поліції ще залишається інструментом, який вступає в дію після вчинення протиправного діяння.

Між тим поліція розвинутих зарубіжних країн, вже достатньо давно в якості першочергових реалізує функції «обслуговування» населення, насамперед, у питаннях забезпечення безпеки особистості. Не маючи на меті ідеалізацію закордонного досвіду, необхідно зазначити, що така діяльність повинна відображати життєві вимоги, інтереси суспільства та самої поліції, оскільки при вирішенні таких питань буде природне скорочення масштабів роботи по боротьбі зі злочинністю. Сучасна ситуація в Україні складна, і дуже далека від стабільної. Але в цих умовах керівники та співробітники поліції звільняються від застарілих стереотипів, змінюють підходи до власної діяльності, віддаючи пріоритет захисту громадян, їх власності, інтересам суспільства, що визначені у законі України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність». Національна поліція України (далі - поліція) - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Ст. 5 визначено, що поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів. Діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб.

З метою визначення причин та/або умов учинення правопорушень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад.

Основним повноваженнями поліції є: здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень; виявлення причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, що вживаються у межах компетенції заходів для їх усунення [2, с.1].

Значну роль у запобіганні пошкодження шляхів сполучення відіграє своєчасне та кваліфіковане розслідування цих злочинів. Органи правосуддя у процесі розслідування та розгляду кримінальних проваджень у плані реалізації кримінальної відповідальності завжди вирішують дві функції. Однією з них є юридичне судження про дії підозрюваного (обвинуваченого, підсудного), другою – прогноз, який повинен мати місце при обранні міри покарання, у будь-яких випадках – звільнення від кримінальної відповідальності та умовного засудження. Необхідно посилити контроль за законністю адміністративного провадження та дізнання у справах про правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. Разом із заходами загальної профілактики діяльність слідчих сьогодні, на жаль, не має конкретної спрямованості, пов'язану з процесуальними обов'язками виявляти причини та умови, що сприяють дорожньо-транспортним злочинам і виносити постанову у конкретних кримінальних провадженнях. У зв'язку з цим слід підвищити рівень професійної підготовки транспортних слідчих, прокурорів, а також постійно удосконалювати практику розслідування та судового розгляду кримінальних справ про автотранспортні злочини. Важливо перевіряти, чи дотримувалися органи досудового слідства законодавства при розгляді справи та чи зібрані необхідні докази для встановлення всіх ознак злочину, оскільки порушення закону може призвести до спростування їх достовірності [3, с.1].

Варто враховувати умовність межі ситуацій (до злочинної, злочинної, після злочинної) та безперервність індивідуальної профілактики, яка повинна проводитися з моменту прояву криміногенних відхилень у мотивації до стійкої соціально-позитивної поведінки осіб, щодо котрих здійснюються заходи індивідуальної профілактики. Ці заходи мають відображати:

- а) якісні зміни об'єктів запобігання;
- б) специфічні потреби у прогнозуванні та різні можливості прогностичної діяльності;
- в) відповідний набір заходів недопущення злочинної поведінки;
- г) визначене коло суб'єктів прогнозування та запобігання;
- д) різницю у правових підставах застосування заходів та повноваженнях суб'єктів запобігання.

У відповідності з криміногенними відхиленнями у мотивації злочинної поведінки запобіжний вплив повинен бути спрямований на несприятливе середовище конкретної особи (зовнішні умови мотивації) і на саму особу з відхиленням у поведінці (внутрішні умови мотивації). Вплив на особу має здійснюватися у двох напрямках: а) зі структурно-змістовною перебудовою мотиваційної сфери особи (стратегічний напрям) і б) з корекцією конкретної мотивації суб'єкта у характерній для нього криміногенній ситуації (тактичне завдання). Ця спрямованість покладена в основу застосування заходів індивідуальної профілактики [7, с.26].

Спеціально-кримінологічне запобігання злочинам – це комплекс заходів, спеціально передбачених та спрямованих на боротьбу зі злочинністю, які здійснюються органами, що мають визначені функції, пов'язані з цією боротьбою. Загальносоціальне запобігання та спеціально-

кримінологічне тісно пов'язані між собою і є взаємообумовленими видами діяльності. При цьому органи, що розробляють спеціальні заходи, повинні на аналізі соціальної та кримінальної ситуації сигналізувати про необхідність врахування тенденцій цієї ситуації у змісті крупно масштабних заходів загальносоціального рівня. Але не тільки результати спеціального запобігання впливають або повинні впливати на заходи загальносоціального рівня, але і останні є або повинні бути базою для спеціального запобігання злочинності. Спеціально-кримінологічне запобігання має три основних об'єкта безпосереднього впливу. По-перше, так звана «соціальна патологія», тобто процеси і явища, у яких реалізуються форми поведінки певних груп населення, котрі сприяють злочинам, що обумовлюють пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів. Це – пияцтво та алкоголізм, вживання наркотичних засобів, психотропних речовин та інших токсичних речовин без медичних показань. Цей рівень спеціального запобігання поєднує заходи з обмеження поширеності перерахованих явищ шляхом впливу на відповідні групи осіб підвищеного ризику; впливає на причини та умови, що продукують вказані явища. Разом з тим, боротьба з фоновими явищами має ширше соціальне значення, оскільки вчинення злочину не один наслідок, а один з можливих. По-друге, спеціальне запобігання злочинності впливає на комплекс причин та умов з переносом центру тяжіння останніх на їх прояви на рівні особливого та одиначного (специфічні обставини, що сприяють пошкодженню шляхів сполучення і транспортних засобів; недоліки і порушення в управлінській, правоохоронній діяльності; ігнорування існування джерел кримінального впливу та кримінальних ситуацій). По-третє, об'єктом спеціального запобігання є виділення у його межах рецидивної форми вчинених злочинів. Виділення цього пов'язане з тим, що мова йде про «основу» злочинності, ефективна протидія якій може принести суттєвий вклад у боротьбу з нею у цілому, хоча і не може замінити загальніші завдання цієї боротьби. Сутність спеціального запобігання як своєрідного засобу регулювання поведінки громадян і запобігання злочинам втілена, насамперед, у діяльності судових і правоохоронних органів [4, с.220].

При дослідженні причин та умов розглядуваних злочинів були виділені особливості легковажно-безвідповідальної мотивації водіїв, які управляють автотранспортними засобами, пов'язаної з їх соціальними та психологічними особливостями, з характером їх діяльності та змістом конкретної ситуації. Недоліки у навчанні та вихованні суб'єктів злочинів (водіїв), їх специфічні особистісні та психофізіологічні особливості, прогалини у організації контролю, ремонту транспорту, обслуговування та експлуатації техніки, неналежна боротьба з пияцтвом та різноманітні екстремальні ситуації впливають на вчинення злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту.

На основі проведеного дослідження, на нашу думку, з метою підвищення ефективності державного контролю у сфері забезпечення безпеки транспорту, формування об'єктивної та повної державної статистики про кількість посягань на об'єкти транспортної інфраструктури і транспортних засобів необхідно доповнити «Положення про Державну інспекцію України з безпеки на транспорті»:

П. 7. Укртрансінспекції для виконання покладених на неї завдань має право спільно з спеціально уповноваженими підрозділами Національної поліції здійснювати:

1) аналіз оперативної обстановки та прогнозує розвиток криміногенної ситуації на об'єктах транспортної інфраструктури і транспортних засобах;

2) оцінює ефективність заходів, що застосовуються підрозділами Національної поліції щодо недопущення вчинення злочинів на об'єктах транспортної інфраструктури і транспортних засобах, спільно розробляють заходи своєчасного реагування на зміни криміногенної ситуації;

3) прогноз та планування спільної діяльності з підрозділами Національної поліції при розробці заходів запобігання злочинам на об'єктах транспортної інфраструктури і транспортних засобах;

4) Організовує та контролює виконання підпорядкованими підрозділами законодавства нормативно-правових актів Національної поліції; аналізує та узагальнює результати роботи, надає необхідну практичну і методичну допомогу, розробляє та здійснює заходи щодо вдосконалення запобіжної діяльності Укртрансінспекції.

5) організовує та координує оперативно-розшукову діяльність підрозділів Національної поліції (кримінальної поліції), спрямовану на:

5.1. Запобігання, виявлення і розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів, що посягають на об'єкти транспортної інфраструктури і транспортні засоби;

5.2. Взаємодія зі структурними підрозділами МВС, іншими правоохоронними органами та органами державної влади у вирішенні питань запобігання злочинам, що посягають на об'єкти транспортної інфраструктури і транспортні засоби;

5.3. Формування бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства

внутрішніх справ України щодо осіб, які посягали на об'єкти транспортної інфраструктури і транспортні засоби;

5.4. Запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів, на об'єктах транспортної інфраструктури і транспортних засобах, що створюють загрозу економічній стабільності транспортної галузі.

5.5. Удосконалення системи оперативного інформування, накопичення та використання баз даних про злочини, що посягають на об'єкти транспортної інфраструктури і транспортні засоби та обставини їх учинення.

б) аналітичної робота і планування пропозицій і матеріалів для підрозділів Національної поліції та Укртрансінспекції для комплексної оцінки криміногенної ситуації за півріччя і рік;

7) організація і проведення Укртрансінспекції спільно із підрозділами Національної поліції аналітичних та кримінологічних досліджень з актуальних питань забезпечення безпеки транспортної інфраструктури і транспортних засобів.

Отже, здійснення заходів контролю буде сприяти проведенню аудиту безпеки транспортної інфраструктури, для того щоб:

1) виявляти та контролювати шляхи сполучення та транспорт з високою потенційною вірогідністю пошкодження (детальний систематичний технічний контроль безпеки, обумовлений розрахунковими характеристиками шляхів сполучення, що охоплює всі стадії від планування до початкової експлуатації);

2) забезпечення безпеки єдиної транспортної системи (система заходів, що спрямована на постійний аналіз/моніторинг шляхів сполучення з можливими пошкодженнями та дефектами, що з метою забезпечення безпеки потребують поточного ремонту. Проведене нами дослідження сприяло виявленню ряду проблемних аспектів як у плані законодавчої регламентації відповідальності за пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів, так і правозастосовній практиці. Складність та багатоплановість забезпечення правил безпеки руху, а також значна кількість осіб, які повинні дотримуватися встановлених правил, нерідко зустрічаються випадки, коли в результаті порушення декількома особами спеціальних правил з необережності завдається шкода. Безперечно, у подібних випадках необхідно ретельно встановлювати причинно-наслідковий зв'язок. Ще за радянських часів досліджувалося питання щодо диференціації кримінальної відповідальності за умисне та необережне пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів. Пропаганда безпеки транспорту, яка повинна включати: пропаганду нормативних актів у сфері дорожнього руху; інформування населення про злочини, пов'язані з пошкодженням шляхів сполучення і транспортних засобів та їх наслідки; рекламування різних організаційних заходів. Діяльність з пропаганди безпеки транспорту спрямована на правове виховання громадян – його учасників, навчання дисципліні на транспорті.

References:

1. Zhulev V.I. (2001) *Transportnyie prestupleniya* [Transport crimes]. Moscow: Spartak., 2001, P. 175. (In Russian)

2. *Zakon Ukrainy «Pro Natsionalnu politsiyu» vid 02.07.2015 № 580-VIII* [The Law of Ukraine «On National Police» of 07.02.2015 №. 580-VIII]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. (In Ukrainian)

3. Myslyvyi V.A. (2004) *Zlochyny proty dorozhnoho rukhu ta ekspluatatsii transportu: Monohrafiia* [Crimes against traffic and transport: Monograph]. Donetsk: *Yurydychna akad. Min-vo vnutr. Sprav* [Legal Acad. Min-inside cases], 2004. 380 p. (In Ukrainian)

4. Medytskyi I.B. (2008) *Zapobihannia zlochynnosti: Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv* [Prevention of Crime: A Manual for Students at Higher Educational Institutions]. Ivano-Frankivsk: Vydavets Viktor Diakiv, 2008. 220 p. (In Ukrainian)

5. Zhalinskiy A.E. (1978) *Usloviya profilaktiki prestupleniy* [Conditions of crime prevention]. Moscow: 1978. P. 133. (In Russian)

6. Kulyk O. (2009) *Kryminolohichniy analiz zlochynnosti v Ukraini* [Criminological analysis of crime in Ukraine]. *Pravo Ukrainy* [Law of Ukraine]. 2009, № 7, P. 52. (In Ukrainian)

7. Myslyvyi V.A. (2004) *Zlochyny proty dorozhnoho rukhu ta ekspluatatsii transportu: Monohrafiia* [Crime and Road Traffic: Monograph]. Donetsk: *Yurydychna akad. Min-vo vnutr. Sprav* [Legal Acad. Min-inside cases], 2004. P. 277. (In Ukrainian)

Предотвращения уголовных правонарушений, которые связаны с повреждением путей сообщения в Украине

Челпан О.В., e-mail: virine42@rambler.ru,
Национальная академия внутренних дел, г. Киев, Украина.

Аннотация: Актуальность статьи указанная в первую очередь превентивность предупреждения преступлений, которые связаны с повреждением путей сообщения. Рассматривается вопрос превентивной деятельности прежде всего через призму детерминантов преступления и социальной патологии. Возникает вопрос практической составляющей деятельности государственных органов по борьбе с данным видом преступной деятельности в Украине. Главной социальной значительностью является защита и безопасность использования путей сообщения, сооружений на них, собственность, экологическая и общественная безопасность. Следует учитывать условность границы ситуаций (преступному, преступной, после преступной) и непрерывность индивидуальной профилактики, которая должна проводиться с момента проявления криминогенных отклонений в мотивации к устойчивой социально-позитивного поведения лиц, в отношении которых осуществляются меры индивидуальной профилактики. Эти меры должны отражать: а) качественные изменения объектов предупреждения; б) специфические потребности в прогнозировании и возможности прогностической деятельности; в) соответствующий набор мер недопущения преступного поведения; г) определён круг субъектов прогнозирования и предупреждения; д) разницу в правовых основаниях применения мер и возможностей субъектов предупреждения. В соответствии с криминогенными отклонениями в мотивации преступного поведения мера влияние должен быть направлен на неблагоприятную среду конкретного лица (внешние условия мотивации) и на саму личность с отклонением в поведении (внутренние условия мотивации). Влияние на человека должно осуществляться в двух направлениях: а) со структурно-содержательной перестройкой мотивационной сферы личности (стратегическое направление) и б) с коррекцией конкретной мотивации субъекта в характерной для него криминогенной ситуации (тактическая задача). Эта направленность положена в основу принятия мер индивидуальной профилактики. Наличие действий, которые вызывают это преступление имеет ряд фактов материального состава преступления, а именно последствий повлёкших или создало возможность причинения аварии, создало опасность для жизни, нарушило дневную работу транспорта или привело к тяжёлым последствиям, поэтому именно превентивная деятельность обеспечит противодействие наступлению последствий, предусмотренных нормами уголовного законодательства в практической деятельности противодействия преступности.

Ключевые слова: повреждение путей сообщения; детерминант преступления; прогнозирования преступлений; специально-криминологическое предупреждение преступлений; социальная патология; Укратрансинспекция; противодействие преступлениям на транспорте.

Forensic Characteristics of Criminal Activity Fictitious Enterprises in Ukraine

Pavel A. Grigorovich

Institute of Law named after Prince Volodymyr the Great,
Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine
e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: The article provided forensic characterization of fictitious entrepreneurship as a vehicle for criminal activity. The author summarizes statistical indicators fictitious business in Ukraine, the peculiarities of the creation of such companies and their functioning. Investigated and held their classification for the purpose of use and business registration and found the features of investigation of criminal offenses related to the activities of fictitious companies.

Keywords: fictitious business, criminological characteristics, criminal activity, conversion centers, investigation.

Постановка проблеми. Зміна соціально-економічних умов розвитку підприємництва в Україні супроводжується видозмінами засобів і способів вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, зокрема, й фіктивного підприємництва, поширення якого загрожує економічній безпеці держави. Фіктивне підприємництво заподіює значних збитків державі, банкам, кредитним установам, іншим юридичним особам та громадянам, сприяє розширенню масштабів недобросовісної конкуренції, незаконній конвертації безготівкових коштів у готівку, легалізації (відмиванню) коштів, здобутих протиправним шляхом, приховуванню фактів заняття забороненими видами діяльності, створенню передумов для ухилення від оподаткування і для досягнення інших протиправних цілей. На сьогоднішній день, попри політичні зміни, боротьбу з корупцією та стремління влади стабілізувати економіку, в Україні й далі діють злочинні схеми відмивання коштів шляхом використання так званих «конвертаційних центрів», або, як їх іще називають у народі, «фірм-метеликів», які своєю діяльністю завдають державі мільярдних економічних збитків [13].

Розмір грошових коштів, що не сплачуються до державного бюджету при діяльності фіктивних підприємств, рахується мільйонами і, навіть, мільярдами гривень (наприклад, у Харківській області у 2013 році викрито «конвертаційний» центр, до якого входило 100 фіктивних підприємств і до бюджету не надійшло понад 1 млрд. грн.) [10]. В Україні 90 % фіктивних підприємств створюється задля вчинення кримінальних правопорушень економічної спрямованості (ухилення від сплати податків, незаконного відшкодування ПДВ, відмивання коштів, здобутих протиправним шляхом тощо). Це свідчить про зростання кримінальних правопорушень вказаної категорії, і, як наслідок, подальшу «тінізацію» економіки держави, погіршення інвестиційного клімату.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Значний вклад у розвиток теорії і практики розкриття та розслідування економічних злочинів, зокрема фіктивного підприємництва, зробили такі вчені, як В. В. Білоус, А. Ф. Волобуєв, В. І. Василичук, Л. М. Дудник, В. А. Журавель, О. Г. Кальман, О. Є. Користін, В. В. Лисенко, С. С. Чернявський та інші, що створило значне наукове підґрунтя для подальших досліджень. Але варто звернути увагу на те, що цілий ряд важливих для криміналістики, кримінального процесу та правоохоронної практики напрямів цієї проблеми продовжують залишатися недослідженими. Саме тому метою написання статті є виявлення існуючих проблем розслідування злочинної діяльності фіктивних підприємств в Україні, а також розроблення пропозицій можливих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Зростання економічної злочинності та корупції суттєво заважають розвитку країни. Ці явища негативно впливають на авторитет органів державної влади, підривають довіру населення до демократичних інститутів, а зрештою – загрожують національній безпеці України, ускладнюючи відносини на міжнародному рівні. Упродовж 2012–2016 рр. щорічно в державі реєструють від 8 до 9 тис. злочинів у сфері господарської діяльності та від 16 до 18 тис. службових злочинів, викривають 150–170 організованих злочинних груп економічної спрямованості, збитки від яких збільшилися майже у шість разів (від 38 млн грн у 2012 р. – до 213 млн. грн. у 2016 р.) [7, с. 239-240; 11].

При виявленні і розслідуванні економічних злочинів досить часто встановлюється, що обов'язковим елементом їх механізму виступає фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України). Цей

злочин за своєю сутністю є підпорядкованим і може бути пов'язаним із вчиненням і приховуванням багатьох економічних злочинів, безпосередньо спрямованих на одержання матеріальної вигоди. В криміналістичній літературі фіктивне підприємництво пов'язується з розкраданням державного або колективного майна, ухиленням від сплати податків, незаконним отриманням і використанням кредитів та іншими злочинами [8, с. 54; 1, с. 12-13]. Достатньо глибоко діяльність фіктивних фірм проаналізована через механізм ухилення від сплати податків [3, с. 79].

Визначальною особливістю фіктивних підприємств є те, що вони реверсивно спрямовують рух товарно-грошових потоків з легальної до тіньової економіки та у зворотному напрямку, залежно від поточних потреб їх власників. Фіктивні фірми, що діють під оболонкою легальних підприємницьких структур, на сьогодні залишаються найбільш поширеними інструментами для відмивання «брудних» грошей [4, с. 170-171]. Протиправна діяльність, пов'язана з проведенням незаконних конвертаційних операцій, на сьогодні є одним з найперспективніших шляхів для «відмивання» значних коштів представниками злочинних угруповань [6, с. 250]. Тому особливої уваги насамперед потребує дослідження взаємозв'язку фіктивного підприємництва з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, місця і ролі фіктивних підприємств у механізмі легалізації злочинних доходів.

Зміни соціально-економічних умов розвитку підприємництва в Україні тягнуть за собою трансформацію способів учинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, зокрема фіктивного підприємництва, поширення якого завдає значної шкоди державі, суб'єктам господарювання, громадянам, сприяє недобросовісній конкуренції, незаконній конвертації безготівкових коштів у готівку, створює передумови для розкрадань бюджетних коштів, ухилення від оподаткування тощо. Близько 90 % виявлених у зазначений період фіктивних фірм (щороку їх викривають до 30 тис.) [7, с. 240; 11] створювались для вчинення кримінальних правопорушень економічної спрямованості, що свідчить про дедалі активніші спроби злочинних груп надати законного вигляду тіньовим прибуткам.

Збільшення злочинів економічного спрямування за участю суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності пов'язано з багатьма факторами, в тому числі високим рівнем корупції серед чиновників. Необхідно погодитися з думкою Чернявського С. С. стосовно того, що масштаби криміналізації та корумпованості українського суспільства сягають критичної межі, за якою настає втрата важелів керування державою з боку легітимної влади, що становить загрозу національним інтересам і національній безпеці держави [14, с. 6]. Матеріали судової практики свідчать, що корупційні дії вчиняють особи, на яких відповідно до чинного законодавства покладено обов'язки щодо протидії злочинності.

З огляду на результати узагальнення слідчої та судової практики, під час досудового розслідування фіктивного підприємництва трапляються прорахунки та упущення, обумовлені насамперед складністю доказування події кримінального правопорушення та причетності до нього конкретних осіб. Серед проблем, що потребують наукового та практичного розв'язання, найсуттєвіші пов'язані зі збиранням, перевіркою та оцінкою доказів у провадженнях цієї категорії [5, с. 415].

Правоохоронна практика свідчить, що на етапі підготовки до фінансового шахрайства злочинці здійснюють державну реєстрацію фіктивних підприємств або придбання вже зареєстрованих фірм. На основі проведеного авторського дослідження, незаконні фінансові операції, у яких використовуються фіктивні фірми, поділено на дві групи залежно від мети такого використання:

1) виведення коштів у «тіньовий» сектор економіки шляхом: легалізації реально існуючим суб'єктом господарювання товарно-матеріальних цінностей, фактично придбаних за готівку; коригування ціни товарно-матеріальних цінностей, фактично придбаних як за готівку (неофіційно), так і за безготівковий розрахунок (офіційно), з метою збільшення сукупних валових витрат реального суб'єкта господарювання з відповідним скороченням об'єкта оподаткування; прямого коригування сукупних валових витрат реального суб'єкта господарювання з метою скорочення об'єкта оподаткування без фактичного отримання товарів (робіт, послуг); конвертації грошових коштів з метою їх подальшого використання у різних сферах, у тому числі для придбання товарів і послуг за готівку;

2) відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом, через: використання схем (ланцюгів) руху товарів, у яких поміж реальними суб'єктами господарювання розташовано фіктивну фірму, через яку спрямовується рух товарів, з метою коригування їх кінцевої вартості; документальне оформлення витрат товарів, які фактично були реалізовані за готівку; коригування цін реально діючих суб'єктів господарювання у випадках, якщо товари їм реалізуються неофіційно за більш високою ціною, водночас оформлення витрат здійснюється на фіктивну фірму за більш низькою ціною з метою скорочення офіційно отриманого сукупного валового доходу та зменшення податкових зобов'язань;

легалізації коштів, що перебувають у тіньовому обігу, з метою офіційного інвестування, капіталовкладень, придбання нерухомості, цінних паперів тощо.

Усі фіктивні підприємства мають однакові цілі й завдання, і розрізняються лише способом реєстрації. Важливим для характеристики фіктивного підприємництва в механізмі фінансового шахрайства є визначення типів відповідних суб'єктів. У діяльності контролюючих і правоохоронних органів умовно виділяється два, в окремих випадках три, різновиди (види суб'єктів (підприємств), які беруть участь у тіньовому обігу. Першу групу становлять фіктивні фірми, з використанням яких здійснюється зменшення об'єктів оподаткування і вчинення інших злочинів. Другу і третю групи, відповідно, становлять «транзитні» фірми і «конвертаційні» центри («податкові ями»). За змістом виділена перша група фіктивних підприємств від третьої практично нічим не відрізняється. Практика Державної фіскальної служби [12] свідчить, що «конвертаційні» центри («податкові ями») мають більш складну структуру організації управління злочинним бізнесом і розподіл злочинних ролей («керівник», «диспетчер», «дилер», «юрист» тощо). Використання фіктивних фірм і «конвертаційних» центрів має однакову мету – перенесення податкових обов'язків на фіктивні підприємницькі структури та переведення в готівку грошових коштів. У зазначених випадках використовуються розрахункові рахунки фіктивних підприємств, які відкриті на підставних осіб, за загубленими документами тощо. Тому виділення фіктивних фірм і окремо «конвертаційних» центрів є необґрунтованим та умовним.

Матеріали узагальнення дозволяють обґрунтовано виділити ще одну злочинну ланку у фінансових схемах (злочинних технологіях) суб'єктів підприємництва, яка виконує функції прикриття злочинної діяльності і протидії правоохоронним органам у виявленні фактів ухилення від сплати податків та інших кримінальних правопорушень. Важливим у цих випадках є «пом'якшення» впливу правоохоронних і контролюючих органів на легальних суб'єктів підприємництва, які користуються послугами фіктивних підприємств. Йдеться, про перший тип таких підприємств – «буферні підприємства» («фірми-прокладки», «транзитні підприємства»), що не несуть значних податкових навантажень. Вони документально оформлюють отримання незначного доходу, є нібито посередниками між реальним суб'єктом підприємництва і фіктивною фірмою. Тіньовий дохід (від 2 до 40 %) [12] вони отримують від суми угоди. На розрахункових рахунках цих підприємств накопичуються грошові кошти, що надійшли від фіктивних фірм. Другий тип, підприємства, що не пройшли державної реєстрації або зареєстровані в податковому органі з порушенням чинного порядку. Засновниками цих фірм, як правило, є підставні особи (студенти, пенсіонери, інваліди), які не причетні до фактичної діяльності підприємства. Зазначені особи за незначну винагороду погоджуються відкрити на своє ім'я підприємство (здебільшого не усвідомлюють протиправний характер своїх дій). Виконавши всі необхідні формальності з постановки підприємства на податковий облік, відкриття рахунків у банківських установах, надалі цих осіб усувають від контролю за діяльністю новоствореної фірми.

Фіктивне підприємництво може бути виражене в одній з двох дій: 1) створення юридичної особи будь-якої організаційно правової форми – суб'єкта підприємницької діяльності; 2) придбання такої юридичної особи. Ознаками злочину є: 1) створення суб'єкта підприємницької діяльності. На цьому етапі злочину здійснюються усі дії, необхідні для державної реєстрації, відкриття банківських рахунків та отримання ліцензій на здійснення певних видів господарської діяльності; 2) невиконання створеною юридичною особою відповідної діяльності з виробництва товарів, виконання робіт, надання послуг або імітація подібної діяльності; 3) вчинення під виглядом та від імені даної організації різноманітних дій, спрямованих на досягнення злочинних результатів; 4) настання негативних наслідків, причинно пов'язаних зі створенням фіктивної підприємницької структури та її незаконною діяльністю [8, с.207-208]. Ключовою характеристикою аналізованого посягання на сьогодні слід відзначити підпорядкованість офіційно відображеної в установчих документах і, можливо, фактично здійснюваної діяльності конкретним незаконним цілям.

Характерними способами реєстрації фіктивних суб'єктів господарювання в органах виконавчої влади є такі: реєстрація на підставних осіб – представників незаможних класів, які за незначну винагороду погодилися відкрити на своє ім'я підприємство; реєстрація на осіб, які втратили свої паспорти; реєстрація на осіб без їх відома, які тимчасово (наприклад, як заставу) передали свій паспорт іншим особам; реєстрація на осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі, душевнохворих або таких, які виїхали на постійне місце проживання за кордон.

Невід'ємною складовою фіктивного підприємництва є фіктивний суб'єкт підприємницької діяльності – юридична особа. Спроби визначити у вітчизняній юридичній літературі поняття «фіктивне підприємство» в основному зводилися до перерахування окремих ознак, що свідчать про

«фіктивність» суб'єкта підприємництва. Існуючі точки зору можна умовно розподілити на дві групи. Прибічники першої помилково припускають віднесення до числа фіктивних підприємств і тих суб'єктів підприємницької діяльності, що не зареєстровані у встановленому законодавством порядку. Таким чином вони необгрунтовано розширюють коло фіктивних суб'єктів підприємництва, відносячи до їх числа і підприємства, які взагалі не проходять державну реєстрацію, у дійсності не існують і функціонують на підставі підроблених документів – так звані неіснуючі підприємства. Інші практичні і наукові діячі, не заперечуючи, що в процесі створення або придбання суб'єкта підприємництва злочинцями можуть бути використані сфальсифіковані документи, наполягають на тому, що фіктивною може бути визнана лише та юридична особа, яка офіційно зареєстрована в якості суб'єкта підприємницької діяльності. Придбання суб'єкта підприємницької діяльності також вимагає наявності такого суб'єкта [5, с. 418-419; 8, с. 209; 14, с. 48;]. На нашу думку, така позиція є найбільш обгрунтованою і відповідає чинному законодавству України.

У свою чергу, В. В. Лисенко також припустив існування такої форми прояву фіктивного підприємства як «наявність підробленої печатки (штампу) на ім'я існуючої чи неіснуючої фірми. Печатка може бути спеціально виготовлена, украдена, випадково знайдена. Така «фірма» не проходить процедури державної реєстрації та не занесена до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України в органах статистики» [9, с.79-80]. Однак, здійснивши ретельний аналіз досліджуваного явища, В.В. Лисенко дійшов висновку, що фіктивне підприємство необхідно розглядати тільки в межах існуючих суб'єктів підприємництва. Це означає, що фіктивним може бути визнано лише підприємство, яке пройшло відповідну державну реєстрацію, хоча й з використанням фіктивних даних, які дозволяють приховати дійсну інформацію про осіб, що створили підприємство та здійснюють керівництво суб'єктом підприємництва. Дії ж осіб, які лише підроблюють документи, виконують окремі дії по вчиненню чи приховуванню протиправних (злочинних) діянь без відповідної державної реєстрації суб'єкта підприємництва підлягають самостійній кваліфікації і не можуть розглядатись як вчинені в межах фіктивного підприємства, оскільки суб'єкт підприємницької діяльності відсутній [9, с.83].

Розслідуючи фіктивне підприємство, необхідно знати кримінально-правову характеристику цього виду злочину. Кримінальний кодекс України, закріплюючи відповідальність за фіктивне підприємство у ст. 205, передбачає ряд ознак, характерних цьому виду злочинів, що є основними доказами фіктивності, зокрема:

- реєстрація підприємства на підставну особу або за винагороду, за підробленими, викраденими, позиченими або втраченими документами;
- реєстрація підприємства за вигаданою юридичною адресою;
- внесення в установчі документи неправдивих даних про засновників і керівників підприємств або інші обставини;
- залучення до протиправної діяльності формально призначених на посаду керівників реально існуючого громадянина із специфічним соціальним статусом (малозабезпечених, психічно- і тяжкохворих, інвалідів, малозабезпечених, алкоголіків, наркоманів тощо);
- відсутність ознак діяльності фірми, зазначеної в установчих документах;
- короткий термін існування підприємства;
- відсутність руху коштів підприємства на його банківських рахунках або, навпаки, занадто великий обсяг фінансових операцій по банківських рахунках підприємства, яке нещодавно зареєстровано, та інші.

Основною ознакою фіктивності за Кримінальним кодексом є відсутність в осіб, які займаються фіктивним підприємством, справжнього наміру здійснювати підприємницьку діяльність, зафіксовану в установчих документах і пов'язану з виробництвом товарів, виконанням робіт або наданням послуг і використанням суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона. Названі ознаки стосуються і криміналістичної характеристики фіктивного підприємства і, відповідно, належать до виду або групи однорідних злочинів, які виділено і систематизовано у результаті узагальнення слідчої практики.

При розслідуванні фіктивного підприємства перш за все необхідно з'ясувати ряд таких положень:

- а) сферу підприємницької діяльності, у якій скоєно злочин, коло учасників та їх кваліфікацію;
- б) вивчити статут підприємницької структури (засновницькі документи) і закони України, що регулюють діяльність такого виду підприємництва. При вивченні слід звернути увагу на умови діяльності, звітність, особливості контролю, документообігу тощо;

в) конкретною умовою розслідування кожного випадку фіктивного підприємництва є з'ясування характеру протиправної дії (чи бездіяльності) причетних до злочину осіб, яку заподіяли шкоду державним і суспільним інтересам або інтересам і правам громадян, що охороняються законом;

г) необхідно встановити вину осіб. Фіктивне підприємництво відбувається тільки з прямим умислом, тому, проводячи комплекс слідчих дій, потрібно довести навмисність здійснення фіктивного підприємництва;

д) повинен також бути установлений причинний зв'язок між діями(бездіяльністю) осіб та їх наслідками. Потрібно точно встановити роль особи у тому чи іншому процесі, взаємозв'язок її дій (бездіяльності), результатів, характеру, причинної необхідності чи казуальності наслідків;

е) будь-який злочин у підприємстві передбачає наслідки, що проявляються в заподіянні, як правило, значної шкоди. Тому встановлення характеру і розміру заподіяної шкоди є складовою частиною предмета доказування і важливим елементом методики в розслідуванні фіктивного підприємництва;

ж) спільним при розслідуванні фіктивного підприємництва є також те, що вони часто бувають пов'язані з іншими злочинами (ст. 190, 201, 202, 203, 209, 212, 218, 222, 223 та інші). Усі ці кримінально-правові і криміналістичні вищі становлять систему обставин, які потрібно встановити при розслідуванні фіктивного підприємництва.

Таким чином, основні завдання правоохоронних органів полягають у посиленні організації боротьби щодо запобігання, виявлення, викриття фіктивного підприємництва та інших кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням фіктивних підприємств, широкому використанні нових механізмів, методик й прийомів виявлення незаконної діяльності.

Висновки. Таким чином, злочини, що вчиняються з використанням фіктивних підприємств, набули масштабів, що дедалі більше становлять загрозу економічній безпеці України, оскільки багато в чому завдяки цій технології певна частина капіталу держави перебуває в тіньовому обігу. Фіктивне підприємництво набуло розповсюдження не лише у фінансовій сфері, а й в інших базових галузях економіки – паливно-енергетичному комплексі, вугільній та металургійній промисловості, агропромисловому комплексі. За даними вітчизняних фахівців-економістів, понад 25 % фірм, що створюються в Україні, призначені для використання в неконтрольованій економіці. Щороку лише фіскальною службою виявляють до 20 тис. фіктивних фірм [12].

Поширеність фіктивного підприємництва пояснюється, перш за все, тим, що в Україні поки що не створені умови, сприятливі для легальної підприємницької діяльності. Фіктивні підприємства використовують як організовані злочинні групи для вилучення кримінальних доходів, так і «чесні» підприємці для приховування прибутків від оподаткування.

References:

1. Bilous V. V. (2004) *Problemy metodyky rozsliduvannia fiktyvnoho pidpriemnytstva : avtoref. dys. na здобuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.09 «Kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza»*. [Problems of the methodology of investigation of fictitious business: author's abstract. dis for obtaining sciences. Degree Candidate lawyer Sciences: special 12.00.09 "Criminal Procedure and Criminology; forensic examination"], 2004. 20 p. (In Ukrainian)
2. Belous V. V., Shepitko V. Yu (2007) *Fiktyvne pidpriemnytstvo (kryminalistychna kharakterystyka ta prohrama rozsliduvannia) : dovid. Slidchoho*. [Fictitious entrepreneurship (forensic characteristic and investigation program): evidence. Investigator]. Kh. "Odyssey". 2007. 184 p. (In Ukrainian)
3. Dudnyk L. M., Vasylynychuk V. I. and other. *Fiktyvne pidpriemnytstvo, shliakhy borotby z nym: (navchalnyi posibnyk)*. [Fictitious entrepreneurship, ways of combating it: [textbook]]. Irpin: Nats. akad. DPS Ukrainy, 2005. 194 p. (In Ukrainian)
4. Zhuravel V., Bilous V. V. (2004) *Fiktyvni pidpriemstva u mekhanizmi lehalizatsii «brudnykh» koshtiv*. [Fictitious enterprises in the mechanism of legalization of "dirty" funds]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy* [Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine]. 2004. № 3 (38). P. 169-180. (In Ukrainian)
5. Zarembo M. O. (2013) *Problemni pytannia rozsliduvannia sprav pro fiktyvne pidpriemnytstvo* [Problematic Issues Investigation of Fake Business Case Studies]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav* [Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs]. 2013. № 1. P. 414-420. (In Ukrainian)
6. Korystin O. Ye., Tykhonova O. V. (2013) *Okremi aspekty diialnosti slidchyykh ta operatyvnykh pratsivnykiv shchodo vyivlennia ta rozsliduvannia lehalizatsii (vidmyvannia) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom* [Some aspects of the work of investigators and operatives in detecting and

investigating the legalization (laundering) of proceeds from crime]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* [Legal journal of the National Academy of Internal Affairs]. 2013. № 1. P. 249-254. (In Ukrainian)

7. Kulyk O. H, Naumova. I. V., Bova A. A. *Zlochynnist v Ukraini: faktory, tendentsii, protydiia (2002–2014 rr.) : (monohrafiia)* [Crime in Ukraine: Factors, Trends, Counteraction (2002-2014): [monograph]]. K. : DNDI MVS Ukrainy, 2015. 364 p.(In Ukrainian)

8. Lysenko V. V., Petrosian V. H. (2012) *Fiktyvni pidpriemstva u mekhanizmi zlochynnoi diialnosti* [Fictitious enterprises in the mechanism of criminal activity]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu DPS Ukrainy* [Scientific Bulletin of the National University of the State Tax Administration of Ukraine]. 2012. № 4(59). P. 204-210. (In Ukrainian)

9. Lysenko V. V. (2002) *Fiktivnyie firmy: kriminalisticheskiy analiz* [Fictitious firms: forensic analysis]. K.: *Parlamentskoe izd-vo* [Parliamentary Publishing House], 2002. 112 p.(In Russian)

10. *Na Kharkivshchyni likvidovano konverttsentr z obihom 1 mlpd hpn. Pres-sluzhba DFS u Kharkivskii oblasti.* [In the Kharkiv region, the conversion center with a turnover of 1 mlpd gpn was liquidated. / Press service of the DFS in the Kharkiv region]. URL: <http://kh.sfs.gov.ua/>. (In Ukrainian)

11. *Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia. Heneralna prokuratura Ukrainy* [About registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation. The General Prosecutor's Office of Ukraine]. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>. (In Ukrainian)

12. *Rezultaty diialnosti Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy u 2010-2016 rokakh.* [Results of the activity of the State fiscal service of Ukraine in 2010-2016.]. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist/-rezalt/>. (In Ukrainian)

13. *Fantomnyi biznes konvertatsiinykh tsestriv. ZIK. 2015.* [Phantom Business of Conversion Centers / ZIK. 2015.]. URL: http://zik.ua/news/2015/12/07/fantomnyy_biznes_konvertatsiinyh_651673. (In Ukrainian)

14. Cherniavskiy S.S. (2010) *Finansove shakhraistvo : metodolohichni zasady rozsliduvannia* [Financial Fraud: Methodological Principles of Investigation]. K.: *Khay-Tek Pres* [Hi-Tech Press], 2010. 624 p.(In Ukrainian)

Криминалистическая характеристика преступной деятельности фиктивных предприятий в Украине

Григорович Павел Александрович, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com,

Институт права имени князя Владимира Великого Межрегиональной академии управления персоналом, г. Киев, Украина.

Аннотация: в статье дана криминалистическая характеристика фиктивного предпринимательства как механизма преступной деятельности. Автором обобщены статистические показатели фиктивного предпринимательства в Украине, определены особенности создания таких предприятий, их функционирование. Исследована и проведена их классификация по цели использования и субъектам регистрации, а также выяснены особенности расследования уголовных преступлений связанных с деятельностью фиктивных предприятий.

Ключевые слова: фиктивное предпринимательство, криминалистическая характеристика, преступная деятельность, конвертационные центры, расследование.

Generic and Specific Object of the Crime "Bribery of a Voter or Referendum Participant" according to the Criminal Code of Ukraine

Vytalyi V. Kostrytskyi

Appeal Court of Lugansk region, Ukraine

e-mail: kostritskij2015@gmail.com

Abstract: The article discusses separate discussion issues related to the object of the crime provided for in Article 160 of the Criminal Code of Ukraine. The author, taking into account his own experience of judicial enforcement, analyzed the problems of the generic and specific objects of the crime. The positions of different scientists are compared to the problems identified. Their own vision for their resolution is formulated.

Keywords: criminal law, criminal legislation, electoral law, the right to vote, a referendum, the composition of the crime, the object of the crime.

Вопросы, связанные с объектом преступления, являются, наверное, одними из самых неоднозначных в плане своей сложности в кругу проблем, которые существуют вокруг состава преступления вообще и его отдельных элементов в частности.

С одной стороны, и это не оспаривается ни учёными, ни правоприменителями, объект преступления – это то, на что преступление посягает, против чего оно направленно, чему причиняет вред или создаёт угрозу его причинения – всё довольно просто и понятно. Вместе с тем, с другой стороны, в доктрине открытой остаётся дискуссия об определении и конкретизации той сущности, которую, собственно, и необходимо признавать объектом. Отдельные учёные и целые научные школы отстаивают своё видение такой конкретизации, упорно обосновывают её правильность, распространяют свои концепции в собственных работах и дают толчок для их дальнейшего развития в исследованиях учеников и последователей. Вместе с тем, несмотря на такой мощный научный фундамент, следует объективно признать, что практика, хоть и не нивелирует теоретические наработки в сфере изучения объекта преступления, однако, и не очень охотно использует его; по крайней мере, почти не отображает его в документах по результатам своей деятельности.

Так, например, из наличествующих в Едином государственном реестре судебных решений по запросу «приговоры по делам о нарушении законодательства о референдуме» (а именно за такие деяния предусматривалась ответственность по ст. 160 УК Украины до её изменения в 2014 году, но поисковая машина ЕГРСР по указанному запросу выдаёт среди результатов также приговоры, вынесенные по действующей редакции ст. 160 – подкуп избирателя, участника референдума) приговоров, суд ни разу не выделяет объект этого преступления, уделяя, вместе с тем, внимание детальному освещению признаков его объективной стороны. Следует подчеркнуть, что такой подход правоприменителя никоим образом не вредит качественному анализу произошедших событий и дальнейшему назначению наказания, что и удостоверяется самими этими приговорами.

Опираясь на собственный опыт судейского правоприменения, следует отметить, что сходная ситуация является, скорее, общей нормальной практикой, а не исключением или совпадением похожих подходов в разных судах. Более того, таким образом действуют не только судьи, но и другие правоприменители. Материалы уголовных производств, поступающие для судебного рассмотрения, в подавляющем большинстве тоже не содержат анализа объектов преступлений, в них не раскрываются его признаки и отдельные составляющие, не проводится отграничение от объекта посягательства и т.д. Можно с уверенностью утверждать, что правоприменение выбрало тактику признания объекта преступления по умолчанию, если совершение преступления засвидетельствовано другими элементами его состава. Также следует признать, что желаемыми признаками, на которые в своих доводах опирается и сторона обвинения, и сторона защиты, являются именно те признаки,

которые конкретизированы законодателем в тексте уголовно-правовых норм. Это могут быть выписанные в диспозиции формы объективной стороны, виды деяний, которые её образуют, либо способы их совершения; форма вины, цель или мотивы совершения преступления и т.п. В случае наличия таких конкретизаций, правоприменение концентрирует доказывание на их детальном установлении и описании. Таким образом выходит, что объект преступления на практике имеет такой почётный сакраментальный статус: он однозначно существует, он однозначно и беспрекословно признаётся обязательным элементом состава преступления, без которого нет преступления в целом, однако, во время доказывания ему почти не уделяется внимание.

Всё это действительно так, но этот почётный статус, отведённый объекту практикой, никоим образом не уменьшает важности этого элемента состава преступления, как в целом, так и в конкретных преступлениях. Его фундаментальный характер позволяет не только правильно понять юридическую природу того или иного уголовно-правового запрета, но и определить его место в структуре уголовного закона, связь с другими сходными деяниями, помочь в квалификации преступлений.

Как мы отмечали ранее, наука уголовного права всегда уделяла достаточно много внимания изучению вопросов, связанных с объектом преступления. Поэтому, не имея возможности в рамках этой статьи разработать именно эту широкую тематику, можем и должны обратить внимание на уточнение определенных деталей, направления связанных именно с подкупом избирателя или участника референдума. Для этого рассмотрим объект данного преступления через призму классификации объекта преступления по вертикали, концентрируя внимание на родовом и видовом объекте.

Довольно массовой классификацией, которая долгое время доминировала в отечественной литературе, является трехуровневая структура объекта определенного общественно опасного деяния. Согласно ей, каждое преступление имеет общий, родовый и непосредственный объект. Актуальность и обоснованность такой классификации в определенной степени обусловлена самой структурой Уголовного кодекса Украины, а именно – структурированием его, в частности, Особенной части на разделы, которые, в свою очередь, наполняются конкретным уголовно-правовыми нормами. Согласно такой структуры приведённая классификация выглядит довольно корректной. Впрочем, на наш взгляд, она не совсем соответствует реальному положению вещей, и обоснованно это спецификой некоторых разделов Особенной части отечественного УК. Далее разберем это.

Так, согласно трехуровневой структуризации объекта преступления, общим объектом принято считать общее состояние правопорядка в обществе. Надо согласиться, что это в определенной степени абстрактная, идеальная и объективно недостижимая категория. История человечества свидетельствует, что существование общества, в котором бы царствовало состояние абсолютного правопорядка, возможно лишь в утопических трактатах отдельных философов.

Вместе с тем можно сказать, что общий объект преступления, это не только некая идеальная и всеобъемлющая единичная ценность – состояние правопорядка в обществе, а это, скорее, совокупность, комплекс всех ценностей, которые признаются таковыми в данный исторический промежуток времени в разных сферах жизнедеятельности общества (обеспечение существования самого государства, безопасного существования человека в нем, права собственности, урегулированного порядка хозяйственной деятельности, определенного законом порядка формирования органов государственного управления или местного самоуправления и т.д.). То есть, это огромная значимая совокупность явлений и предметов реальной действительности, которые признаются большинством членов общества ценными для данного общества в целом и для его отдельных членов в частности.

Что касается родового объекта преступления, то им принято считать меньшую, по сравнению с общим объектом, группу ценностей, которая поставлена под уголовно-правовую защиту не всего уголовного кодекса, а только определенной группы его статей. Эти статьи, как правило, объединены законодателем в специальный раздел Особенной части, имеющий свое уникальное название, которое ориентирует нас на родовый объект определенных в нем преступлений. Так, например, в разделе I собраны статьи, которые предусматривают ответственность за преступления против основ национальной безопасности; в разделе VI – за преступления против собственности; раздел VII содержит преступления в сфере хозяйственной деятельности; раздел IX – против общественной безопасности и тому подобное. Указанные названия данных разделов дают основания утверждать, что родовыми объектами преступлений, предусмотренных статьями, размещенными в них, являются, соответственно, национальная безопасность, право собственности, определенный законодательством порядок осуществления хозяйственной деятельности, общественная безопасность.

Указанные примеры иллюстрируют разделы, которые определяют одну крупную группу ценностей, что позволяет очертить ее как родовый объект этих преступлений. Вместе с тем, в тексте Особенной части УК Украины есть разделы, из названия которых и их внутреннего наполнения конкретными уголовно-правовыми нормами становится понятным, что под их охрану поставлено не одну, а несколько групп ценностей. Это, например, раздел II «Преступления против жизни и здоровья человека»; Раздел III «Преступления против свободы, чести и достоинства личности»; раздел IV «Преступления против половой свободы и половой неприкосновенности личности»; это, в том числе, раздел V «Преступления против избирательных, трудовых и других личных прав и свобод человека и гражданина», о котором мы ведём речь в этой статье; раздел XII «Преступления против общественного порядка и нравственности»; раздел XVII «Преступления в сфере служебной деятельности и профессиональной деятельности, связанной с предоставлением публичных услуг» и другие.

Согласно правилу, которого преимущественно придерживался законодатель при конструировании Особенной части Уголовного кодекса Украины, конкретные статьи объединялись им в разделы именно по признаку родового объекта преступления.

Впрочем, вернемся к вышеприведенным примерам, когда название раздела Особенной части Уголовного кодекса побуждает признавать, что родовым объектом предусмотренных им преступлений является не однородная группа ценностей (например, национальная безопасность или право собственности), а группа, включающая в себя ценности, хотя и иногда очень близкие, однако разноплановые. Приведенное позволяет говорить о составном характере такого родового объекта. Так, например, название раздела II Особенной части «Преступления против жизни и здоровья человека» сигнализирует, что родовым объектом преступлений, включенных в его состав, является жизнь и здоровье, которые по своей сути образуют две, хотя и тесно связаны друг с другом, впрочем, все же отдельные группы ценностей. Так же и по разделу V «Преступления против избирательных, трудовых и других личных прав и свобод человека и гражданина». Формулируя такое название, законодатель подчеркнул, что нормами данного раздела Особенной части УК Украины уголовно-правовой защите подвергнуто минимум три основные группы ценностей (очевидно, что право также является ценностью и вполне вписывается в выбранную для наследования концепцию объекта преступления): 1) избирательные права; 2) трудовые права; 3) другие личные права и свободы человека и гражданина. Кроме этого, в пределах третьей приведенной группы ценностей можно выделить меньшие, которые более подробно определяют возможные объекты противоправного воздействия.

Следует отметить, что часто родовый и непосредственный объект преступления совпадают и ни теория, ни практика не видят в этом каких-то проблем. Впрочем, касаясь преступления, предусмотренного ст. 160 УК Украины, о совпадении говорить оснований нет. Исходя из названия раздела, его родовый объект будет однозначно шире по своему объему – это группа социальных ценностей, которые в силу своей регламентации в нормах права стали ценностями правовыми. Как минимум, это – избирательные, трудовые и другие личные права и свободы человека и гражданина.

Вместе с тем, несмотря на название раздела V УК Украины, в научной литературе высказываются и другие мнения относительно родового объекта преступлений, размещенных в нем, а некоторые, как С.Я. Лихова, считает, что как по названию, так и по структуре и содержанию отдельных норм указанный раздел Особенной части УК не отвечает ни общим правилам законодательной техники, ни сущности уголовного закона [1].

Анализируя подходы к определению родового объекта преступления, предусмотренного ст. 160 УК Украины, предлагаем рассмотреть высказанные в научной литературе позиции по этому вопросу. Так, И.А. Зинченко еще на заре существования действующего ныне отечественного уголовного кодекса отмечал, что родовым объектом преступлений, размещенных в разделе V Особенной части УК Украины являются общественные отношения, обеспечивающие конституционные права и свободы человека и гражданина. При этом ученый предлагает структурировать размещенные в то время в этом разделе составы преступлений в шесть групп:

- 1) преступления против избирательных прав граждан (ст.ст. 157-160 УК);
- 2) преступления против трудовых прав граждан (ст.ст. 170-175 УК);
- 3) преступления в сфере охраны права на объекты интеллектуальной собственности (ст.ст. 176-177 УК);
- 4) преступления, посягающие на другие личные права и свободы граждан (ст.ст. 161, 162, 163, 182, 183, 184 УК);
- 5) преступления против семьи (ст.ст. 164-169)

6) преступления против совести (ст.ст. 178-181) [2].

В своих поздних работах автор придерживается выбранного определения родового объекта, подвергая корректировке в сторону уменьшения вышеприведенные группы преступлений.

Н.И. Мельник выражает мнение, что родовым объектом группы преступлений, объединенных разделом V Особенной части, есть конституционные права и свободы человека и гражданина. При этом ученый отмечает, что нормы данного раздела осуществляют уголовно-правовую охрану только части конституционных прав и свобод человека и гражданина, ведь охрана других прав и свобод осуществляется нормами других разделов Особенной части УК (например, право на жизнь находится под охраной норм раздела II, право на личную неприкосновенность – раздела III, право на собственность – раздела VI и, право на безопасную окружающую среду – раздела VIII УК и т.д.). Кроме того, Н.И. Мельник предложил в зависимости от непосредственного объекта посягательства разделить эти преступления на восемь видов:

- 1) преступления против избирательных прав граждан (ст.ст. 157-160 УК);
- 2) преступления, посягающие на равенство конституционных прав граждан и их равенство перед законом (ст. 161 УК);
- 3) преступления, посягающие на неприкосновенность частной жизни (ст.ст. 162, 163, 182);
- 4) преступления против семьи (ст.ст. 164-169 УК);
- 5) преступления против трудовых прав граждан (ст.ст. 170-175 УК);
- 6) преступления, посягающие на право интеллектуальной собственности и авторских прав (ст.ст. 176-177 УК);
- 7) преступления против свободы совести (ст.ст. 178-181 УК);
- 8) преступления, посягающие на другие права граждан (ст.ст. 183-184 УК) [3].

Кстати, такое большое количество групп преступлений, предусмотренных настоящим разделом, предлагает в своей классификации также П.П. Андрушко:

- 1) преступления, посягающие на избирательные права граждан и их право участвовать в референдуме, а также на деятельность участников избирательного процесса и процесса референдума (ст.ст. 157-160)
- 2) преступления, посягающие на равенство конституционных прав граждан и их равенство перед законом (ст. 161);
- 3) преступления, посягающие на свободу мировоззрения и вероисповедания, порядок отправления религиозных культов и порядок обращения с культовыми (религиозными) ценностями (ст.ст. 178-181)
- 4) преступления, посягающие на права граждан на защиту своих прав, свобод и удовлетворения политических, экономических, социальных, культурных и других интересов (ст.ст. 170, 174, 183, 184);
- 5) преступления, посягающие на трудовые права граждан (ст.ст. 171, 172, 173, 175);
- 6) преступления, посягающие на нормальное развитие несовершеннолетних и материальное обеспечение лиц, нуждающихся в социальной защите, их личную безопасность (ст.ст. 164-169);
- 7) преступления, посягающие на право собственности на объекты интеллектуальной собственности (ст.ст. 176-177, а также в эту группу ученый относит и ст.ст. 229, 231, 232, 232-1, расположенные в других разделах Особенной части УК Украины);
- 8) преступления, посягающие на неприкосновенность частной жизни граждан (ст.ст. 162, 163, 182) [4].

Соавторы учебного пособия по уголовному праву И.В. Хохлова и А.П. Шемяков родовым объектом преступлений, содержащихся в главе V Особенной части УК Украины, называли совокупность основных конституционных прав и свобод (политических, трудовых и др.) украинских граждан, а также права и свободы иностранных граждан и лиц без гражданства. При этом они также выделили виды этих преступлений, классифицировав их в четыре группы:

- 1) преступления против политических прав граждан на осуществление избирательного права;
- 2) преступления против трудовых прав граждан;
- 3) преступления против других прав и свобод человека и гражданина;
- 4) преступления, посягающие на свободу совести [5].

А.С. Сотула считает родовым объектом названных преступлений свободное и беспрепятственное осуществление гражданами Украины всей совокупности избирательных, трудовых и других прав и свобод, предусмотренных и гарантированных Конституцией. На наш взгляд, такая позиция является наиболее приближенной к реалиям, сформированных законодателем при формулировании названия раздела V Особенной части. Вместе с тем, не можем согласиться, что

для выделения пяти групп размещенных в этом разделе преступлений, автор выбирает маркером своей классификации непосредственный объект преступления. При этом ученый выделяет следующие группы:

- 1) преступления против избирательных прав граждан (ст.ст. 157-160);
- 2) преступления против гражданских (личных) прав (ст.ст. 161-163, 178-182);
- 3) преступления против социально-экономических прав (ст.ст. 164-167, 170-177, 184);
- 4) преступления против семейных прав (ст.ст. 168-169);
- 5) преступления против культурных прав и прав на образование (ст. 183) [6].

А.П. Бабий родовым объектом преступлений, предусмотренных разделом V, называет общественные отношения в сфере основных конституционных прав и свобод человека и гражданина и выделяет лишь три их вида, ссылаясь при этом на «общепринятую классификацию прав и свобод человека»:

- 1) преступления, посягающие на личные права и свободы человека и гражданина (ст.ст. 162, 163, 168, 178, 179, 180, 181, 182 УК);
- 2) преступления, посягающие на политические права и свободы человека и гражданина (ст.ст. 157, 158, 158-1, 159, 159-1, 160, 161, 170, 171 УК);
- 3) преступления, посягающие на социально-экономические права и свободы человека и гражданина (ст.ст. 164, 165, 166, 167, 169, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 183, 184 УК) [7].

Как видно из изложенного, подходы различных ученых по определению родового объекта преступлений, размещенных в разделе V УК Украины, не очень-то и сильно отличаются. Нам наиболее импонирует подход, в рамках которого таким объектом признаются именно отдельные конституционные права и свободы человека и гражданина. И опираемся мы в своих выводах на следующее. Как говорилось выше, законодатель определил отдельные маркеры для формулирования родового объекта преступлений в анализируемом разделе Особенной части. Этими маркерами, которые сигнализируют о важности выбранных объектов уголовно-правовой охраны, есть виды прав, определенных в названии раздела V – это, в первую очередь, избирательные и трудовые права, а также – другие личные права и свободы человека и гражданина. Размещая в названии раздела ссылка на «другие личные права и свободы», нормотворец тем самым не акцентирует внимание на исключительности групп ценностей, которые составляют права избирательные и трудовые, а подчеркивает, что они хотя и важны, однако же являются одними в массе других личных прав и свобод человека и гражданина. Именно такой широкий круг ценностей, поставленных под уголовно-правовую охрану норм данного раздела, можно назвать одной из причин приведенного и количественного, и качественного многообразия классификаций преступлений, размещенных в нем.

Многие ученые не без основания считают такое положение вещей негативной чертой действующего уголовного кодекса. Так, уже упоминавшаяся нами С.Я. Лихова, основной проблемой раздела V Особенной части называет объединение в нем достаточно несовместимых преступлений от воспрепятствование осуществлению избирательных прав к неуплате алиментов. Исследовательница высказывает мнение, в отношении которого, на наш взгляд, можно дискутировать, что эти преступления частично относятся к группе преступлений против общественного порядка, частично касаются неприкосновенности частной жизни, частично относятся к преступлениям против семейного уклада, частично направлены на защиту условий труда и рынка труда, частично криминализируют отказ людям пользоваться определенным благом. Принимая во внимание тот факт, что указанные группы ценностей уже взяты под уголовно-правовую охрану специальных разделов Особенной части уголовного кодекса, автор считает, что в раздел V попали именно те составы преступлений, которым «не нашлось» места в других разделах. С.Я. Лихова называет указанную последовательность размещения преступлений в данном разделе неправильной и нелогичной, подчеркивая необходимость ликвидировать такую чрезвычайную путаницу в пользу более упорядоченной внутренней структуры [8, 9, 10]. Для преодоления этой ситуации ученый предлагает доработать структуру не только данного раздела, но и всей Особенной части действующего УК Украины. К сожалению, объемы и цель нашего исследования не позволяют детально проанализировать эти предложения, но они довольно подробно были проанализированы Н.В. Мазуром в специальной работе, посвященной вопросам уголовной ответственности за нарушение избирательных и референдумных прав граждан [11].

Другая группа ученых предлагает более, так сказать, лайтовый метод преодоления освещенных выше проблем. Он заключается во внесении изменений в название раздела V Особенной части. Высказываются также различные варианты такого изменения. Например, З.А. Тростюк предлагает изменить название указанного раздела на «Преступления против личных, физических, культурных,

экономических и политических прав граждан» [12], а Л.П. Медина – на «Преступления против отдельных конституционных прав человека и гражданина» или, чтобы подчеркнуть то значение, которое имеют политические права граждан Украины на «Преступления против политических и других конституционных прав и свобод человека и гражданина» [13].

На наш взгляд – вполне жизнеспособные варианты, которые вполне можно рассматривать, анализировать, дискутировать вокруг актуализированных вопросов в поиске дальнейших улучшений действующего уголовного законодательства.

Вместе с тем, совокупность вышеизложенных вопросов побуждает нас рассмотреть довольно интересную проблематику, которая обычно поднимается сторонниками четырёхуровневой концепции объекта преступления и связана с выделением между родовым и непосредственным объектом преступления видового объекта. Следует отметить, что отечественным ученым Н.И. Коржанским данная концепция развивалась еще в советское время [14] и имеет своих сторонников не только в Украине, но и в других странах, преимущественно имеющих общий доктринальный фундамент уголовного права и уголовного законодательства.

Определение видового объекта преступления вполне вписывается в общую концепцию классификации объектов по вертикали: каждая нижняя ступень представляет собой меньшую по объему группу ценностей, поставленных под уголовно-правовую охрану нескольких статей уголовного кодекса. В уголовных кодексах стран, где разделы делятся, например, на главы, принято считать, что родовой объект определяется по названию раздела, а видовые, соответственно, по названиям глав, входящих в его структуру. Как помним, в отечественном уголовном кодексе такой элемент структуры как глава отсутствует, однако, этот факт никоим образом не отрицает возможности существования видовых объектов преступлений. Вот здесь и нужно припомнить такие примеры, как разделы II «Преступления против жизни и здоровья человека», III «Преступления против свободы, чести и достоинства личности», IV «Преступления против половой свободы и половой неприкосновенности личности», XII «Преступления против общественного порядка и нравственности» и, в том числе, раздел V «Преступления против избирательных, трудовых и других личных прав и свобод человека и гражданина».

Сложные, или правильнее сказать, составные названия, выбранные законодателем для этих разделов, свидетельствуют и о составной структуре родового объекта преступлений, криминализированных в них, включающий в себя несколько основных групп ценностей, которые можно выделить как видовые объекты. Так, например, для раздела II их два: 1) жизнь и 2) здоровье; для раздела III – три: 1) свобода, 2) честь и 3) достоинство личности; для раздела IV – два: 1) общественный порядок и 2) нравственность. Не является исключением и раздел V, также имеющий несколько видовых объектов. Рассмотренные нами выше различные классификации, в рамках которых различные ученые выделяют различные группы преступлений в данном разделе, наглядно иллюстрируют, на наш взгляд, видовые объекты, присущие преступлениям, расположенным в нем.

Итак, если родовым объектом преступления «подкуп избирателя или участника референдума» является группа ценностей, которая составляет совокупность основных конституционных прав и свобод украинских граждан, а также права и свободы иностранных граждан и лиц без гражданства, то видовой объект данного преступления должна составлять меньше группа ценностей. В данном случае, это правовые ценности (то есть социальные ценности, которые приобрели регламентации в нормах права), заключающиеся именно в избирательных правах, как части конституционных прав украинских граждан.

Следует отметить, что кроме подкупа избирателя или участника референдума этот видовой объект преступления характерен также для противоправных деяний, предусмотренных в действующих редакциях ст. 157 «Воспрепятствование осуществлению избирательного права или права участвовать в референдуме, работе избирательной комиссии или комиссии по референдуму или деятельности официального наблюдателя»; ст. 158 «Предоставление ложных сведений в орган ведения Государственного реестра избирателей или фальсификация избирательных документов, документов референдума, итогов голосования или сведений Государственного реестра избирателей»; ст. 158¹ «Незаконное использование избирательного бюллетеня, бюллетеня для голосования на референдуме, голосования избирателем, участником референдума более одного раза»; ст. 158² «Незаконное уничтожение избирательной документации или документов референдума»; ст. 159 «Нарушение тайны голосования» и ст. 159¹ «Нарушение порядка финансирования политической партии, предвыборной агитации, агитации всеукраинского или местного референдума».

Подводя итог приведённого обзора, хочется отметить, что выбранная нами для характеристики объекта этого преступления четырёхуровневая классификация объекта по вертикали не является

единственной альтернативой концепции, развивающей классификацию трехуровневую. Так, например, в научной литературе довольно часто можно найти ссылки на предложение Н.В. Мазура и Ю.А. Кучера, высказанное ими в учебнике по Общей части уголовного права. Ученые сформулировали шестиуровневую классификацию объекта преступления (объекта уголовно-правовой охраны) по вертикали и предлагают выделять:

- общий объект;
- типичный объект;
- родовой объект;
- видовой объект;
- непосредственный юридический объект;
- фактический объект [15].

Приведённый пример чётко иллюстрирует огромный исследовательский потенциал выбранной тематики, который и планируется реализовывать в дальнейших работах.

References:

1. Lykhova S.Ya. Aktual'ni problemy systematyzatsiyi zlochyniv proty okremykh konstytutsiynykh prav lyudyny i hromadyanyna za KK Ukrayiny 2001 r. // Novi Tsyvil'nyy i Kryminal'nyy kodeksy – vazhlyvyi etap kodyfikatsiyi zakonodavstva Ukrayiny: Materialy naukovopraktychnoyi konferentsiyi (Ivano-Frankivs'k, 3-4 zhovtnya 2002 r.). – Ivano-Frankivs'k: Oblasna drukarnya, 2002. – P. 171.
2. Zinchenko I.O. Vydy zlochyniv proty vyborchykh, trudovykh ta inshykh osobystykh prav i svobod lyudyny i hromadyanyna // Kryminal'ne pravo Ukrayiny. Osoblyva chastyna: Pidruchnyk / Za red. M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiya. – K. – Kh.: Yurinkom Inter – Pravo, 2002. – P. 92-93.
3. Mel'nyk M.I. Ponyattya, vydy ta zahal'na kharakterystyka zlochyniv proty vyborchykh, trudovykh ta inshykh osobystykh prav i svobod lyudyny i hromadyanyna // Kryminal'ne pravo Ukrayiny. Osoblyva chastyna: Pidruchnyk / Za red. M.I. Mel'nyka, V.A. Klymenka. – K.: Yurydychna dumka, 2004. – P. 105-106.
4. Andrushko P.P. Zlochyny proty vyborchykh prav hromadyan ta yikh prava braty uchast' u referendumi: Monohrafiya. – K.: KNT, 2007. – P. 171-173.
5. Khokhlova I.V., Shem'yakov O.P. Kryminal'ne pravo Ukrayiny (Osoblyva chastyna): Navchal'nyy posibnyk. – K.: Tsentri navchal'noyi literatury, 2006. – P. 153-154.
6. Kryminal'ne pravo Ukrayiny. Zahal'na ta Osoblyva chastyny: Navchal'nyy posibnyk / Za zah. red. V.M. Stratonova. – K.: Istyna, 2007. – P. 224-226.
7. Babiy A.P. Zahal'na kharakterystyka i vydy zlochyniv proty vyborchykh, trudovykh ta inshykh osobystykh prav i svobod lyudyny i hromadyanyna // Kryminal'ne pravo Ukrayiny. Osoblyva chastyna: Pidruchnyk / Za red. Ye.L. Strel'tsova. – Kh.: Odissey, 2009. – P. 69-70.
8. Lykhova S.Ya., Berzin P.S. Problemy vyznachennya ob'yekta okremykh zlochyniv proty vyborchykh, trudovykh ta inshykh osobystykh prav i svobod lyudyny (rozdil V Osoblyvoyi chastyny Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny) // Zakonodavstvo Ukrayiny: Naukovopraktychni komentari, – 2004. – #2. – P. 39.
9. Lykhova S.Ya. Kryminal'no-pravova okhorona vyborchykh prav hromadyan za novym KK Ukrayiny // Pravo Ukrayiny. – 2002. – # 2. – P. 115.
10. Lykhova S. Ya. Zlochyny proty hromadyans'kykh, politychnykh ta sotsial'nykh prav i svobod lyudyny i hromadyanyna za Kryminal'nym kodeksom Ukrayiny (teoretyko-pravove doslidzhennya): Dys. ... d-ra yuryd. nauk. – K., 2006. – P. 89.
11. Mazur M.V. Kryminal'na vidpoval'nist' za porushennya vyborchykh i referendumnykh prav hromadyan: monohrafiya / M.V. Mazur; Luhans'ka pravova fundatsiya. – Luhans'k: Elton-2, 2012. – S. 24-26.
12. Trostyuk Z.A. Ponyatiynnyy aparat Osoblyvoyi chastyny Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny: Monohrafiya. – K.: Atika, 2003. – P. 65.
13. Medina L.P. Kryminal'no-pravova kharakterystyka zlochyniv proty vyborchykh prav hromadyan Ukrayiny (st. st. 157, 158, 159 KK Ukrayiny): Dys. ... kand. yuryd. nauk. – K., 2004. – P. 81.

14. Korzhanskyy N.Y. Ob'ekt i predmet uholovno-pravovoy okhrany – M.: Akademyya MVD SSSR, 1980. – P. 74.

15. Kryminal'ne pravo. Zahal'na chastyna: Pidruchnyk / [A.S. Benits'kyy, V.S. Huslavs'kyy, O.O. Dudorov ta inshi]. – K.: Istyna, 2011. – P. 292-293.

Родовой и видовой объект преступления «подкуп избирателя или участника референдума» по УК Украины

Кострицкий Виталий Владимирович, e-mail: kostritskij2015@gmail.com
Апелляционный суд Луганской области, Украина

Аннотация: в статье рассматриваются отдельные дискуссионные вопросы, связанные с объектом преступления, предусмотренным статьёй 160 Уголовного кодекса Украины. Автором, с учётом собственного опыта судебского правоприменения, проанализированы проблемы родового и видового объектов указанного преступления. Сравняются позиции разных учёных на выявленные проблемы. Сформулировано собственное видение их разрешения.

Ключевые слова: уголовное право, уголовное законодательство, избирательное право, право голоса, референдум, состав преступления, объект преступления.

Execution of a Special Task on Disclosure of Criminal Activities of an Organized Group or a Criminal Organization: Modern Realities and Foreign Experience

Sergey R. Krupcy

National Academy of Internal Affairs, Ukraine
e-mail: rsikk@gmail.com

Abstract: The article analyzes the foreign experience of the states of Europe and the USA concerning the implementation of a special task on the disclosure of criminal activities of an organized group or a criminal organization.

Keywords: special operations, experience, foreign, counteraction, organized crime.

У ст. 13 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» визначено, що при здійсненні боротьби з організованою злочинністю спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Служби безпеки України мають право, якщо інших заходів для розкриття організованої злочинності та притягнення винних до відповідальності недостатньо, використовувати штатних і нештатних негласних співробітників, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання. У ст. 14 проголошено, що для здійснення заходів боротьби з організованою злочинністю учасники організованих злочинних угруповань можуть залучатися до співробітництва в порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України.

У свою чергу відповідно до ст. 272 Кримінального процесуального кодексу України передбачено «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації». Так, відповідно ч. 1 цієї статті визначено, що під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування [1].

У цьому аспекті цікавою є думка правозастосовників. Так, Л. Бобрицьким було проведено опитування оперативних співробітників СБУ і карного розшуку НПУ (МВС), щодо їхнього ставлення до такої законодавчої новели. Позитивно її оцінили близько 30 % опитаних, негативно – більш, ніж 60%. На запитання: «Як, на Вашу думку, впливатиме на ефективність проведення розробки організованих злочинних угруповань і злочинних організацій та їх лідерів доповнення у Закон України «Про ОРД»?», позитивно відповіли лише 5%, тоді як приблизно 60% висловили своє негативне ставлення до зазначених доповнень і зазначили, що розробку взагалі здійснювати стане неможливим [2, с. 5].

Розробці цих питань тією чи іншою мірою присвятили свої дослідження Ю.В. Абакумов, М.Д. Абдуллаєв, А.І. Анапольська, П.П. Андрушко, О.М. Бандурка, І.П. Козаченко, О.М. Лемешко, Т.В. Куровська, Д.Й. Никифорчук, М.А. Погорецький, П.С. Матишевський, А.М. Ришелюк, А.В. Савченко, А.І. Суббот, В.Д. Туров, М.М. Турецький та інших.

Разом з тим ситуація значно ускладнилася останніми роками у зв'язку з численними посяганнями на територіальну цілісність України, активною розвідувальною-підривною діяльністю, спрямованою на ослаблення держави, залякуванням населення, загостренням внутрішньополітичної конфронтації, економічною нестабільністю, посиленням соціально-психологічної напруженості, збільшення навантаження на правоохоронну систему внаслідок залучення особового складу до

забезпечення проведення антитерористичної операції, поширення незаконного обігу зброї, боєприпасів та загальної активації «криміналітету», зокрема «злочинів у законі» та «кримінальних авторитетів».

За таких умовна особливу увагу заслуговує зарубіжний досвід щодо виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, що обумовлює мету даної статті.

Виклад основного матеріалу. Одним із важливих напрямів негласної розшукової діяльності в зарубіжних країнах є використання агентури та інших форм конфіденційного співробітництва при попередженні чи розкритті злочинів. Агентурні операції також відомі як «операції під прикриттям». Підходи до нормативного регулювання роботи негласного апарату в різних країнах є достатньо різноманітними. У деяких країнах вказані питання регулюються на законодавчому рівні або на рівні нормативних актів уряду, відомчих інструкцій, циркулярів та положень (США, ФРН, Австрія, Бельгія). Водночас у певних європейських країнах взагалі немає відповідного нормативного регулювання (Андорра, Ліхтенштейн, Фінляндія тощо) [3]. Також законодавство більшості країн розрізняє агентів — як правило, офіцерів правоохоронного органу й інформаторів, які залучаються до співробітництва, але жодних офіційних повноважень не мають. Під агентурними операціями, що обмежують права громадян, розуміють саме діяльність штатних співробітників поліції, які діють під прикриттям. До інформаторів термін «агент» не вживають, і робота з ними зазвичай регламентується на відомчому рівні, крім питань їхнього захисту, коли вони виступають як свідки в суді [4, с. 67].

Насамперед розглянемо досвід США у досліджуваній сфері. У Сполучених Штатах Америки проводяться секретні операції з використанням конфідентів, секретних агентів, співробітників ФБР, коли необхідно отримати не просто яку-небудь оперативну інформацію про злочинну діяльність, а звинувачувальні докази для судового процесу. Ця практика в США набула широкого застосування з 1987 р. [5, с. 135].

Таємний оперативний зв'язок є одним із спеціальних методів розслідування. Успіх використання спеціальних методів перебуває в прямій залежності від здатності, підготовки та фінансового забезпечення осіб, залучених в спеціальних операціях [6, с. 7].

Проведення спеціальних (секретних) операцій є основним заходом щодо виявлення і розслідування злочинів, пов'язаних зі зловживаннями у сфері оподаткування, корупцією, відмиванням коштів, торгівлею наркотиками тощо. Кваліфіковане проведення таких операцій потребує значних фінансових та кадрових ресурсів і є досить небезпечним заходом, з урахуванням ретельної попередньої підготовки та прийняття доцільного рішення для використання спеціальних методів [6, с. 7].

У Литві проведення таємних операцій здійснюється на підставі Закону «Про агентурну діяльність» (22.05.97). За цим Законом об'єктами агентурної діяльності є злочини, які готуються або вчинені, а також особи причетні до злочинів. Внутрішні правила в поліцейських департаментах, Департаменті державної безпеки та Міністерства оборони щодо діяльності співробітників зазначених організацій встановлюються відповідними наказами та іншими інструкціями, які базуються на однакових принципах. Перед затвердженням ці внутрішні нормативні акти завжди узгоджуються з міністром юстиції.

Лише деякі агентурі операції потребують попереднього дозволу судді або Генерального прокурора (наприклад, для імітації злочину, використання спеціальних технічних засобів для контролю поставки, прослуховування телефонних розмов). Усі дії агентів повинні дозволятися, згідно з рапортом, Генеральним прокурором або суддею і завжди контролюватися старшим офіцером правоохоронного органу [7, с. 15].

У Швейцарії використання законспірованого агента допускається при розслідуванні близько 50 складів злочинів. Далеко не всі з них є тяжкими, проте зазначена процесуальна дія допускається лише, якщо це «виправдовує тяжкість злочину». У цій країні термін «тяжкий злочин» має насамперед процесуальне значення. У даному випадку серед таких злочинів можна назвати розтрату, крадіжку, пошкодження речей, підробку документів [8, с. 308].

Велика Британія належить до держав, агенти яких можуть допомагати іншим країнам, так само як іноземні агенти (головним чином, із США, Нідерландів та Німеччини) залучаються на підставі попереднього дозволу та діють з британським законодавством.

Агенти-офіцери з інших держав, які працюють з повноваженнями офіцера рангу «Assistant Chief Constable» чи вище, одержують дозвіл на участь у діях, що мають ознаки злочину. Але цей дозвіл обумовлюється жорстокими вимогами, що мають бути виконані, і лише за умови дотримання цих специфічних вимог офіцер-агент чи інформатор звільняються від кримінального переслідування [7, с. 12].

У Франції агенти можуть використовуватись для розкриття окремих видів злочинів (наприклад, наркозлочинів, відмивання коштів тощо). Це регламентується ст. 706-32 (2) КПК Франції. Дозвіл на проведення операції надається територіальною прокуратурою або судом, який відповідає за цю справу. Кожна зміна початкового плану проведення спеціальної операції вимагає згоди судового органу, який може зупинити операцію в будь-який момент.

Провівши аналіз міжнародного досвіду проведення спеціальних операцій правоохоронними органами держав Європи та США можна зробити такі висновки:

1) національна правоохоронна система повинна досконало вивчити та взяти на озброєння позитивний іноземний досвід у сфері оперативно-розшукової діяльності за різними напрямками та щодо різних спецслужб, особливо стосовно питання функціонування агентурного апарату;

2) використовуючи ефективні підходи та найкращі міжнародні стандарти, слід продовжувати розробляти та вдосконалювати форми, методи та засоби ОРД;

3) слід здійснювати міжнародний обмін правоохоронцями, направлення кадрів у всесвітньо відомі центри підготовки спеціалістів для оперативних підрозділів [7].

Підсумовуючи вище викладене, слід наголосити, що за теперішньої економічної ситуації в Україні ми не можемо запозичити весь позитивний міжнародний досвід діяльності поліції, але вивчення його окремих елементів та впровадження їх в практику роботи органів Національної поліції сприятиме покращенню роботи поліції України в цілому.

References:

1. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [The Criminal Procedural Code of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. P. 88. (In Ukrainian)

2. Bobrytskyi L. (2013) *Problemni pytannia provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii pry rozsliduvanni zlochyniv, uchynenykh orhanizovanymy zlochynnymy uhrupuvanniamy, u konteksti novoho kryminalnoho protsesualnoho zakonodavstva* [Problematic Issues in the Investigation (Investigation) of Investigative Investigations in the Investigation of Crimes Offered by Organized Criminal Groups in the Context of New Criminal Procedural Legislation]. *Borotba z orhanizovanoiu zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)* [Combating Organized Crime and Corruption (Theory and Practice)]. 2013. №2 (30). P. 3-8. (In Ukrainian)

3. Bandurka O. M., Perepelytsia M. M., Manzhai O. V. ta in. (2013) *Operatyvno-rozshukova komparatyvistyka: monohrafiia* [Operative-search comparative studies: monograph]. Kh.: Zolotamyliia, 2013. 352 p. (In Ukrainian)

4. Kyslyi A.M., Chaika R.A., Denysenko M.M. (2016) *Zarubizhnyi dosvid normatyvnoho rehuliuвання nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii* [Foreign experience in regulatory regulation of secret investigative (search) actions]. *Naukovipratsi MAUP* [Scientific works of MAUP]. 2016. № 49 (2). P. 65-73. (In Ukrainian)

5. Musiienko I.I., Hrechyn Ye.Ie. (2015) *Instytut konfidentsiinoho spivrobotnytstva u SShA: orhanizatsiino – pravovyi aspekt* [Institute of Confidential Cooperation in the USA: Organizational and Legal Aspect]. *Mizhnarodne pravo* [International law]. 2015. P. 133-144. (In Ukrainian)

6. Kondratiev Ya.Iu., Nykyforchuk D.I., Piasetskyi A.I. (2004) *Orhanizatsiia i poriadok provedennia sekretnykh operatsii s petsialnymi ahentamy proty orhanizovanoi zlochynnosti v SShA: Posibnyk* [Organizing and ordering secret operations by special agents against organized crime in the United States: A Guidebook]. K.: *Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy* [National Academy of Internal Affairs of Ukraine], 2004. 60 p. (In Ukrainian)

7. Savchenko A.V., Matvichuk V.V., Nykyforchuk D.I. (2004) *Mizhnarodnyi dosvid vykorystannia ahentury pravookhoronnykh orhanamy derzhav Yevropyta SShA: Posibnyk. Zazah. red. Ya.Iu. Kondratieva* [International experience of using agents in law enforcement agencies of Europe and the United States: Manual]. K.: *Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy* [National Academy of Internal Affairs of Ukraine], 2004. 60 p. (In Ukrainian)

8. Bahrii M.V., Lutsyk V.V. (2017) *Protsesualni aspekty nehlasnoho otrymannia informatsii: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid: monohrafiia* [Procedural aspects of the tacitreception of information: domestic and fo reignexperience: monograph]. Kharkiv: *Pravo* [Law], 2017. 367 p. (InUkrainian)

Выполнение специального задания по раскрытию преступной деятельности организованной группы или преступной организации: современные реалии и зарубежный опыт

Крупей Сергей Романович, e-mail: rsikk@gmail.com
Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: в статье осуществлён анализ зарубежного опыта государств Европы и США по выполнению специального задания по раскрытию преступной деятельности организованной группы или преступной организации.

Ключевые слова: специальные операции, опыт, зарубежный, противодействие, организованная преступность.

Patrol Policemen's Image as an Estimated Element of an Activities of National Police of Ukraine

Victoriia V. Lytvyn

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: viktoriialytvyn@gmail.com

Abstract. The notion of the patrol policeman's image which develops legal awareness of citizens is introduced in the article. The impact of the patrol policeman's image on public opinion about the activities of the entire structure of the National Police of Ukraine is grounded.

The contributing factors to the development of both as negative, as positive image of the patrol policeman are outlined. The basic components of forming a positive patrol policeman's image are determined: effective professional-psychological selection and professional training. Also, the article states that the patrol policeman should be engaged in self-presentation for the formation of his image. Patrol's self-presentation includes: good appearance and respectability, sufficient legal education and sufficiently developed communicative skills in communicating with ordinary citizen. In addition, the article says that in communication, the patrol should exhibit such charismatic qualities as humanity, politeness, morality, prudence, consistency, vision, which will help the patrol to lead people and clearly organize work. The author notes that the patrol must possess not only a certain set of skills in high level in interaction and communication with other people, to be external attractive, but also to be able to work hard and innovative in solving professional issues.

Keywords: patrol policeman, image, communicative competence, self-presentation, estimation view, authority, professional-psychological selection, psychological portrait, partnership.

Намагання України стати гідною демократичною європейською державою сприяли реформації всієї структури правоохоронних органів. Основним процесом удосконалення поліції стало наближення її до європейських стандартів забезпечення публічної безпеки і порядку.

Головний акцент при цьому ставиться на те, щоб виробити нові стратегічні напрями та підходи до організації служби, які в подальшому зможуть суттєво вплинути на зниження рівня злочинності, зменшення існуючих прорахунків в діяльності та підвищенні рівня довіри громадян до працівників поліції. Адже попередній негативний досвід спілкування населення з деякими представниками центрального органу виконавчої влади суттєво погіршив діловий імідж поліції. Одним варіантом вирішення такої проблеми стало удосконалення самопрезентації працівника реформованої поліції, який сприятиме позитивному правовідношенню особи до виконуваних поліцейським обов'язків та завдань.

Вивченням питання розвитку іміджу поліцейського займалися науковці з психологічних, правових, соціологічних, іміджологічних галузей знань: В.Л. Васильєв, О.С. Денисова, І.В. Зозуля, В.С. Медведєв, Г.Г. Почепцов, О.М. Бандурка, І.Д. Казанчук, А. Сарвас та інші.

Як відомо, іміджом є думка про цю людину у групи осіб в результаті сформованого в їхній психіці образу цієї людини, що виникла унаслідок прямого їхнього контакту з нею або унаслідок отриманої про неї інформації від інших людей. Ця думка може сформуватися навіть за 5 секунд часу дивлячись на зовнішній вигляд контактуючого, на його міміку, жести тощо.

Що стосується іміджу поліцейського, то актуальним стало те, що реформація останніх років міліції в поліцію, за даними соціологічного опитування незалежної компанії Taylor Nelson Sofres, сприяла зростанню довіри громадян до представників Національної поліції України до позначки в 43,5%. Цей показник більший майже на 10% у порівнянні з роками існування тодішньої міліції. Рівень недовіри при цьому знизився на 3% (від 19% до 16%) [5]. Цьому відсотковому підвищенню посприяли не тільки професійність виконання службових завдань поліцейським, а й його зовнішній вигляд, комунікативні уміння (уміння вести відкритий діалог з різними верствами населення, поведінка в конфліктах, виявлення толерантності та недискримінація в професії тощо).

Тому, метою даної статі є визначити основні складові формування позитивного іміджу патрульного поліцейського та показати його вплив на оціночний погляд громадян щодо діяльності всієї структури Національної поліції України.

Для того, щоб реалізувати дану мету, слід зазначити, що правова свідомість є багаторівневим системним утворенням, що відображає правову дійсність у вигляді юридичних знань та оціночних

ставлень до права і практики його реалізації, правових установок і ціннісних орієнтацій, які регулюють правову поведінку людини в юридично значущих ситуаціях. Компонентом, який переважає є оціночний. Він є сукупністю оцінок і ставлень до поліцейської діяльності в цілому. Саме оцінюючи взаємодію пересічного громадянина та поліцейського у повсякденному житті, в будь-яких ситуаціях (вчинення правопорушення чи злочину, застосування поліцейського піклування, ДТП, робота з постраждалими, надання допомоги) можна говорити про імідж поліції, який склався у свідомості громадян. Виділення оцінок і ставлень, як головних та самостійних компонентів, у структурі правосвідомості дозволяє вважати імідж працівника поліції чинником розвитку правосвідомості громадян [3; С. 2-3].

Про позитивний та негативний імідж поліції можна говорити по тому, як він трактується людьми у соціально-психологічному вимірі враховуючи масову свідомість. Кожен пересічний громадянин повинен розуміти роль Національної поліції в різних галузях життя держави (політичній, соціальній, економічній тощо). Імідж поліції підвищується завдяки зростанню професіоналізму поліцейського, який включає розвиток професійно-ділових, комунікативних та особистісних якостей. Всі ці якості показують спроможність особи ефективно та якісно виконувати покладені на нього завдання. З них виділяють:

- наявність професійної освіти;
- комунікативні здібності;
- виявлення толерантності до різних верств населення;
- ставлення до себе як до особи, яка наділена владою;
- наявний професійний досвід;
- вміння отримати прихильність оточуючих тощо.

Спираючись на дослідження Воробйової І.В. 2002-2006 років потрібно зазначити, що образ міліціонера сприймався досить негативно. Говорилось про те, що в особистості міліціонера прослідковувалася потребо-мотиваційна сфера, яка передбачала негативні риси: байдужість, грубість, нескромність, безчесність, користолюбство, безпринципність, ворожість та підозріливість. Працівники міліції байдуже ставилися до проблем інших чим і розвивали емпатію до всієї правоохоронної структури. Відсутність емпатичного слухання в комунікації з населенням сприяло розбалансованості міжособистісних відносин правоохоронця з громадянином [3; с.11].

Слід сказати, що у зв'язку з адаптацією до професії та розвитком ознак професійної деформації, правоохоронці вороже ставилися відносно оточуючих людей. Стилем взаємодії з населенням був авторитарний та підозріливий. Громадяни відмічали, що самі правоохоронці не були досить заінтересованими у налагодженні ефективної взаємодії з ними. Низький рівень емоційної чуйності до переживань оточуючих вказував на егоїзм, агресивність та нестриманість міліціонера. Вважалося, що вони виконують свою роботу тільки з позиції того, що на них покладено такий обов'язок, а не з якихось альтруїстичних покликань, або бажання допомогти людині.

Дослідження останніх років показали, що на формування саме негативного іміджу правоохоронної структури впливали:

- значна корумпованість працівників;
- часте зловживання службовим становищем;
- постійне висвітлення в засобах масової інформації (далі-ЗМІ) матеріалів, які викликали негативний резонанс у громадськості та компрометували працівників;
- часті дорожньо-транспортні пригоди за участю правоохоронців;
- випадки самогубства серед особового складу;
- компрометуючі інформаційно-рекламні компанії з боку можновладців;
- ігнорування системи взаємодії з громадськістю, установами, організаціями та підприємствами;
- відсутність ефективної взаємодії з пресою;
- досить формальна співпраця з іншими правоохоронними органами;
- випадки катування та жорстокого поводження з громадянами держави та іноземцями;
- випадки неправомірних та незаконних затримань громадян;
- безпідставні випадки застосування сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї та ін.

Всі ці фактори досить сильно підривали авторитет структури МВС протягом років. Тому, у період реформації, який відбувається й тепер, одним із стратегічних напрямків є напрямок по подоланню чинників та факторів, що впливають на правосвідомість громадян та формують негативний стереотип щодо структури органів Національної поліції (далі-НПУ). Цей напрямок включає й ефективний професійно-психологічний відбір кандидатів з наявністю у них професійно

значущих якостей, й професійно-психологічну підготовку по формуванню та підвищенню професіоналізму працівника, й психологічне супроводження практичної діяльності, що має на меті коригувати та сприяти ефективній взаємодії поліцейського з громадянами і формувати враження про правоохоронця, як професіонала, й профілактично-роз'яснювальну роботу з населенням, й роботу з представниками журналістського корпусу тощо.

Під час професійно-психологічного відбору оцінюються:

- комунікативні здібності, емоційна стабільність, стресостійкість, домінантність, моральність, тактовність, дипломатичність, гнучкість мислення, самостійність, самоконтроль (особистісні якості);
- пізнавальні, креативні, організаторські здібності та якості (управлінські характеристики);
- відповідальність, спрямованість на задачу (мету), нормативність поведінки (ділові характеристики) [6].

Кожний працівник системи повинен усвідомити соціальну значущість своєї діяльності та її результатів. У контексті цієї проблеми на перше місце висуваються професійно-психологічні та моральні якості особистості правоохоронця, які й відіграють головну роль у створенні позитивного іміджу органів правопорядку в очах пересічних громадян і українського суспільства загалом [4].

Професійно-психологічна підготовка ж сприяє створенню досконалого професійно-психологічний портрета професіонала. Успішність і стабільність професіонала залежить не лише від стану правопорядку, рівня злочинності в державі та інших соціальних процесів, а й від усвідомлення кожним працівником у своїй повсякденній роботі й професійних успіхах значущості авторитету поліції серед населення та самопрезентації. Самопрезентація - це процес подання людиною власного образу в соціальному світі, що характеризується намірами на створення в оточуючих певного враження про себе.

Науковці вважають, що увага людей концентрується переважно на символічній значущості об'єкта, а не на реальності і тому самопрезентація поліцейського – це основа формування іміджу. Вміння скласти перше враження, вміння вести конструктивний діалог, зовнішній вигляд, вміння зарекомендувати себе є невід'ємними елементами самопрезентації.

Варто зазначити, що важливою характеристикою іміджу працівника поліції повинна бути його зовнішня привабливість в поєднанні з високим рівнем розвитку умінь, які обумовлюють успішність міжособистісного спілкування (ерудованість, спостережливість, грамотність, високий інтелект, рішучість, сміливість, емоційна стійкість, сумлінність та організованість).

Зовнішня привабливість – одна з головних сторін формування належного іміджу поліцейського. Досить багато вчених, які вивчають іміджологію, схиляються до тієї думки, що величезне значення має зовнішній вигляд поліції, представники якої постійно знаходяться під пильним поглядом населення. Респектабельний вигляд поліцейського показує на стільки серйозно він ставиться до своїх обов'язків, його чітку самодисципліну та про хороший матеріально-технічний стан справ всієї структури Національної поліції. Тому, при розробці моделей однострою повинна враховуватися не тільки зручність і практичність, а й візуальна привабливість такої уніформи. Візуально привабливий вигляд має викликати довіру у населення і бажання виходити на прямий контакт та взаємодію з представниками влади.

Привабливий вигляд повинен бути не тільки у поліцейського, а й у поліцейських відділків, поліцейських авто тощо. В свідомості населення ще залишився той стереотип, що відділ поліції це брудна будова з неприємним запахом та обшарпаними кабінетами, доступ до якої отримати досить важко. Такі будови викликають у людей почуття страху та відрази. Тому, наступною задачею по поверненню довіри населення, а також підняття престижу поліції є завдання по перегляду монументальних будівельних проєктів. Поліцейські будівлі повинні походити на так звані «поліцейські сервісні центри», які передбачають максимальну безпеку службовців та комфорт відвідувачів.

Поряд з цим, як зазначає британський полісмен та тренер-коуч КулМахей, поліцейський повинен мати гарну фізичну підготовку та вести саме здоровий спосіб життя (ЗСЖ). Для дотримання ЗСЖ патрульний повинен:

- мати систематичну рухову активність з середньою інтенсивністю фізичного навантаження;
- регулярно харчування з додатковим вживанням полівітамінів у зимово-весняний період;
- слідкувати за утримання оптимальної маси тіла;
- не мати шкідливих для здоров'я звичок;
- вміти керувати власною поведінкою і взаємовідносинами з оточуючими людьми та бути прикладом для інших [8].

В нашому випадку, фізична підготовка є рівнем фізичного розвитку поліцейського та комплексом морфо-функціональних показників, які показують на скільки правоохоронець

підготовлений до дій у конкретних ситуаціях і моментах (затримання правопорушника, знешкодження злочинця, зниження агресивності учасників конфлікту й бійок тощо).

Наступним етапом формування позитивного іміджу поліції є робота по налагодженню взаємодії із соціальними працівниками, громадськими організаціями та працівниками охорони здоров'я. Важливою на цьому етапі є робота на засадах партнерства, яка передбачає постійну взаємодію поліції як з населенням, так і з місцевими державними установами, навчальними закладами, громадськими організаціями.

Така взаємодія надасть можливість:

- представникам різних органів та структур повідомляти поліції про проблеми та разом шукати рішення по їх подоланню;
- громадам наглядати за діяльністю поліції;
- населенню отримувати інформацію про реальний стан безпеки на місцевості;
- органам охорони здоров'я звернути увагу поліції на важливі аспекти життя місцевості (надання інформації щодо нарко- й алкозалежних громадян на території обслуговування, щодо отримання громадянами травм при нетипових обставинах, щодо осіб, які мають розлади психіки та становлять реальну загрозу людям та ін.) [2].

Таке співробітництво забезпечить поліцію можливістю підвищення обізнаності мешканців про їхню роботу (наприклад, про компетенції, про превентивні заходи, які вони застосовують тощо) та надасть можливість вирішувати ті питання, які турбують громаду, що сприятиме формуванню позитивного іміджу поліції. Співпраця з активними громадянами дозволить заручитись підтримкою громади і будувати довіру між поліцейськими та мешканцями [2].

Розвиваючи таке співробітництво, поліцейському слід розуміти, що його робота оцінюється громадянами в ході безпосередньої взаємодії та з висвітлених засобами масової інформації (далі-ЗМІ) анонсів, які не завжди об'єктивно змонтовані. Тому, під час комунікації, а саме спілкування, поліцейський повинен відчувати себе лідером. Це означає, що виїжджаючи по будь-якому приводу до населення, він повинен контролювати ситуацію та відчувати себе на рівні з тією людиною з якою спілкується. Саме вміння поліцейського гарно розмовляти та переконувати є основними факторами оцінювання ефективності їх діяльності.

Культура взаємин патрульного поліцейського поєднує в собі ввічливість, коректність, тактовність і точність. Культура мови патрульного виступає показником його професійної підготовки, відповідності або невідповідності займаній посаді, і взагалі здатності співпрацювати з людьми. Патрульний поліцейський у спілкуванні з колегами чи громадянами повинен встановлювати контакти з використанням відповідних стратегій [1; с. 16].

Потрібно відмітити, що не всі люди можуть себе поводити відповідно до загально-визначених соціальних норм, законів, традицій, які підтримуються суспільством. Тому, саме культура спілкування патрульних поліцейських вимагає залишатися ввічливими завжди; проявляти толерантність, зберігати витримку, не відповідати грубістю на грубість навіть у конфліктних ситуаціях. В спорі або конфлікті частіше визнається правота ввічливої людини [7].

КулМахей зазначає: «Суспільство буде критикувати поліцію завжди, але бачитиме лідера, якщо ви будете йому служити». Лідерство ґрунтується на процесі соціального впливу і на взаємодії в організації. Для того, щоб стати лідером поліцейський повинен бути в деякій мірі психологом. Він повинен розуміти настрій аудиторії, колег, керівництва. І виходячи з цього вже підбирати стратегії комунікації, які підтвердять його особистий авторитет. Крім цього, такі харизматичні властивості, як людяність, ввічливість, моральність, розважливність, послідовність, далекоглядність сприятимуть тому, що патрульний зможе повести людей за собою та чітко організувати роботу [8].

Для того, щоб повести людей за собою патрульний повинен чітко апелювати законами та бути юридично грамотним. Населення повинно бачити в ньому взірця права. Патрульний поліцейський має не тільки знати закони та інструкції, якими він керується виконуючи свої службові завдання, а й мати правову освіченість та постійно удосконалювати її. Поліцейський буде своєю власною відповідною поведінкою. Мало того, що правоохоронець обов'язково дотримується всіх вимог законодавства, він ще й вимагає цього від населення. В спорах та конфліктах, виїжджаючи на місце події, спілкуючись з порушниками Правил дорожнього руху поліцейський намагаючись знизити нервову напругу, чітко зачитує порушені норми законодавства та визначає шляхи вирішення ситуації оформляючи відповідні матеріали. Саме в таких випадках патрульний проявляє психологічно стійкість та спілкується виключно в рамках закону.

Дивлячись на такого полісмена, у пересічного громадянина виникає асоціація з тим, що перед ним дійсно професіонал, що зацікавлений, з пристрасстю та альтруїстичними намірами ставиться до

своєї професії, який стоїть на захисті прав і свобод громадян. Саме цей оціночний фактор впливає на зростання престижу НПУ та суттєво поліпшує імідж професії.

Щоб підтвердити свій професіоналізм та удосконалювати свої знання та навички поліцейські проходять навчальні тренінги, заслуховування, курси підвищення кваліфікації, службову підготовку, під час яких до їх відома доводять нові вимоги законодавства та навчають правильним та професійним діям в різних службових ситуаціях.

Продовжуючи тему підвищення іміджу органів Національної поліції обов'язково потрібно приділити увагу самопрезентації поліцейського в ЗМІ. ЗМІ належить визначальна роль у розповсюдженні інформації щодо діяльності органів поліції, тобто найбільший обсяг споживання населенням інформації припадає на телебачення, пресу, радіо. Таким чином, думка про недостатню ефективність роботи правоохоронних органів, висловлена в ЗМІ, народжує сумнів у надійності правового захисту особистих і суспільних інтересів від злочинних посягань. ЗМІ властива невичерпна творча сила, але, водночас, вони здатні зруйнувати те, що десятиліттями формувалося у свідомості мільйонів громадян.

Тому, шляхами удосконалення взаємодії ЗМІ і НПУ та водночас стрімкого підняття іміджу органів та структур поліції на нашу думку є:

1. Підтримання постійного взаємного діалогу в процесі проведення конференцій, брифінгів та подання прес-релізів.
2. Залучення представників медіа до висвітлення інформації щодо службової готовності підрозділів поліції.
3. Надання достовірної інформації на запити ЗМІ згідно вимог законодавства.
4. Реагування на інформацію щодо обставин різних подій (правопорушення і злочини) зазначених у анонсах ЗМІ.
5. Формування спільного алгоритму дій під час масових заходів та різного роду акцій.
6. Спонування працівників поліції до спілкування з представниками медіа та надання об'єктивної інформації (якщо це не суперечить закону) журналістам, які перебувають на місці вчинення правопорушення, злочину, виникнення надзвичайних подій тощо.

Кожний із зазначених сторін слід пам'ятати, що взаємодія повинна відбуватися в дусі соціального партнерства. Тісна взаємодія зі ЗМІ як джерелом громадянського контролю сприяє налагодженню відносин з населенням та підняттю рівня іміджу правоохоронців шляхом довіри людей не тільки в Україні, а й закордоном [1; с.23].

Підсумовуючи все вище зазначене, слід сказати, що професійним іміджем поліцейського є діловий образ-стереотип, який створюється в процесі професійної активності поліцейського у свідомості особи, групи осіб чи всього суспільства. Наразі, діяльність патрульної поліції набуває форм авторитету, престижу та поваги, які, у свою чергу, є похідними від факту утвердження позитивного іміджу всієї структури Національної поліції України.

Для того, щоб утримувати професійний імідж патрульного поліцейського на високому рівні слід:

1) Відповідальним за добір кадрів проводити якісний професійно-психологічний відбір з обранням претендентів, які найбільше за своїми особистими, моральними та професійними якостями відповідають вимогам професії.

2) Відповідальним за професійну підготовку майбутніх патрульних сприяти створенню досконалого професійно-психологічного портрета професіонала. До цього аспекту входить: навчання у навчальних закладах МВС, службова підготовка, спонування до постійного розвитку поліцейським своїх фізичних якостей, дотримання здорового способу життя, неухильне виконання службових настанов та інструкцій тощо.

3) Патрульному поліцейському для формування свого успішного іміджу слід турбуватися за самопрезентацію та зовнішній вигляд; відповідально ставитися до виконання своїх службових завдань; постійно удосконалювати свою юридичну освіченість; дотримуватися правил комунікації як з громадянами, так і зі ЗМІ. У спілкуванні патрульний повинен виявляти такі харизматичні властивості, як людяність, ввічливість, моральність, розважливість, послідовність, далекоглядність, які сприятимуть тому, що патрульний зможе повести людей за собою та чітко організувати роботу. В особі патрульного поліцейського пересічний громадянин має бачити лідера, який з повною відповідальністю та відданістю відноситься до своєї роботи.

До особистості патрульного поліцейського сучасне суспільство пред'являє більш високі вимоги. Патрульний має на досить високому рівні не просто володіти певною сукупністю умінь та навичок у взаємодії і спілкуванні з іншими людьми, бути зовнішньо привабливим, а й вміння хисткото по-новаторськи підходити до вирішення професійних питань.

References:

1. Kostiuk V.L., Lytvyn V.V., Mozol V.V. (2017) *Vzaiemodiia orhaniv natsionalnoi politsiiz ZMI shchodo zabezpechennia publichnoho poriadku* [Interaction of National Police Authorities with the Media on Provision of Public Order]. K.: Nats. akad. vnutr. sprav, 2017. 35 p. (In Ukrainian)
2. *Vzaiemodiia politsii ta hromady* [Community Policing]. Buklet «Pravaliudnyta pravosuddia» International Renaissance Foundation URL: http://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2017/02/com_pol.pdf. (In Ukrainian)
3. Vorobiova I.V. (2007) *Imidzh pratsivnyka militsii yak chynnyk rozvytku pravosvidomosti hromadian: avtoref. dys. nazdobuttianauk. stupeniakand. psykhn. nauk : spets. 19.00.06* [The image of the police officer as a factor in the development of citizens' legal awareness: author's abstract. Dis fo robtaining sciences. Degree Candidatepsycho. Sciences: special 19.00.06] Kharkiv, 2007. 32 p. (In Ukrainian)
4. *Imidzh yak skladova uspiikhu pravookhorontsia: do postanovky problemy Zhurnal Verkhovnoirady Ukrainy «Viche»* [Image as a component of the success of the law-enforcers: before the problem is raised Magazine of the Verkhovna Rada of Ukraine "Veche"]. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/2938/>. (In Ukrainian)
5. *Riven doviry do Natsionalnoi politsii Ukrainy* [Level of trust in the National Police of Ukraine]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2203731-riven-doviri-do-nacpolicii-435-do-patrulnih-53.html>. (In Ukrainian)
6. Storozhev R.I. (2013) *Dosvid formuvannia pozytyvnoho imidzhu derzhavnoi sluzhby: porivnialnyi analiz* [The experience of forming a positive image of the civil service: a comparative analysis]. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2013-2/doc/5/04.pdf>. (In Ukrainian)
7. Striletska M.V. *Etyka dilovoho spilkuvannia: vzaiemyny v kolektyvi* [Ethics of business communication: relation ships in the team]. URL: <http://www.bizslovo.org/content/index.php/ru/diloviy-etyket/160-kerivnyk-pidlegliy/657-etyka-dil-spilk-vzaemyny-v-kolektyvi.html>. (In Ukrainian)
8. *Iakym povynen buty politseiskyi?* [How should a policeman be?]. URL: <https://ukr.segodnya.ua/politics/britanskiy-kop-o-tom-chem-otlichaetsya-policiya-velikobritanii-i-kakim-dolzhen-byt-nastoyashchiy-kop-780706.html>. (In Ukrainian)

Имидж патрульного полицейского как оценочный элемент деятельности Национальной полиции Украины

Литвин Виктория Викторовна, e-mail: viktoriaalytvyn@gmail.com

Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация. В статье рассматривается понятие имиджа патрульного полицейского. Определены основные составляющие формирования положительного имиджа полицейского. Обосновано влияние имиджа на оценочный взгляд населения о деятельности всей структуры Национальной полиции Украины.

Ключевые слова: патрульный полицейский, имидж, коммуникативная компетенция, самопрезентация, оценочный взгляд, авторитет, профессионально-психологический отбор, психологический портрет, партнёрство.

Criminal Procedure for the Use of Juvenile Compulsory Measures of the Educational Order: Directions of Improvement of the Current Legislation

A.A. Marchenko

Odessa State University interior affairs, Ukraine
e-mail: lenok-tol6evna@ukr.net

Abstract: in the article issues prolongation of the reform of criminal procedural legislation in the direction of creating broader and substantive provisions that would regulate the scope of the use of juvenile compulsory educational measures. Improvement of criminal procedural legislation in this part should take into account the current trends in the enhanced protection of the rights, freedoms, legitimate interests of a minor who is in the field of criminal justice, and, accordingly, the formulation of effective mechanisms and guarantees of this protection.

Among the priority areas should be deeper legislative regulation of the criminal procedure for the implementation of the conditional release of criminal liability with the use of the PLZH, provided by Art. 97 KK. In this case, the criminal procedural law relating to the sending of criminal justice to adults (the procedure for implementing a conditional release from criminal liability) is more precise and complete than in relation to minors.

Specifications require procedural provisions that relate to the order of application of certain specific types of PLWH. In particular, taking into account a certain complexity and the necessity of observance by the court of many factors on which the legitimacy and validity of the decision taken with respect to a minor depends, it is expedient: legislative clarification and specification of the procedure of application of the measure in the form of sending a minor to a special educational institution for children and adolescents until it is corrected, but for a period not exceeding three years; legislative definition of the possibility of early release of minors from the service of this event, regardless of age.

Keywords: criminal liability, punishment, resocialisation, compulsory measures of educational nature, systematic legal analysis, legal norms, doctrine of criminal law, the release of minors from criminal liability

Актуальність Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх та покарання, передусім, відтворюються у можливості застосування спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 97 KK) та покарання (ст. 105 KK), які в обов'язковому порядку мають супроводжуватися призначенням примусових заходів виховного характеру (далі ПЗВХ), передбачені ч. 2 ст. 105 KK. Відповідно до положень кримінального законодавства ПЗВХ можуть застосовуватися судом у трьох досить різних випадках: до осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності; у разі звільнення від кримінальної відповідальності; у разі звільнення від покарання, – що досить суттєво ускладнює розуміння правової природи як усієї системи даних заходів, так і окремих її видів. Ускладненню цієї проблеми сприяє також недостатня чіткість та повнота кримінально-процесуального регулювання застосування даних заходів на доволі різних за своїм змістом та сутністю стадіях кримінального правосуддя. Відповідно в доктрині кримінального та кримінально-процесуального права спостерігаються вкрай протилежні судження з цього приводу.

Обрання у якості предмета нашого дослідження кримінально-процесуального порядку застосування ПЗВХ до неповнолітніх, які можуть бути суб'єктом кримінального правопорушення, обумовлюється декількома чинниками. Загально визнаним є те, що саме ці заходи дозволяють: мінімізувати обсяг кримінально-правового та кримінально-процесуального примусу щодо неповнолітньої особи відповідно до принципу гуманізму та економії кримінальної репресії; досягти мети виправлення та ресоціалізації неповнолітніх без застосування всієї системи судочинства; залучати громадськість до виховання, а отже посилює значення та актуальність позадержавних методів впливу на неповнолітніх правопорушників.

Постановка проблеми. Чинне кримінально-процесуальне законодавство містить лише одну норму, присвячену порядку застосування ПЗВХ до неповнолітнього обвинуваченого, який досяг віку кримінальної відповідальності, – ст. 497 Кримінального процесуального кодексу (далі КПК). У змісті

цієї норми йдеться про підстави складання прокурором на стадії досудового розслідування клопотання про застосування ПЗВХ, значення щодо цього думки обвинуваченого та його законного представника, про можливість прийняття рішення судом про застосування ПЗВХ під час судового розгляду справи. Виходячи із значення, яке мають ПЗВХ для виправлення та ресоціалізації неповнолітніх правопорушників, цих положень недостатньо.

Така редакція кримінально-процесуальних положень залишає за межами правового регулювання чималу кількість питань, які, зважаючи на особливі вимоги до гарантій справедливості та законності відправлення кримінального правосуддя щодо неповнолітніх, мали б отримати законодавче регулювання. Проблема полягає у тому, що існують певні сфери реалізації ПЗВХ, які або ж доволі важливі за значенням, або ж стосуються найбільш складних питань порядку застосування конкретних видів ПЗВХ, а відповідно тягнуть значне поширення суддівського розсуду та доволі різного тлумачення чинних кримінально-процесуальних норм. Проте вони практично не врегульовані чинним кримінальним процесуальним законодавством. Позитивним прикладом є ставлення законодавця до обсягу законодавчого регулювання застосування ПЗВХ до осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності. У чинному КПК існує ціла система відповідних правових норм.

Як на наш погляд, з точки зору визначення подальших напрямів удосконалення чинного законодавства, слід здійснити комплексний аналіз положень кримінального та кримінального процесуального законодавства в частині умовності застосування ПЗВХ, порядку реалізації такої конкретної форми як направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років.

Дійти певних висновків маємо на підставі системно-правового аналізу правових норм на декількох рівнях: співставлення відповідних кримінально-правових та кримінально-процесуальних положень чинного законодавства України; співвідношення змісту чинних положень, які містяться у ст.ст. 289, 486, 493, 497, 502 КПК. Кримінально-процесуальні норми, які стосуються порядку застосування ПЗВХ, мають вирізнятися не лише специфічністю змісту, але й більшою чіткістю та повнотою правових положень.

Стан дослідження Слід зазначити, що проблемі застосування ПЗВХ приділяється належна увага доктрині кримінального права. Особливістю є те, що в більшості випадків ці проблеми розглядаються у сукупності із аналізом чинного кримінально-процесуального законодавства, а також те, що результатом дослідження цих проблем можуть бути досить різні пропозиції, під час вкрай протилежні. Так Л.В. Герасимчук Л.В., досліджуючи питання звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та покарання із застосуванням ПЗВХ, - доходить висновку про недоцільність застосування ПЗВХ у разі звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності, взагалі. А отже звільнення неповнолітніх на підставі ст. 97 КК має бути остаточним і без застосування будь-яких інших заходів впливу. [2, С. 14-15] Досить поширеною є позиція щодо необхідності диференціації усіх видів ПЗВХ відповідно до співвідношення у їхньому змісті суто виховних елементів та кари, суворість якої залежить від обсягу правообмежень. Уже з часів набуття чинності новим КК 2001 р. і до сьогодні вчені (В.М. Бурдін, Т.Г. Пономарьова) доводять, що не мають застосовуватися однакові ПЗВХ як у разі звільнення від кримінальної відповідальності, так і у разі звільнення від покарання, що мають існувати різні системи – суто виховні заходи та заходи, які можуть застосовуватися якості додаткових умов під час звільнення від покарання та його відбування. [1, С. 132, 133; 16, С. 12-15].

В наукових дослідженнях, присвячених особливостям судочинства в Україні щодо неповнолітньої особи проблема кримінально-процесуального порядку застосування безпосередньо ПЗВХ практично не розглядалася, або аналізувалися уякості складових подальших змін чинного кримінального процесуального законодавства. Проте слід зазначити, що вчені (А.Є. Голубов, М.О. Карпенко, О.О. Левандаренко, В.В. Романюк), які досліджували більш загальні питання особливостей здійснення кримінального правосуддя щодо неповнолітніх (процесуальне становище неповнолітнього; особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх; особливості процесу доказування у справах про злочини неповнолітніх тощо) прийшли, крім іншого, також до висновку про складність розв'язання у судових рішеннях питання про вид та міру покарання, про застосування ПЗВХ. [3, С. 8-9, 34-51, 157-180; 4, С. 133-152; 7, С. 13-35, 121-136; 17, С. 9, 14]

Все частіше проблем реалізації ПЗВХ аналізується як складова таких понять як «ювенальне правосуддя», «відновне правосуддя», в яких відтворюються особливі форми розв'язання кримінально-правового конфлікту, де однією із сторін є неповнолітня особа. Ці поняття є предметом дослідження, насамперед, фахівців з кримінального права (Є.С. Назимко, Т.Г. Пономарьова, Н. Федорчук). Вчені, на підставі вивчення зарубіжного досвіду окремих розвинених країн світу, все частіше доходять

висновку, що застосування відновного кримінального правосуддя має розглядатися як обов'язкове доповнення до традиційної судової системи. [12, С. 267; 16, С. 5; 18, С. 361] Не заперечуючи той факт, що стратегічним напрямком удосконалення кримінального процесуального законодавства України є впровадження елементів відновного правосуддя щодо неповнолітніх, поширення сфери вирішення кримінально-правового конфлікту, де однією із сторін є неповнолітня особа, поза сферою кримінального правосуддя з залученням різних громадських організацій та об'єднань, - ми тем не менш вважаємо, що сьогодні наразі постоїть питання удосконалення кримінально-процесуального порядку реалізації ПЗВХ в межах чинного кримінального правосуддя України.

Основний зміст. Відповідно до змісту ч. 3 ст. 97 КК у разі ухилення неповнолітнього, що вчинив злочин, від застосування до нього ПЗВХ, ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної відповідальності». [5, С. 42] Тож звільнення від кримінальної відповідальності із застосування ПЗВХ є умовним, оскільки у разі ухилення неповнолітнього від цих заходів, вони скасовуються а неповнолітня особа притягується до кримінальної відповідальності. Важливим є питання: «Чи визначає чинний КПК особливості кримінально-процесуального порядку реалізації умовного виду звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням ПЗВХ щодо неповнолітніх, взагалі, підстави та порядок скасування звільнення та подовження кримінального провадження щодо неповнолітнього, зокрема?». Враховуючи той факт, що законодавець визначив окрему Главу 38 «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх», в якій регламентуються загальні правила кримінального провадження щодо неповнолітніх, в тому числі і порядок застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру (ст. ст. 484 – 497 КПК), - слід було очікувати, що ця проблема знайде своє відтворення саме у цих спеціальних нормах. Проте кримінально-процесуальне законодавство не тільки не регламентує порядок скасування примусових заходів виховного характеру, але й взагалі не концентрує на цьому увагу, на відміну від більш конкретної регламентації такого загального умовного виду звільнення від кримінальної відповідальності як звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 289 КПК), що застосовується здебільшого до дорослих правопорушників. В даному випадку кримінально-процесуальне законодавство містить досить чіткі та повні регламентуючі положення щодо підстав відмови від поручительства, поняття ухилення від заходів виховного характеру, дії суду у разі порушення особою умов передачі на поруки тощо. [6, С. 154] Зазначенедоводить те, що підчас кримінально-процесуальні положення, які стосуються загальних кримінально-правових інститутів, відправлення кримінального правосуддя щодо дорослих є більш змістовними та чіткими, ніж ті положення, які присвячені особливостям кримінального правосуддя щодо неповнолітніх.

Актуальність більш повної кримінально-процесуальної регламентації умовного виду звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності на підставі ст. 97 КК обумовлюється декількома факторами. По-перше, необхідністю приведення чинного кримінально-процесуального законодавства у відповідність із міжнародними стандартами щодо важливості застосування інституту іспиту (випробування) на будь-якій стадії кримінального правосуддя щодо неповнолітніх, а відповідно і поширення умов випробування на інститут звільнення від покарання із застосуванням ПЗВХ. Так Мінімальні стандарти правила Організації Об'єднаних Націй у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням («Токійські правила» від 14 грудня 1990 р.) належну увагу надають саме умовності застосування, або навпаки не застосування кримінальної відповідальності та покарання, визначають, окрім інших, наступні альтернативні по відношенню до тюремного ув'язнення санкції: «умовне звільнення від відповідальності», «умовне призначення покарання», «покарання із відстрочкою», «умовне звільнення із ув'язнення», «умовний судовий нагляд» тощо. В даному випадку саме інститут умовності (іспиту, випробування) дозволить, залежно від особистісних властивостей правопорушника та тяжкості вчиненого злочину, обрати найбільш доцільний обсяг кримінальної репресії. Сутнісною ознакою розглядуваних правил є те, що здійснення державної раціональної політики у галузі кримінального правосуддя має полягати у постійному процесі розробки нових заходів кримінально-правового та кримінально-процесуального впливу, за умови систематичної оцінки практики їхнього застосування. [8, С. 123-134]. Існують і спеціальні Мінімальні стандарти правила Організації Об'єднаних Націй, які безпосередньо стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх – так звані «Пекінські правила», в яких серед тих заходів, які насамперед мають упередити реальне застосування до неповнолітнього покарання, а тим більш покарання у вигляді позбавлення волі, у якості перших називаються різні види нагляду (опіка, керівництво), пробація, сутнісною ознакою якої є здійснення нагляду та контролю за умовно звільненою особою. [9, С. 234-262].

До того ж, вважаємо слушною думку В.О. Меркулової, яка доводить те, що вітчизняне кримінальне законодавство має наслідувати дієвий позитивний зарубіжний досвід (зокрема, Франції, ФРН, Швеції, Іспанії, Англії тощо) щодо визначення системи кримінально-правових заходів впливу на правопорушника, сутність яких полягає в умовності не застосування відповідальності та покарання. Стадії кримінального правосуддя, на яких приймається відповідне рішення, назва інституту, межі іспитового строку, правовий статус засудженої особи під час випробування, можливість змін під час випробування – це ті складові, які обумовлюють особливість кримінального правосуддя в різних країнах світу. Досить різне розуміння їхньої правової природи, різні назви є даниною історичним витокам та розвитку даних кримінально-правових інститутів в межах різних правових систем. Проте це не зменшує значення інституту випробування, іспиту, а відповідно значення здійснення контролю та спостереження за поведінкою винної особи, які можуть бути застосовані на різних стадіях кримінального правосуддя.[10, С. 129-132;11]

Отже міжнародні стандарти та досвід інших країн світу доводить те, що поряд із чинною системою покарань у вітчизняному кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві мають належне місце посідати законодавчі положення, які регулюють різні види умовної реалізації державно-правового кримінального примусу: умовного притягнення до кримінальної відповідальності, умовного засудження, умовного призначення покарання, умовного звільнення від відбування призначеного судом покарання тощо. І в першу чергу ці альтернативні по відношенню до реального застосування кримінальної відповідальності та покарання заходи мають стосуватися неповнолітніх правопорушників. В сучасних умовах подовження реформування кримінального процесуального законодавства, його складовою має стати і законодавче визначення порядку відновлення провадження у разі порушення неповнолітньою особою умов звільнення від кримінальної відповідальності, недотримання ПЗВХ. Відповідно на порядку денному визначення не лише процесуального порядку скасування судового рішення та поновлення кримінального провадження або ж виконання (відбування) призначеного судом покарання, але й законодавче уточнення змісту такого поняття як «ухилення неповнолітнього від ПЗВХ». Більш поглиблене реформування в цій частині мало б передбачати і встановлення щодо різних ПЗВХ диференційованих умовних термінів, в залежності від їхньої суворості та обсягу право обмежень, можливості дострокового звільнення від строкових примусових заходів виховного характеру. Загалом особливості кримінально-процесуального порядку реалізації умовного виду звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням ПЗВХ щодо неповнолітніх (ст. 97 КК), спеціальний порядок повернення суду до розгляду цього питання у разі недотримання неповнолітнім умов звільнення має бути чітко визначений у чинному законі.

Зазначене надає підстави також визнати доцільним і подальше реформування кримінального законодавства в частині уточнення підстав та умов реалізації інституту звільнення неповнолітніх від покарання із застосуванням ПЗВХ (ст. 105 КК). Загально визнаним є те, що інститут умовності (іспиту, випробування) є додатковим посиленням суворості будь-яких застосовуваних державою заходів, оскільки факт відтермінування цих заходів не означає їх скасування. Посилюється значення самоконтролю та самодисципліни винної особи, яка розуміє, що у разі не дотримання певних умов притягнення до кримінальної відповідальності, виконання призначеного судом покарання мають бути реалізовані. Проте співставлення кримінально-правових підстав та умов застосування звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання спростовують цей логічний висновок: умовність застосування ПЗВХ стосується лише звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності. В той же час, застосування ПЗВХ у разі звільнення неповнолітнього від покарання на підставі ст. 105 КК є безумовним та остаточним, що справедливо розглядається кримінологами як певна суперечливість кримінального законодавства, не відповідність обсягу суворості кримінально-правового впливу та тяжкості вчиненого діяння. Адже тяжкість злочинів, яка надає підстави застосувати ПЗВХ у разі звільнення від покарання є більшою. Відповідно ця суперечливість в законодавстві має бути усунена шляхом внесення відповідних змін у чинне кримінальне законодавство. [11; 16, С. 12-15]

Чинне кримінально-процесуальне законодавство не містить ніяких уточнень щодо особливостей порядку застосування конкретних примусових заходів виховного характеру. Проте окремі з них потребують законодавчих роз'яснень. Зокрема, реалізація такого виду примусових заходів виховного характеру як «направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років», що визначається у п. 5 ч. 2 ст. 105 КК.[5, С. 44] Визначитися із сутнісними ознаками цього заходу маємо на підставі системно-правового комплексного узагальнення положень, які містяться у Положеннях

про школу та професійне училище соціальної реабілітації (у редакції 2012 р.) та Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» (від 15 травня 2006 р., № 2).[13; 14; 15, С. 106-113]

Відповідно до зазначених положень, неповнолітні, які вчинили суспільно небезпечне діяння, у віці від 11 до 14 років можуть бути направлені судом до школи соціальної реабілітації. Отже до даної спеціальної установи можуть бути направлені лише ті неповнолітні, які вчинили суспільно небезпечне діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності. Життя, навчання та виховання у цій школі здійснюється в умовах постійного спеціального режиму, який передбачає спеціальну систему навчально-виховної роботи, постійний нагляд та контроль, суттєве обмеження вільного виходу за межі території, особистий огляд, огляд речей, посилок, бандеролей, передач тощо. [13] Відповідно до професійного училища соціальної реабілітації направляються особи віком від 14 до 18 років, які потребують особливих умов виховання. Це можуть бути як неповнолітні, які звільняються від кримінальної відповідальності із застосуванням ПЗВ (ст. 97 КК), так і ті, стосовно яких суд приймає рішення про звільнення від покарання на підставі ст. 105 КК. Спеціальний режим у даному закладі є більш суворим. Окрім спеціальної системи навчально-виховної роботи, постійного нагляду та контролю, особистого огляду, огляду речей, посилок, бандеролей, передач, додаються більш суворі обмеження. Практично виключається можливість вільного виходу за межі території без спеціального супроводу, передбачена заборона зберігання певних предметів (перелік яких визначається окремо) та огляд спальних приміщень, допускається застосування спеціальної системи дисциплінарних стягнень тощо. [14] Тож особливістю даного заходу примусового виховного впливу на неповнолітніх є те, що його головне виховне спрямування межує з доволі суттєвими правообмеженнями, а отже має застосовуватися судами доволі обережно. В п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» на рівні рекомендацій роз'яснюється те, що до спеціальних навчально-виховних установ відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 105 КК мають направлятися лише ті «неповнолітні, котрі вийшли з-під контролю батьків чи осіб, які їх замінюють, не піддаються виховному впливу та не можуть бути виправлені шляхом застосування інших ПЗВХ».[15, С. 106-113]

Наведені положення свідчать про те, що цей захід є найсуворішим із усіх заходів, які визначені у ч. 2 ст. 105 КК. Те, що цей захід є найсуворішим із усіх заходів, доводить чимала кількість чинників. Законодавець, визначаючи у ч. 2 ст. 105 КК систему примусових заходів виховного характеру у відповідності до ступеню їхньої суворості та обсягу правообмежень, самим останнім із п'яти конкретних заходів називає розглядуваний захід. Цей вид ПЗВХ є строковим і тривалість строку перебування неповнолітньої особи в ізоляції, під постійним наглядом та контролем спеціальної адміністрації (максимум до трьох років) також свідчить про суворість даного заходу. Сам факт ізоляції, навіть за умови першочергового значення виховного впливу, не позбавляє його певної суттєвої караючої сутності. І про це свідчать конкретні порядок та умови режиму перебування неповнолітнього у спеціальних установах.

Розглядувані нами сутнісні ознаки, які підтверджують наявність у даному заході суворих караючих властивостей, обумовили тривалу наукову дискусію щодо: правової сутності як цього конкретного заходу, так і всієї системи ПЗВХ; співвідношення цього заходу із іншими ПЗВХ; доцільності застосування ПЗВХ під час звільнення від кримінальної відповідальності, взагалі тощо. Ця дискусія відтворилася доволі різних пропозиціях (до кардинально протилежних) щодо значення та доцільності всієї системи ПЗВХ, правової сутності даного найсуворішого заходу та шляхів удосконалення подальшої його регламентації. Кардинальні пропозиції базуються на підставах віднесення даного заходу до спеціальних видів покарань неповнолітніх. Маємо погодитися із В.М. Бурдіним, який на підставі аналізу історичних витоків та процесу формування спеціальних виховних закладів для категорії неповнолітніх злочинців доводить те, що цей захід є певним специфічним видом позбавлення волі для неповнолітніх. Навіть більше, автор вважає, що за сучасними особливостями утримання неповнолітніх у спеціальних навчальних закладах цей захід практично навіть більш суворіший, ніж умови утримання у структурних дільницях соціальної реабілітації виправних колоній мінімального та середнього рівня безпеки. (1, С. 94-95, 120) М.О. Карпенко, досліджуючи особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх, взагалі, розв'язання у судових рішеннях питання про вид та міру покарання, про застосування ПЗВХ, зокрема, дійшов висновку, що ПЗВХ – це певний різновид відповідальності, і що такий вид ПЗВХ як направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років, має застосовуватися судом лише у разі вчинення неповнолітнім особливо тяжкого, тяжкого кримінального правопорушення, або ж злочину

середньої тяжкості. [4, С. 133-152] Саме суворість правообмежень, яка властива розглядуваному заходу надихнула вчених на доведення необхідності взагалі не застосовувати ПЗВХ під час звільнення від кримінальної відповідальності взагалі, або ж диференціювати усі ПЗВХ на два види: суто виховні та ті, що містять значний обсяг право обмежень. І цю диференціацію використовувати під час визначення окремих видів ПЗВХ, які можуть застосовуватися під час звільнення від кримінальної відповідальності, а які лише під час звільнення від покарання.

Зазначене доводить необхідність визначення більш конкретного кримінально-процесуального порядку застосування даного заходу. Обґрунтування доцільності такого кроку законодавця обумовлюється, як на наш погляд, двома принциповими положеннями. По-перше, чим суворішими є ПЗВХ, тим більш досконалішими мають бути інструменти захисту прав, свобод та інтересів неповнолітньої особи під час відправлення кримінального правосуддя, меншими межі суддівського розсуду. По-друге, якщо визнати у якості однієї із засад кримінально-процесуального права та законодавства більш чітку та повну формалізацію законодавчих положень у сфері відправлення правосуддя щодо неповнолітніх осіб, - маємо визнати, що саме цей захід має бути врегульований відповідно до цих принципів. Саме кримінально-процесуальний закон має містити конкретну вказівку на те, що цей захід має застосовуватися лише тоді, коли неповнолітній не може бути виправлений шляхом застосування інших заходів виховного характеру, коли неефективними є інші заходи впливу. І лише у разі вирішення питання щодо звільнення від покарання неповнолітньої особи, яка вчинила злочин середньої тяжкості. Отже є небажаним застосування цього заходу у разі звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності.

Окремо постоїть проблема законодавчого закріплення в чинному КПК можливості умовно-дострокового звільнення із спеціальної навчально-виховної установи неповнолітнього, який є суб'єктом злочину. Строк знаходження неповнолітнього у спеціальній навчально-виховній установі визначається судом. Він має бути достатнім для виправлення, але не може перевищувати трьох років. Отже ізоляція неповнолітнього у даній установі може бути досить тривалою. Про дострокове звільнення як підставу для відрахування дітей із школи йдеться лише у Положенні про школу соціальної реабілітації. І нічого у Положенні про професійне училище соціальної реабілітації. Отже чи маємо ми розуміти, що це питання стосується лише осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності? У п. 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» вже йдеться про можливість здійснення судом дострокового звільнення учня, якій довів своє виправлення, як на підставі клопотання ради школи, так і клопотання ради училища. [15, С. 106-113] В чинному КПК міститься лише регламентація умовно-дострокового звільнення щодо неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності. Суд за місцем перебування установи приймає відповідне рішення за клопотанням самого неповнолітнього, його захисника, законного представника або прокурора. Підставою для такого звільнення має бути досягнення перевиховання неповнолітньої особи (ст. 502 КПК). [6, С. 242] Проте стимул до досягнення певного ступеня виправлення має бути і у інших неповнолітніх осіб. А відповідно термін їхньої ізоляції має суттєво залежати від поведінки, ставлення до навчання та оточуючих. А відповідно це має знайти відтворення у чинному КПК.

Підсумовуючи зазначене, маємо зауважити. Необхідним є подовження реформування кримінально-процесуального законодавства у напрямку утворення більш широких та змістовних положень, які б регулювали сферу застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру. Удосконалення кримінально-процесуального законодавства в цій частині має відбуватися з урахуванням сучасних тенденцій щодо посиленого захисту прав, свобод, законних інтересів неповнолітньої особи, яка перебуває у сфері кримінального правосуддя, а відповідно, формулювання дієвих механізмів та гарантій цього захисту.

Серед пріоритетних напрямів має стати більш поглиблена законодавча регламентація кримінально-процесуального порядку реалізації умовного виду звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням ПЗВХ, передбаченого ст. 97 КК. В даному випадку кримінально-процесуальне законодавство, яке стосується відправлення кримінального правосуддя щодо дорослих (порядок реалізації умовного виду звільнення від кримінальної відповідальності), є більш чітким та повним, ніж по відношенню до неповнолітніх.

Конкретизації потребують процесуальні положення, які стосуються порядку застосування окремих конкретних видів ПЗВХ. Зокрема, враховуючи певну складність та необхідність дотримання судом багатьох чинників, від яких залежить законність та справедливність прийнятого рішення по відношенню до неповнолітньої особи, доцільними є: законодавчі уточнення та конкретизація порядку застосування заходу у виді направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної

установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років; законодавче визначення можливості дострокового звільнення неповнолітніх від відбування цього заходу, не залежно від віку.

References:

1. Burdin V.M. (2004) *Osoblyvosti kryminalnoi vidpovidalnosti nepovnlitnikh v Ukraini: Monohrafiia* [Features of Juvenile Criminal Law in Ukraine: Monograph]. K.: Atika, 2004. 240 p. (In Ukrainian)
2. Herasymchuk L.V. (2013) *Zviltennia nepovnlitnikh vid kryminalnoi vidpovidalnosti ta pokarannia iz zastosuvanniam prymusovykh zakhodiv vykhovnoho kharakteru: avtor. dys. na zdobuttia nauk. stup. kand. yuryd. nauk za spets.: 12.00.08 - kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo* [Dismissal of minors from criminal liability and punishment with the use of coercive measures of educational nature: the author. dis for obtaining sciences. step Cand. lawyer Sciences for Specialty: 12.00.08 - Criminal Law and Criminology; criminal enforcement law]. K.: NAVSU, 2013. 19 p. (In Ukrainian)
3. Holubov A.Ie (2005) *Protsesualne stanovyshe v kryminalnomu sudochynstvi Ukrainy nepovnlitnoho, yakyi skoiv zlochyn abo suspilno nebezpechne diiannia: dys.. kand.. yuryd. nauk: 12.00.09 – kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza* [The procedural position in a criminal trial of Ukraine of a minor who committed a crime or a socially dangerous act: Dis .. Candidate of Law. Sciences: 12.00.09 - Criminal Procedure and Criminology; Forensic examination]. Kh.: *Natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav* [National University of Internal Affairs], 2005. 215 p. (In Ukrainian)
4. Karpenko M.O. (2004) *Osoblyvosti provadzhennia v spravakh pro zlochyny nepovnlitnikh: dys.. kand.. yuryd. nauk: 12.00.09 – kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza* [Peculiarities of proceedings in cases involving juvenile delinquency: dis .. criminal ... law. Sciences: 12.00.09 - Criminal Procedure and Criminology; forensic examination] Kh.: *Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho* [National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise], 2004. 182 p. (In Ukrainian)
5. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: stanom na 14 lypnia 2017 roku: Ofits. Tekst* [The Criminal Code of Ukraine: as of July 14, 2017: Officer. text]. K.: Alerta, 2017. 194 p. (In Ukrainian)
6. *Kryminalno-protsesualnyi kodeks Ukrainy: chynne zakonodavstvo iz zminamy ta dopovn. na 24 zhovtnia 2016 roku: Ofits. Tekst* [Criminal Procedure Code of Ukraine: current legislation with amendments and supplements. on October 24, 2016: Officer. text]. K.: Alerta, 2016. 288 p. (In Ukrainian)
7. Levendarenko O.O. (2003) *Osoblyvosti protsesu dokazuvannia u spravakh pro zlochyny nepovnlitnikh: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09 – kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza* [Features of the process of proof in cases of juvenile delinquency: dis. ... Candidate lawyer Sciences: 12.00.09 - Criminal Procedure and Criminology; forensic examination]. Donetsk: *Donetskyi instytut vnutrishnikh sprav pry Donetskomu natsionalnomu universyteti* [Donetsk Institute of Internal Affairs at the Donetsk National University], 2003. 226 p. (In Ukrainian)
8. Konopelskyi V.Ia., Tkalich V.Ie. (2003) *Minimalni standarti pravyla Orhanizatsii Obiednanykh Natsii u vidnoshenni zakhodiv, ne poviazanykh z tiuremnyim uviaznenniam (Tokiiski pravyla)* [Minimum standards for United Nations rules on non-custodial measures (Tokyo Rules)]. *Zbirnyk mizhnarodnykh normatyvno-pravovykh aktiv shchodo zakhystu prav i svobod hromadian u sferi pravosuddia* [Compilation of international normative legal acts on the protection of the rights and freedoms of citizens in the field of justice]. Odesa: NDRVV, 2003. 310 p. (In Ukrainian)
9. Konopelskyi V.Ia., Tkalich V.Ie. (2003) *Minimalni standarti pravyla Orhanizatsii Obiednanykh Natsii, shcho stosuetsia vidpravlennia pravosuddia shchodo nepovnlitnikh («Pekinski pravyla»)* [Minimal standards of the United Nations rules on the administration of juvenile justice ("Beijing Rules")]. *Zbirnyk mizhnarodnykh normatyvno-pravovykh aktiv shchodo zakhystu prav i svobod hromadian u sferi pravosuddia* [Compilation of international normative legal acts on the protection of the rights and freedoms of citizens in the field of justice]. Odesa: NDRVV, 2003. 310 p. (In Ukrainian)
10. Merkulova V.O. (2015) *Umovni vydy zviltennia vid pokarannia ta yoho vidbuvannia: osoblyvosti zakonodavchoho vyznachennia v okremykh krainakh Yevropy* [Conditional types of release from punishment and detention: the peculiarities of legislative definition in certain European countries]. *Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys* [Southern Ukrainian Law Journal]. 2015. № 1. P. 129-132. (In Ukrainian)
11. Merkulova V.O. (2017) *Zviltennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti ta pokarannia nepovnlitnikh: superechlyvist kryminalno-pravovykh ta kryminalno-protsesualnykh polozhen* [Exemption from criminal

liability and punishment of minors: contradictory criminal-law and criminal-procedural provisions]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys* [Southern Ukrainian Law Journal]. 2017. № 4. P. 79-87. (In Ukrainian)

12. Nazymko Ye.S. (2016) *Instytut pokarannia nepovnlitnikh u kryminalnomu pravi Ukrainy. Heneza, mizhnarodni ta yevropeiski standarty, yuvenalna penolohiia: monohrafiia* [Institute of juvenile delinquency in the criminal law of Ukraine. Genesis, international and European standards, juvenile penology: monograph]. K.: Yurinkom Inter, 2016. 384 p. (In Ukrainian)

13. *Polozhennia pro shkolu sotsialnoi reabilitatsii. Zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 zhovtnia 1993 r. № 859 (u redaktsii postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 serpnia 2012 r., № 734)* [Regulations on the school of social rehabilitation. Approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 13, 1993 No. 859 (as amended by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 8, 2012, No. 734)]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy vid 17.08.2012 r.* [Official bulletin of Ukraine dated August 17, 2012]. № 60, stor. 84, stattia 2437, kod aktu 62942/2012. (In Ukrainian)

14. *Polozhennia pro profesiine uchylyshche sotsialnoi reabilitatsii Zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 zhovtnia 1993 r. № 859 (u redaktsii postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 serpnia 2012 r., № 734)* [Regulations on the Professional School of Social Rehabilitation Approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 13, 1993 No. 859 (as amended by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 8, 2012, No. 734)]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy vid 17.08.2012 r.* [Official Bulletin of Ukraine dated August 17]. № 60, stor. 84, stattia 2437, kod aktu 62942/2012. (In Ukrainian)

15. Shelekhova A.O., Pluzhnik O.I., Korniienko M.V. (2017) *Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 15 travnia 2006 r. № 2. «Pro praktyku rozghliadu sudamy sprav pro zastosuvannia prymusovykh zakhodiv vykhovnoho kharakteru»* [Posstana to the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of May 15, 2006, No. 2. "On the practice of reviewing cases by courts of the use of compulsory measures of educational nature"]. *Zlochyny proty hromadskoho poriadku ta hromadsvoi bezpeky khrestomatiia: khrestomatiia. ukladachi* [Offenses against public order and public safety textbook: textbook. drafters]. Odesa : ODUVS, 2017. 196 p. (In Ukrainian)

16. Ponomarova T.H. (2016) *Zvilnennia nepovnlitnikh vid pokarannia ta yoho vidbuvannia v Ukraini ta Polshchi: porivnialnyi analiz: avtor. dys.. na zdob. nauk. stup. kand. yuryd. nauk za spets. 12.00.08 – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo* [Release of juveniles from punishment and his serving in Ukraine and Poland: comparative analysis: author. dis ... for baking sciences step Cand. lawyer sciences for special 12.00.08 - Criminal Law and Criminology; criminal enforcement law]. Odesa: ODUVS, 2016. 19 p. (In Ukrainian)

17. Romaniuk V.V. (2015) *Kryminalne provadzhennia shchodo nepovnlitnikh dys.. kand.. yuryd. nauk: 12.00.09 – kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza* [Criminal proceedings against juvenile dis ... criminal ... law. Sciences: 12.00.09 - Criminal Procedure and Criminology; forensic examination]. Kh.: *Kharkivskyi natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav* [Kharkiv National University of Internal Affairs], 2015. 254 p. (In Ukrainian)

18. Fedorchuk N. (2006) *Vidnovne sudochynstvo yak alternatyva kryminalnomu: ohliad yoho u Velykii Brytanii ta inshykh krainakh pretsedentnoi systemy prava* [Restoration of legal proceedings as an alternative to criminal: its review in the United Kingdom and other countries of the precedent system of law]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia yurydychna* [Visnyk of Lviv University. The series is legal]. 2006, Vyp. 42. P 36. (In Ukrainian)

Уголовно-процессуальный порядок применения к несовершеннолетним принудительных мер воспитательного характера: совершенствование действующего законодательства

Марченко Алена Анатольевна, e-mail: lenok-tolbevna@ukr.net,
Одесский государственный университет внутренних дел, г. Одесса, Украина.

Аннотация: в статье рассматриваются вопросы продления реформирования уголовно-процессуального законодательства в направлении образования более широких и содержательных положений, регулирующих сферу применения к несовершеннолетним принудительных мер воспитательного характера. Совершенствование уголовно-процессуального законодательства в этой части должно происходить с учетом современных тенденций в усиленной защите прав, свобод, законных интересов несовершеннолетнего лица, находящегося в сфере уголовного правосудия, а соответственно, формулировка действенных механизмов и гарантий этой защиты.

Среди приоритетных направлений должна стать более углубленная законодательная регламентация уголовно-процессуального порядка реализации условного вида освобождения от уголовной ответственности с применением ПЗВХ, предусмотренного ст. 97 УК. В данном случае уголовно-процессуальное законодательство, касающееся отправления уголовного правосудия в отношении взрослых (порядок реализации условного вида освобождения от уголовной ответственности), более четким и полным, чем в отношении несовершеннолетних.

Конкретизации нуждаются процессуальные положения, касающиеся порядка применения отдельных конкретных видов ПЗВХ. В частности, учитывая определенную сложность и необходимость соблюдения судом многих факторов, от которых зависит законность и справедливость принятого решения в отношении несовершеннолетнего лица, целесообразными являются: законодательные уточнения и конкретизация порядка применения пресечения в виде направления несовершеннолетнего в специальное учебно-воспитательное учреждение для детей и подростков к его исправления, но на срок, не превышающий трех лет законодательное определение возможности досрочного освобождения несовершеннолетних от отбывания этого мероприятия, независимо от возраста.

Ключевые слова: уголовная ответственность, наказание, ресоциализация, принудительные меры воспитательного характера, системно-правовой анализ, правовые нормы, доктрина уголовного права, освобождения несовершеннолетних от уголовной ответственности.

System Links Between Criminal Law and Criminal Legal Institutions: Challenges Current Legislation of Ukraine

Valentina O. Merkulova

Odessa State University of Internal Affairs, Ukraine

E-mail: poswidval@breezein.net

Abstract: The article stipulates the necessity of a systematic analysis of the consequences of a rather intense reform of the criminal legislation of Ukraine in comparison with the previous period. Substantial changes have undergone a special part of the Criminal Code, which is a reproduction of the legal process of criminalization and decriminalization of certain types of acts. To date, in the Criminal Code of the 459 articles, which are specified in the Special Part of the Criminal Code, 338 articles have undergone significant changes both in the part of the provisions contained in the disposition of the norm and in the sanctions. In addition, 58 new direct objects of crime - new articles have been identified. However, the feature of the current reform of criminal legislation is that changes are not only a part of the Criminal Code but also the General Part. Changes to the General Part of the Criminal Legislation are important and should be interpreted in accordance with the substance and purpose of this part of the criminal law. The degree of perfection, systemic consistency and interconnection of criminal law, criminal-law institutes, defined in the General Part of the Criminal Code of Ukraine, has a significant impact on the quality of criminal legislation as a whole.

Keywords: Criminal Code, Special Part of the Criminal Code, General Part of the Criminal Code, criminal legislation, crime, criminal law, criminal legal institutions.

Актуальність обраної теми обумовлюється необхідністю звернутися до системного аналізу наслідків досить інтенсивного, порівняно із попереднім періодом, реформування кримінального законодавства України. Суттєвих змін зазнала Особлива частина КК, що є відтворенням закономірного процесу криміналізації та декриміналізації певного виду діянь. На сьогодні в КК із 459 статей, які визначені у Особливій частині КК, 338 статей набули суттєвих змін як в частині положень, що містяться у диспозиції норми, так і в санкції. До того ж, визначено 58 нових безпосередніх об'єктів злочину – нових статей. [4, С. 46-189] Проте особливістю сучасного реформування кримінального законодавства є те, що змін зазнає не лише Особлива частина КК але й Загальна частина. Зміни, які вносяться до Загальної частини кримінального законодавства мають важливе значення і мають тлумачитися відповідно до сутності та призначення цієї частини кримінального права. Ступінь досконалості, системної послідовності та взаємозв'язку кримінально-правових норм, кримінально-правових інститутів, визначених у Загальній частині Кримінального кодексу України, суттєво впливає на якість кримінального законодавства в цілому.

Попереджувальна функція кримінально-правових норм тим дієвіше, чим чіткішим є зміст тих кримінально-правових норм, які визначають певні кримінально-правові категорії та інститути, чим досконалішим є системний взаємозв'язок між нормами та інститутами. Адже «системність» є і невід'ємною властивістю кримінального права, і принципом побудови кримінального законодавства, і одним із основних способів роз'яснення сенсу та змісту кримінально-правової норми. [13, С. 170]

Системоутворююче значення, залежно від рівня узагальнення, можуть відігравати поняття, терміни, ознаки складу злочину, завдання та спрямування, які постоють перед кримінально-правовими інститутами тощо. У разі наявності системоутворюючих зв'язків у приписах кримінального закону, слід звертати увагу саме на ці зв'язки, враховувати їх сутність під час тлумачення кримінального законодавства. Той факт, що значна кількість кримінально-правових норм є новими для правозастосувача, або ж набула іншого змісту, інколи навіть сутності, - посилює значення саме системного способу тлумачення положень кримінального законодавства.

Постановка проблеми

Якщо, з одного боку, загально визнаним є той факт, що інтенсивне реформування кримінального законодавства в Україні є об'єктивним закономірним процесом, обумовленим кардинальними змінами практично усіх сфер життєдіяльності суспільства. То з іншого боку, маємо визнати і те, що значно збільшуються потенційні ризики щодо неякісного законодавчого процесу, який здійснюється досить часто безсистемно, без врахувань основоположних визначень теорії кримінального права, без оцінки нових положень правозастосовними органами.

Нажаль, на підставі аналізу та співставлення окремих положень чинного кримінального законодавства України, ми маємо констатувати факти недотримання системних, об'єктивно обумовлених зв'язків під час формулювання кримінально-правових законодавчих положень. Зокрема,

негативні наслідки інтенсивного реформування кримінального законодавства відтворюються: у певних прогалинах законодавства; наявності прикладів недосконалості окремих норм кримінального права; відсутності єдності у використанні термінології; суперечностях та нечіткості у визначенні ознак складів злочину, які співвідносяться як суміжні, як загальний та спеціальний склад злочину тощо. У підсумку такий стан суттєво позначається на якості актів судового тлумачення, а отже і на ефективності правозастосовної діяльності.

Стан дослідження

Об'єктивна системність кримінального права (законодавства) обумовлює той факт, що системний підхід превалує у наукових спеціальних дослідженнях з проблем кримінального права. В поєднанні із іншими методами саме він дозволяє виявити недоліки кримінально-правового регулювання суспільних відносин, які виникають з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого Кримінальним кодексом.

Формулюванню загальних правил системного тлумачення кримінального закону та обґрунтуванню можливостей їх застосування на практиці присвячене спеціальне наукове дослідження Т.С. Коханюк, яка виправдано звертає увагу на особливість та важливість формулювання та дотримання системо утворюючих зв'язків у приписах кримінального закону, на те, що з урахуванням інтенсивності внесення змін у чинне кримінальне законодавство актуальність системного способу тлумачення кримінально-правових норм лише буде посилюватися. [5]

З набуттям чинності нового Кримінального кодексу України у 2001 році, змістом конкретних наукових публікацій все частіше стають питання присвячені загальній характеристиці кримінально-правової системи України, теоретичним засадам систематизації кримінального законодавства, системним властивостям кримінального права в цілому, Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України, зокрема. Цим питанням присвячені публікації Ю.В. Бауліна, І.В. Борщевського, В.І. Борисова, О.К. Маріна, С.Д. Шапченко тощо. [1; 2; 3; 6; 14]

Системний метод як один із основних загальнотеоретичних методів пізнання досить широко використовується у сучасній кримінально-правовій доктрині під час дослідження різних інститутів кримінального права. Однією із останніх наукових робіт в цьому напрямку є теоретико-методологічне дослідження змісту, сутності та значення цього методу під час пізнання інституту покарання неповнолітніх в кримінальному праві України, здійснене Є.С. Назимко. [13]

Системно-правовий підхід використовувався і нами під час конкретних досліджень з проблем співвідношення інституту кримінальної відповідальності та покарання, особливостей кримінальної відповідальності та покарання осіб, які вчинили корупційні злочини, співвідношення суміжних, загальних та спеціальних складів злочину, які у якості предмету злочину визначають отруйні, сильнодіючі, фальсифіковані лікарські засоби тощо. [8; 9; 10; 11; 12] Зміст даної статті є певним узагальнюючим відтворенням результатів зазначених досліджень.

Основний зміст

Чинна система кримінально-правового реагування на злочин (суспільно небезпечне діяння) охоплює у якості своїх складових досить різні за характером та правовим значенням конкретні види впливу на винну особу. Зокрема, кримінальне законодавство України використовує такі поняття як «інші заходи кримінально-правового характеру», «заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», «кримінальна відповідальність», «покарання». Зміст та сутність цих кримінально-правових інституцій відтворюється у властивостях структурних елементів – конкретних видів заходів, форм відповідальності та видів покарання. Проблемою є недостатньо чітке визначення критеріїв розмежування між цими інституціями та їхніми структурними елементами.

Так, проблема не досконалості та суперечливості системних зв'язків між окремими кримінально-правовими інститутами Загальної частини КК, їх структурними елементами почасти відтворюється у досить тривалій науковій дискусії щодо доцільності (недоцільності) визначення безпосередньо в законі поняття, ознак, форм (видів), мети кримінальної відповідальності. Адже до сьогодні в Кримінальному кодексі України (Законі про кримінальну відповідальність – відповідно до назви Розділу II КК) під час визначення завдань кримінального законодавства йдеться лише про покарання; визначеною є лише система та мета покарань; загальні засади, пом'якшуючі та обтяжуючі обставини стосуються лише призначення покарань. Правозастосування доводить, що всі ці положення мають особливе значення і під час застосування усіх, а не лише найсуворішої форми відповідальності, якою є призначення та реальне виконання покарання.

Кожний кримінально-правовий інститут доцільно розглядати як певний системний об'єкт, який уособлює у собі єдність різних складових (елементів), а от ж єдність їх властивостей, що у підсумку утворює якість і цілісність інституту як такого. Проте головним є врахування та належна оцінка

значення взаємовпливу як інституту на окремі його складові, так і кожного окремого елемента на інститут в цілому. Тільки врахування їхньої взаємозалежності забезпечить ефективність дії інституту як такого, посилення властивостей цілої системи кримінально-правових норм. Ця системна впорядкованість, цілісність та єдність певної сукупності кримінально-правових норм має дотримуватися законодавцем під час формулювання кримінально-правових новел. Зміни у кримінальне законодавство не мають порушувати системних зв'язків та сутності інституту в цілому. Інакше ефективність дії такої системи під загрозою. І це доводять зміни, які стосуються правового значення та сутності такого покарання як штраф.

Основою формування системи кримінальних покарань став підхід, згідно якого всі види покарання мають визначатися у послідовності від найм'якшого до найсуворішого, що мало б справити належний вплив на зміст суддівського розсуду під час призначення покарання. Суддя має оцінити можливість та доцільність призначення спершу більш м'яких покарань. Чинна система покарань, визначена у ст. 51 КК, розпочинається з штрафу. Проте, чи навряд цей вид покарання маємо розглядати як самий м'який у системі покарань. Факт призначення штрафу та його розмір відтепер мають особливе кримінально-правове значення. У зв'язку із змінами, яких зазнало кримінальне законодавство у 2011 р., штраф розглядається, поміж іншого, у якості чинника для класифікації злочинів, виокремлення злочинів невеликої, середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких. За чинними санкціями може призначатися у випадках вчинення злочину будь-якої тяжкості. Такий підхід руйнує ідею, яка покладена в основу побудови системи покарань, а отже і сутність системного зв'язку між різними видами покарання.

Певні проблеми виникли із введенням у 2013 р. до Загальної частини нового Розділу XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» (Закон № 314-VII від 23.05.2013), а отже з формуванням нового кримінально-правового інституту - заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Відповідно постали проблеми його співвідношення із інститутом кримінальної відповідальності, тим більш – покаранням. Визначення у якості заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, штрафу та конфіскації майна ускладнює вирішення питання щодо співвідношення змісту, сутності аналогічних видів покарання та інших заходів кримінально-правового характеру. Існування однакових за назвою та змістом покарань та інших заходів кримінально-правового характеру ускладнює розуміння їхньої правової сутності, особливостей співвідношення різних систем у кримінальному законодавстві (системи покарання та системи заходів щодо юридичних осіб), а відповідно може позначитися на ефективності кримінального правосуддя.

На особливу увагу заслуговують зміни, внесені в Загальну частину КК на підставі Закону України від 14 жовтня 2014 р. № 1698 – VII «Про Національне антикорупційне бюро України». Статтю 45 КК було доповнено приміткою, в якій установлено перелік злочинів, що належать до корупційних. В більшості своїй в зазначених статтях, переважно в основному складі злочину визначені діяння невеликої та середньої тяжкості (понад чотирнадцять складів злочину). Лише п'ять кваліфікованих складів злочину, передбачених ч. 2 ст.ст. 262, 308, 312, 313 та 410 КК, відповідно до змісту санкції відносяться до тяжких злочинів, відповідальність за які посилена у зв'язку із наявністю обтяжуючої обставини - вчинення діяння шляхом зловживання службовим становищем. Закріплення переліку корупційних діянь у даній статті має особливе значення, оскільки вчинення цих злочинів виключає застосування звільнення від кримінальної відповідальності (ст.ст. 45-48 КК); призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, у разі наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину та особи винного (ст. 69 КК); можливість звільнення за вироком суду від покарання навіть якщо з урахуванням бездоганної поведінки та сумлінного ставлення до праці винна особа на час розгляду справи в суді не вважається суспільно небезпечною (ч. 4 ст. 74 КК); звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК); звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК), суттєво впливає на термін фактичного відбуття строку для умовно-дострокового звільнення та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (ст.ст. 81, 82 КК); виключає можливість звільнення від відбування покарання на підставі амністії, якщо вирок не набрав законної сили (ст. 86 КК), та можливість дострокового зняття судимості (ст. 91 КК).

Тож якщо розглядати будь-який кримінально-правовий інститут на рівні внутрішньої структури, як такий що становить систему певних структурних елементів, які у сукупності утворюють якісні властивості цього інституту, відтворюються у порядку його реалізації, - то маємо умовно виокремити інститут «особливостей кримінальної відповідальності та покарання осіб, які вчинили корупційні злочини», який буде охоплювати у якості структурних елементів «особливості звільнення від

кримінальної відповідальності», «особливості призначення покарання та звільнення від покарання», «особливості застосування амністії», «особливості погашення та зняття судимості» тощо.

Реформування кримінального законодавства має спиратися на наукове підґрунтя, перевірені часом, законодавчим та правозастосовчим досвідом кримінально-правові концепції. Тож слід враховувати той факт, що результатом багаторічного реформування та удосконалення кримінального законодавства України є відтворення у законодавчих положеннях безумовного та першочергового значення під час вирішення питання щодо можливостей звільнення особи від кримінальної відповідальності та покарання характеру та ступеню суспільної небезпеки як вчиненого діяння, так і винної особи. І саме цей критерій досить чітко формалізований у кримінально-правових нормах, оскільки є відтворенням принципу справедливості кримінального правосуддя. Станом на 2013 рік за кримінальним законодавством України у якості формального критерію, з яким пов'язувалися певні обмеження у застосуванні загальних інститутів, переважно виступала типова тяжкість вчиненого злочину.

У даному випадку спостерігається певна переоцінка важливості критеріїв як таких, що мають обумовлювати поліпшення чи погіршення правового стану засудженої особи, зменшення чи збільшення обсягу карної репресії. Відтепер обмеження у застосуванні кримінально-правових інститутів, які мали б стимулювати досягнення мети виправлення та спеціальної превенції у більш оптимальні терміни, пов'язується із видом злочину (корупційні злочини). Головне те, що за значенням типова тяжкість злочину поступається видовій належності злочину. Ігнорування типової тяжкості злочину призводить до того, що за кримінально-правовими наслідками на один шабель поставлені злочини невеликої, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі, насильницького спрямування, як вчинені вперше, так і неодноразово. Порушення системного взаємозв'язку між тяжкістю діяння та обсягом кари, в першу чергу, обумовлюється повною заборонаю застосування стимулюючих кримінально-правових заходів щодо осіб, які не становлять значної суспільної небезпеки, а вчинене ними діяння не є тяжким. Дане порушення відповідно відтворюється на іншому більш загальному рівні - зовнішньому рівні, де новий кримінально-правовий інститут має розглядатися як підсистема інших більш загальних кримінально-правових інститутів, зокрема «спеціального попередження».

Адже звільнення від кримінальної відповідальності та покарання відіграють значну роль у корегуванні обсягу потенційної кримінальної відповідальності та призначеного у вирокі суду покарання. Їх принципове значення полягає в досягненні в оптимальні терміни мети спеціального попередження, у виконанні функції стимулювання та заохочення особи до правомірної поведінки. В такому значенні розглядувані інститути мають стосуватися усіх без виключно засуджених осіб, за умови наявності формальних підстав. В першу чергу вони мають стосуватися осіб, які вчинили злочини невеликої та середньої тяжкості.

Тож, підсумовуючи аналіз даної проблеми, можна говорити про невідповідність кримінально-правової новели, як певного системного компоненту, по-перше, принципів положенням кримінального права у сфері визначення справедливого правосудного рішення, по-друге, - функціональному призначенню даної підсистеми (особливості кримінальної відповідальності та покарання осіб, які вчинили корупційні злочини) як невід'ємної структурної складової системи норм більш узагальненого рівня (спеціальне попередження; стимулювання та заохочення правослухняної посткримінальної поведінки).

Зміни, яких зазнає Особлива частина Кримінального кодексу України, надають підстави стверджувати про наявність певних порушень системи взаємозв'язку між окремими нормами кримінального законодавства. В більшій мірі це стосується системного співвідношення кримінально-правових норм, які містять ознаки суміжних складів злочину, співвідносяться між собою як загальний та спеціальний склад злочину.

Так поєднуючим певні склади злочинів (ст.ст. 305, 306, 321, 321-1, 321-2 КК) фактором є таке родове поняття як «лікарські засоби» (у всіх їх різновидах: лікарські засоби; отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби, фальсифіковані лікарські засоби). Це поняття стало складовою вже значно більшої кількості кримінально-правових положень. Маємо визнати, що в даному випадку воно відіграє системоутворююче значення. Відповідно, конкретний зміст та сутність різновидів цього поняття суттєво впливає на визначення суміжних складів злочину, розмежування загальних та спеціальних складів злочину. Проте орієнтир на часткову подібність (схожість за родовими ознаками) значно розширює сферу суміжних ознак, може позначитися на чіткості кваліфікаційного процесу, може призвести до помилок у виборі тієї єдиної та необхідної кримінально-правової норми. Адже кожний різновид лікарських засобів (суто лікарські засоби, отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби, фальсифіковані лікарські засоби) має свої досить специфічні властивості, які відтворюються у

реальному та потенційному ступені суспільної небезпеки, спричиненні та можливості спричинення шкоди здоров'ю та життю людини за умови їх незаконного обігу, або ж самого факту обігу (фальсифіковані лікарські засоби). Тож доцільним є визначати суміжність у розглядуваній сфері не за родовою ознакою (лікарські засоби) а за видовою (конкретний вид лікарських засобів).

Складовою зазначеної проблеми маємо визнати той факт, що у певних складах злочину однакові терміни можуть мати зовсім різний зміст та структуру складових. Так у ст. 201 КК «Контрабанда» предмет злочину - отруйні чи сильнодіючі речовини охоплюють за своїм змістом і отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби. Проте у ст. 306 КК «Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів» термін «отруйні чи сильнодіючі речовини» є більш вузьким за змістом, оскільки у даному складі злочину розмежовуються два предмети злочину: отруйні чи сильнодіючі речовини та отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби. Такий стан не може не позначитися на системному підході у тлумаченні термінів та понять, які використовуються у кримінальному законодавстві. Адже чи навряд правильною є диференціація тотожних понять (термінів), їхнього змісту залежно від спрямування суспільно небезпечної поведінки. Такий підхід не сприятиме удосконаленню юридичної техніки та не відповідатиме порядку використання відповідних понять у кримінальному законодавстві.

З зазначеними щодо Особливої частини КК проблемами взаємопов'язана і інша - питання щодо характеру узгодженості тих ознак (положень), в яких відтворюється співвідношення між загальною та спеціальною кримінально-правовими нормами (які до того ж є суміжними). Прикладом є співвідношення ст. 209 КК «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» та ст. 306 КК «Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів». Співставлення та аналіз ознак об'єктивної сторони зазначених складів злочинів доводить те, що ці норми є суміжними та співвідносяться як загальна та спеціальна. Ці норми є спорідненими за сутністю суспільно небезпечної поведінки (об'єктивною стороною складу злочину, оскільки і в першому і в другому випадках йдеться про подальше використання тих коштів, які отримані внаслідок вчинення незаконних, суспільно небезпечних дій. Проте визначаються відносно різні кримінально карані способи їх легалізації (відмивання), використання цих коштів. Ці норми, якщо їх розглядати у співвідношенні загальної та спеціальної, не узгоджуються за переліком певних суспільно небезпечних діянь, які доцільно визначити як обов'язкові складові легалізації (відмивання) коштів, здобутих від певного виду злочинної діяльності.

Якщо дотримуватися тієї позиції, що за характеристикою однакових ознак суміжні склади злочину переважно мають бути подібними у головних своїх складових елементах, то слід визнати і необхідність узгодження складів злочину, передбачених ст. 209 та ст. 306 КК, за переліком певних суспільно небезпечних діянь, які доцільно визначити як обов'язкові складові легалізації (відмивання) коштів, здобутих від певного виду злочинної діяльності. Схожість ознак у даному випадку - це не обов'язкова тотожність за їх комбінацією. Проте в головній сутності та переліку альтернативних суспільно небезпечних діянь спеціальна норма має наслідувати загальну, що виключатиме кваліфікацію за двома розглядуваними статтями у разі вчинення діяння, яке не передбачене спеціальною нормою (на відміну від загальної). Доцільність виокремлення у спеціальній нормі усіх визначених у загальній нормі суспільно небезпечних дій обумовлюється різним ступенем небезпеки вчиненого, що пов'язано із особливостями предмету злочину.

Підсумовуючи зазначене маємо підкреслити наступне.

Існує достатньо підстав вважати, що інтенсивність, з якою змінюється кримінальне законодавство, не завжди супроводжується якістю внесених змін у чинний закон. Кількість невирішених, суперечливих та дискусійних положень теорії кримінального права та законодавства значно збільшилася: до існуючих додалися нові, які обумовлюються відсутністю належної системно-правової експертизи кримінального законодавства на предмет співвідношення та узгодженості із тими положеннями кримінального права, які перевірені часом і відносяться до основоположних (принципових).

Відсутність визначення поняття та форм кримінальної відповідальності, визначення за однаковою назвою як покарань, так і інших заходів кримінально-правового впливу призведуть до суттєвих ускладнень у визначенні критеріїв розмежування таких загальних кримінально-правових категорій як заходи кримінально-правового впливу та кримінальна відповідальність, кримінальна відповідальність та покарання.

Новели кримінального законодавства, сутність яких полягає у повній забороні застосування певних стимулюючих кримінально-правових інститутів до осіб, які вчинили корупційні злочини,

порушують системність взаємозв'язку принципового характеру на декількох рівнях: між типовою тяжкістю вчиненого злочину і обсягом та видом відповідальності та покарання; між індивідуальним ступенем небезпеки злочину, особи, яка вчинила злочин, та доцільним обсягом кримінально-правових заходів; між змістом, сутністю та значенням інститутів загального та спеціального попередження тощо.

Інтенсивність законодавчих змін посилює значення чіткості та узгодженості системоутворюючих тотожних законодавчих понять та термінів. Зокрема тих, які є складовою новоутворених складів злочину, використовуються у суміжних, загальних та спеціальних складах злочину. Вважаємо, що незалежно від змісту та спрямованості кожної окремої кримінально-правової норми, її загального чи спеціального характеру підхід до розуміння та тлумачення змісту, сутності та ознак зазначених понять має бути однаковим. Такий підхід сприятиме більш якісному розмежуванню суміжних, загальних та спеціальних складів злочину як на теоретичному, так і правозастосовному рівнях.

References:

1. Baulin Ju.V. (2012) *Kryminal'no-pravova systema Ukrainy: zahal'na xarakterystyka* [Ukrainian Criminal Law: General Description]. *Osnovni naprjamy rozvytku kryminal'noho prava ta šljaxy vdoskonalennja zakonodavstva Ukrainy pro kryminal'nu vidpovidal'nist': materialy miž narod. naukovoprakt. konfer., 11-12 žovtnja 2012 r.* [The main directions of the development of criminal law and ways to improve the legislation of Ukraine on criminal liability: materials among the people. scientific practice. Confer., October 11-12, 2012]. Kharkiv, Law, 2012. (In Ukrainian)

2. Borshchevskiy I.V. (2007) *Teoretychni zasady systematyzatsii zakonodavstva* [Theoretical foundations of systematization of legislation]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava* [Journal of the Kyiv University of Law], 2007, № 3, P. 19-24. (In Ukrainian)

3. Borysov V.I. (2013) *Pytannia systematyzatsii Osoblyvoi chastyny kryminalnoho prava* [The question of systematization of the special part of criminal law]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy* [Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine], 2013, № 1 (1), P. 261-265. (In Ukrainian)

4. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: chynne zakonodavstvo iz zminamy ta dopov. na 14 lypnia 2017 roku: Ofitsiyni tekst* [Criminal Code of Ukraine: current legislation with amendments and supplements. July 14, 2017: Official text], Kiev, Alerta, 2017. – 194 p. (In Ukrainian)

5. Kokhaniuk T.S. (2010) *Systemne tлумachennia kryminalnoho zakonu: Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kand. yuryd. nauk za spetsialnistiu: 12.00.08 – kryminalne pravo ta kryminolohiia, kryminalno-vykonavche pravo* [Systemic Interpretation of the Criminal Law: Thesis for a Candidate Degree. lawyer Sciences in specialty: 12.00.08 - criminal law and criminology, criminal-executive law], Lviv, LSU UA, 2010, 319 p. (In Ukrainian)

6. Marin O.K. (2004) *Struktura statei Osoblyvoi chastyny KK Ukrainy ta problema komentuvannia yikh zmistu* [The structure of articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine and the problem of commenting on their content]. *Naukovyi visnyk LluI MVS Ukrainy* [Scientific Bulletin of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine], 2004, № 2 (2), P. 297-303. (In Ukrainian)

7. Merkulova V.O. (2013) *Sutnist, zmist ta tsili pokarannia: okremi kryminalno-pravovi ta kryminalno-vykonavchi aspekty* [The essence, content and purpose of punishment: separate criminal-law and criminal-executive aspects]. *Pivdenoukrajinskyi pravnychi chasopys* [Southern Ukrainian Legal Journal], 2013, № 3, P. 16-19. (In Ukrainian)

8. Merkulova V.O. (2014) *Kryminalna vidpovidalnist ta zakhody kryminalno-pravovoho vplyvu: problemy chynnoho kryminalnoho ta kryminalno-protsesualnoho zakonodavstva* [Criminal liability and measures of criminal-legal influence: problems of the current criminal and criminal-procedural legislation]. *Pivdenoukrajinskyi pravnychi chasopys* [Southern Ukrainian Legal Journal], 2014, №1, P. 46- 50. (In Ukrainian)

9. Merkulova V.O. (2015) *Reformuvannia zakonodavchych polozhen Zahalnoi chastyny Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: aktualni pytannia porivnialno-pravovoho analizu* [Reforming the Legislative Provisions of the General Part of the Criminal Code of Ukraine: Current Issues of Comparative Legal Analysis]. *Pivdenoukrajinskyi pravnychi chasopys* [Southern Ukrainian Legal Journal], 2015, № 4. – S.29-35. (In Ukrainian)

10. Merkulova V.O. (2016) *Zvilnennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti ta pokarannia: vidpovidnist reformuvannia Zahalnoi chastyny kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy pryntsyptom kryminalnoho prava* [Exemption from Criminal Responsibility and Punishment: Compliance with the Reform of the Common Part of the Criminal Legislation of Ukraine with Principles of Criminal Law]. *Pivdenoukrajinskyi pravnychi chasopys* [Southern Ukrainian Legal Journal], 2016, №2, P. 25-30. (In Ukrainian)

11. Merkulova V.O. (2017) *Otruini, synodiiuchi, falsyfikovani likarski zasoby yak predmet sumizhnykh skladiv zlochynu: okremi aspekty podalshoho udoskonalennia chynnoho kryminalnoho zakonodavstva* [Poisonous, potent, counterfeit medicines as an object of adjacent offenses: certain aspects of further improvement of the current criminal legislation]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys* [Southern Ukrainian Legal Journal], 2017, № 1. – P. 11-13. (In Ukrainian)

12. Merkulova V.O. (2017) *Lehalizatsiia dokhodiv, otrymanykh vid nezakonnoho obihu otruiynykh chy synodiiuchykh likarskykh zasobiv, obihu falsyfikovanykh likarskykh zasobiv: spivvidnoshennia zahalnoho ta spetsialnoho skladiv zlochynu* [Legalization of the proceeds from the illegal circulation of poisonous or potent medicinal products, the circulation of counterfeit medicines: the ratio of general and special components of the crime]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys* [Southern Ukrainian Legal Journal], 2017, №2. – P. 22-24. (In Ukrainian)

13. Nazymko Ye.S. (2014) *Instytut pokarannia nepovnlitnikh u kryminalnomu pravi Ukrainy (narys z metodolohii doslidzhennia): monohrafiia* [Institute of juvenile delinquency in the criminal law of Ukraine (essay on the methodology of research): monograph]. Donetskyi yurydychnyi instytut MVS Ukrainy – Donetsk: Vyd-vo «Noulidzh» (Donetske viddilennia), 2014. – 370 p. (In Ukrainian)

14. Shapchenko S.D. (2006) *Systemne uzghodzhennia polozhen Zahalnoi ta Osoblyvoi chastyn Kryminalnoho kodeksu Ukrainy yak ody z napriamiv yoho kompleksnoho vdoskonalennia* [Systemic harmonization of the provisions of the General and Special Parts of the Criminal Code of Ukraine as one of the directions of its complex improvement]. *Kryminalne pravo Ukrainy* [Criminal Law of Ukraine], 2006, № 5, P. 19-20 (In Ukrainian)

15. Yavorska V.H. (2012) *Zabezpechennia yednosti zastosuvannia kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy aktamy sudovoho tlumachennia: Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kand. yuryd. nauk za spetsialnistiu: 12.00.08 – kryminalne pravo ta kryminolohiia, kryminalno-vykonavche pravo* [Ensuring the unity of the application of the criminal legislation of Ukraine by judicial interpretations: A dissertation for the degree of the candidate. lawyer Sciences in specialty: 12.00.08 - criminal law and criminology, criminal-executive law], Lviv, LSUIA, 2012, 221 p. (In Ukrainian)

Системные связи между уголовно-правовыми нормами и уголовно-правовыми институтами: проблемы действующего законодательства Украины

Меркулова Валентина Александровна, e-mail: poswidval@breezein.net

доктор юридических наук, профессор, профессор кафедры уголовного права и криминологии
Одесский государственный университет внутренних дел, Украина

Аннотация: В статье оговаривается необходимость системного анализа последствий достаточно интенсивного, по сравнению с предыдущим периодом, реформирования уголовного законодательства Украины. Существенно изменилась Особенная часть УК, является воспроизведением закономерного процесса криминализации и декриминализации определенного вида деяний. На сегодня в УК с 459 статей, которые определены в Особенной части УК, 338 статей получили существенные изменения как в части положений, содержащихся в диспозиции нормы, так и в санкции. К тому же, определено 58 новых непосредственных объектов преступления - новых статей. Однако особенностью современного реформирования уголовного законодательства является то, что изменения претерпевает не только Особенная часть УК но и Общая часть. Изменения, которые вносятся в Общей части уголовного законодательства имеют важное значение и должны толковаться в соответствии с сущности и назначения этой части уголовного права. Степень совершенства, системной последовательности и взаимосвязи уголовно-правовых норм, уголовно-правовых институтов, определенных в Общей части Уголовного кодекса Украины, существенно влияет на качество уголовного законодательства в целом.

Ключевые слова: Уголовный кодекс, специальная часть Уголовного кодекса, общая часть Уголовного кодекса, уголовное законодательство, преступность, уголовное право, уголовно-правовые институты.

Budget Potential of the Ensuring Economic Safety of Housing-Communal Services consumers' on the Example of Administrative-Territorial Units of Ukraine

Kseniia Savenko

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

e-mail: kseniasavenko13@gmail.com

Abstract: The article analyses the modern state of economic security of the consumers of housing-communal services. It is determined that the economic security of the consumers of the utility services is directly determined by the fiscal capacity of the administrative-territorial units, which is regarded as the possibility and ability of local governments to ensure stable development of housing and communal complex for maintaining normal life conditions necessary to provide each consumer with quality and affordable housing services. It was also found that the problem of ensuring economic safety of consumers of housing-communal services is important at any stage of production, execution and provision of housing services, but particularly acute it becomes at the time of determining the financial capacity of administrative-territorial units of the country on ensuring of stable functioning of housing-communal services of the city. The analysis was set to the level of regional centers of Ukraine a financial resource and a list of cities included in groups with similar potential. The analysis took into account such factors as: the structure of local budget revenues, the number of the territorial community, the dependence of the financial capacity of local authorities in financing of expenses of local budgets on transfers from the state budget, the security budget resources per one resident of the community.

Keywords: fiscal capacity, economic security, consumers of housing and communal services, availability of budget funds.

В общем стабильного развития сферы жилищно-коммунального хозяйства является эффективное функционирование института местного самоуправления. Право территориальных громад самостоятельно решать вопросы жилищно-коммунальной сферы, в рамках действующей нормативно-законодательной базы, закреплены на законодательном уровне. Главной финансовой составляющей возможности реализации данного права является местный бюджет. Эффективное управление бюджетными средствами способствует не только социально-экономическому развитию территориально-административных единиц страны, но и создает финансовую основу для создания благоприятной жизненной среды необходимой для предоставления каждому потребителю качественных и доступных жилищно-коммунальных услуг. А следовательно обеспечивает его экономическую безопасность. Различные темпы развития территорий Украины в целом и уровня жилищно-коммунальных услуг в частности, свидетельствуют о существовании проблем функционирования местных бюджетов. Соответственно возникает потребность в проведении сравнительного анализа общих тенденций формирования бюджетов как потенциальной возможности использовать бюджетные средства административно-территориальных единиц на развитие жилищно-коммунальной сферы. В современных условиях обеспечение экономической безопасности потребителей ЖКУ напрямую определяется бюджетным потенциалом административно-территориальных единиц. В связи с этим, возникает потребность в определении бюджетного потенциала как необходимого объема финансовых ресурсов, возможностей и способности органов местного самоуправления обеспечивать развитие жилищно-коммунального комплекса. Сравнительный анализ бюджетных показателей областных центров Украины выполнен за два бюджетных периода 2015 и 2016 годы, при этом информационной базой послужили:

- данные Государственной службы статистики Украины[1];
- данные отчетов Государственной казначейской службы Украины об исполнении местных бюджетов[2];
- письменные отчеты о ходе выполнения бюджетов городов - областных центров Украины[3];
- прочие материалы официальных веб-сайтов городов, выбранных для сравнительного анализа[3].

Данное исследование позволит выявить слабые места в рамках формирования и использования местных бюджетов и послужит фундаментом для принятия правильных управленческих решений, как на уровне государства, так и на уровне отдельной территориально-административной единицы Украины. На рис.1, графически представлены результаты исполнения доходной части местных бюджетов областных центров Украины.

Наблюдается общая тенденция увеличения финансового ресурса, связанная с изменением бюджетного законодательства, инфляционными и девальвационными процессами, продолжающимися на протяжении всего периода исследования. Поэтому простое сопоставление количественных показателей выполнения местных бюджетов территориально-административных единиц страны не позволит объективно выявить общие тенденции обеспечения финансовым ресурсом бюджетов представленных городов. Формирование групп территориально-административных единиц по численности территориальных громад для оценки бюджетных показателей является нецелесообразным. Это можно подтвердить таким фактом: например, население города Харькова на 01.01.2017 года по данным Государственной службы статистики составляет 1 439,0 тыс. человек что сравнимо по этому признаку только с Киевом или Одессой. Но, при этом, общий показатель бюджетной результативности по всем доходам в 2016 году (доходы местного бюджета в расчете на одного члена громады) по г. Киеву составляет 13,31 тыс. грн., в Одессе – 7,34 тыс. грн., а в Харькове – 7,07 тыс. грн.

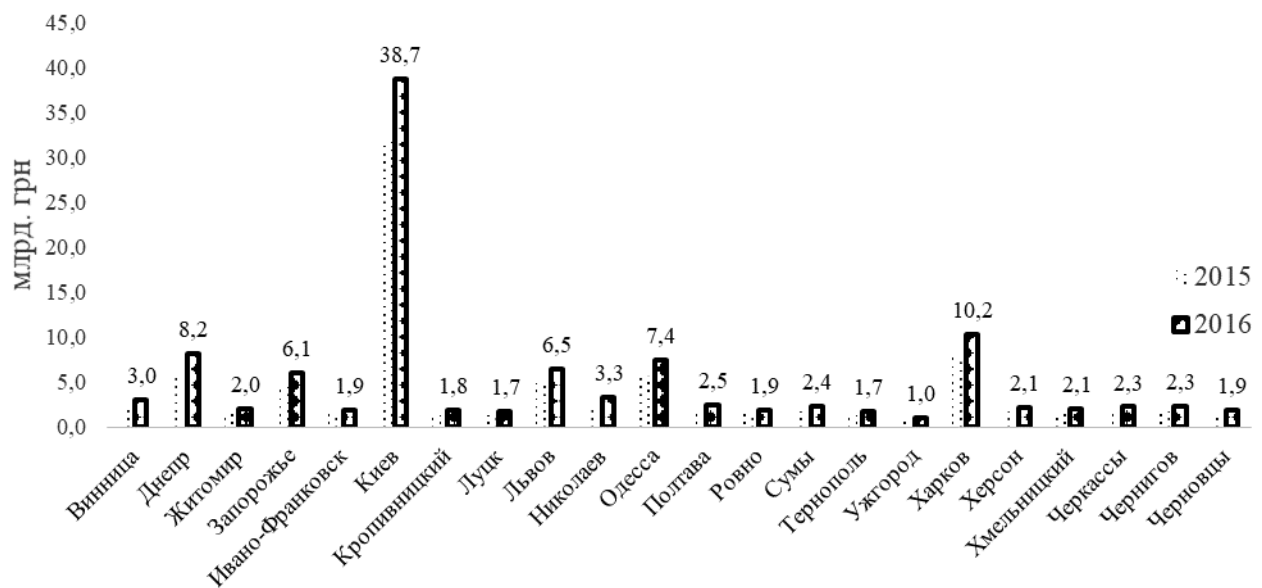

Рис.1 Исполнение доходной части бюджетов областных центров Украины за 2015 2016 годы

При этом, коэффициент концентрации собственных доходов городов Киева и Одессы имеют критические значение, в отличие от города Харькова. Это свидетельствует о зависимости доходов указанных городов от трансфертов из государственного бюджета (Таблица 1). Расчет на одного жителя территориальной громады должен привести показатели бюджетной обеспеченности к сопоставимому виду, однако он не учитывает структуру доходной части местного бюджета. На рис.2 графически приведены уровень общего показателя бюджетной результативности по всем доходам (доходы местного бюджета в расчете на одного члена территориальной громады).

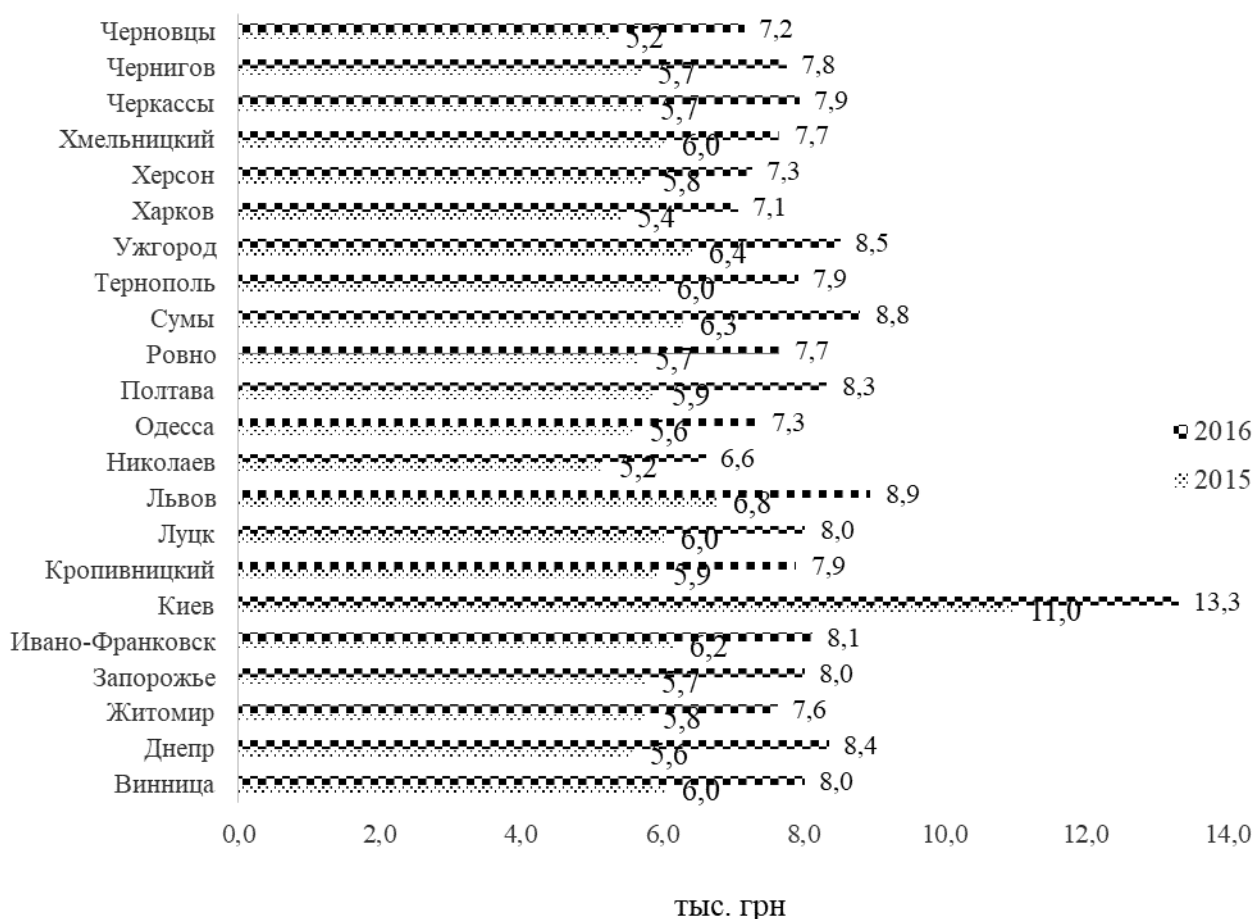

Рис. 2 Уровень общего показателя бюджетной результативности по всем доходам бюджетов областных центров Украины.

При этом надо учесть такие показатели, как: структура доходов местного бюджета, численность территориальной общины, зависимость финансовых возможностей местных органов власти при финансировании расходов местного бюджета от трансфертов от государственного бюджета, обеспеченность бюджетными средствами в расчете на одного жителя громады.

Для определения тенденций принадлежности областных центров к определенным группам по уровню обеспеченности финансовым ресурсом достаточно проанализировать отдельно два бюджетных периода. Нами проанализированы бюджетные показатели за 2015 и 2016 годы.

Для выбранных городов – областных центров – характерен разный уровень значений выявленных факторов. Изучение бюджетного потенциала исследуемых местных бюджетов целесообразно начинать с установления таких различий. Для этого необходимо провести научно-обоснованную классификацию областных центров Украины по их бюджетному потенциалу.

Выделить статистическую однородность можно различными многомерными статистическими методами. Для решения поставленной задачи наиболее адекватным является метод кластерного анализа. Такой выбор обоснован тем фактом, что методы кластерного анализа не предусматривают наличия обязательной информации о числах и характеристики возможных кластеров.

Для группировки городов по уровню бюджетного потенциала, выдвинуто предположение о существовании 3 кластеров, на которые можно разделить города.

Для этого был использован метод К-средних, преимуществами которого является простота, скорость использования, а также ясность и прозрачность алгоритма.

Поэтому для объективности анализа следует определить уровень обеспеченности областных центров финансовым ресурсом и перечень городов, входящих в состав группы с аналогичным потенциалом (табл.1).

Таблица 1

Данные для проведения кластерного анализа

№ п/п	Название административно-территориальной единицы (областного центра Украины)	Отчетный период (год)	Численность громады города, человек (статистические данные Государственной службы статистики Украины по численности наличного населения Украины на 1 января 2015-2017 годов)	Общий показатель бюджетной результативности по всем доходам (доходы местного бюджета в расчете на одного члена общины), тыс.грн.	Оценка бюджетной самостоятельности	
					Коэффициент концентрации собственных доходов (собственные доходы / общие доходы) (критическое значение - больше и / или равно 0,6)	Коэффициент дотационной зависимости местного бюджета (концентрации финансовой помощи) (официальные трансферты / общие доходы) (критическое значение - меньше и / или равно 0,2)
1	Винница	2015	372 484	6,03	0,45	0,55
		2016	373 302	8,01	0,53	0,47
2	Днепр	2015	989 769	5,59	0,52	0,48
		2016	983 836	8,36	0,59	0,41
3	Житомир	2015	269 942	5,76	0,46	0,54
		2016	267 610	7,63	0,49	0,51
4	Запорожье	2015	761 993	5,75	0,55	0,45
		2016	756 927	8,02	0,61	0,39
5	Ивано-Франковск	2015	228 575	6,153	0,47	0,53
		2016	230 929	8,12	0,51	0,49
6	Киев	2015	2 887 974	10,96	0,7	0,3
		2016	2 906 569	13,31	0,76	0,24
7	Кропивницкий	2015	232 314	5,92	0,41	0,59
		2016	231 089	7,89	0,46	0,54
8	Луцк	2015	217 103	6,03	0,43	0,57
		2016	217 450	8,02	0,46	0,54
9	Львов	2015	729 429	6,77	0,52	0,48
		2016	728 350	8,95	0,59	0,41
10	Николаев	2015	494 763	5,16	0,47	0,53
		2016	493 583	6,62	0,55	0,45
11	Одесса	2015	1 016 515	5,59	0,56	0,44
		2016	1 010 848	7,34	0,65	0,35
12	Полтава	2015	294 962	5,89	0,54	0,46
		2016	294 020	8,33	0,59	0,41
13	Ровно	2015	249 639	5,65	0,47	0,53
		2016	248 307	7,66	0,49	0,51
14	Сумы	2015	268 642	6,29	0,46	0,54
		2016	267 633	8,8	0,48	0,52
15	Тернополь	2015	217 773	5,97	0,47	0,53
		2016	218 228	7,93	0,49	0,51
16	Ужгород	2015	115 520	6,43	0,5	0,5
		2016	115 163	8,52	0,56	0,44
17	Харков	2015	1 453 517	5,41	0,55	0,45
		2016	1 450 361	7,07	0,59	0,41
18	Херсон	2015	296 448	5,77	0,46	0,54
		2016	294 941	7,27	0,51	0,49
19	Хмельницкий	2015	267 735	6,04	0,48	0,52
		2016	269 113	7,66	0,53	0,47
20	Черкасы	2015	284 766	5,72	0,49	0,51
		2016	283 356	7,94	0,51	0,49
21	Чернигов	2015	294 727	5,69	0,42	0,58
		2016	294 095	7,76	0,48	0,52
22	Черновцы	2015	264 333	5,24	0,5	0,5
		2016	266 366	7,16	0,54	0,46

Данный метод наиболее эффективно минимизирует количество отображаемых данных без потери информации. Для подтверждения правильности гипотезы о наличии 3 кластеров построен график средних значений факторов для выделенных кластеров. На рис. 3 приведены результаты

кластерного анализа обеспеченности городов финансовым ресурсом. Уровень обеспеченности бюджетными средствами формирует величину бюджетного потенциала.

К первому кластеру, с высоким уровнем обеспеченности бюджетными средствами отнесен город Киев, как по результатам кластеризации 2015 года, так и 2016 года. Это очень ожидаемо, так как г. Киев является столицей страны, и по уровню государственных трансфертов, и по численности его нельзя сравнивать ни с одним городом. Бюджеты городов интересующего нас второго кластера характеризуются средним уровнем обеспеченности бюджетными средствами. В его состав вошли шесть областных центров: Днепр, Запорожье, Львов, Одеса, Полтава, Харьков. По результатам кластеризации город Харьков попал в группу, с близкими по значению бюджетными показателями, состав которой не изменился за весь период исследования. В своей группе по размеру поступлений в бюджет за 2015 и 2016 год рассчитанному на одного жителя территориальной громады г. Харьков занимает последнее место. На одного жителя территориальной громады приходится соответственно 5,41 и 7,07 тыс. грн. бюджетных средств в год. При этом, по уровню бюджетной самостоятельности бюджет г. Харькова с четвертого места в 2015 году (после Днепра, Запорожья, Львова и Полтавы) выходит в 2016 году на первое место.

Города, отнесенные к третьему кластеру характеризуются низкими показателями по уровню обеспеченности бюджетными средствами состав их совпал по результатам анализа двух бюджетных периодов. В результате проведенного анализа наблюдается устойчивая тенденция, согласно которой показатели фактического исполнения бюджета, например города Харькова, рассчитанного на одного жителя города, уместно сравнивать с аналогичными показателями таких областных центров Украины, как: Днепр, Запорожье, Львов, Одеса, Полтава (городов с близким бюджетным потенциалом). При сравнительном анализе доходной части бюджета, следует особое внимание уделить ее структуре. На рис. 3 представлена структура доходной части местных бюджетов городов со средним уровнем обеспеченности бюджетными средствами за два бюджетных периода.

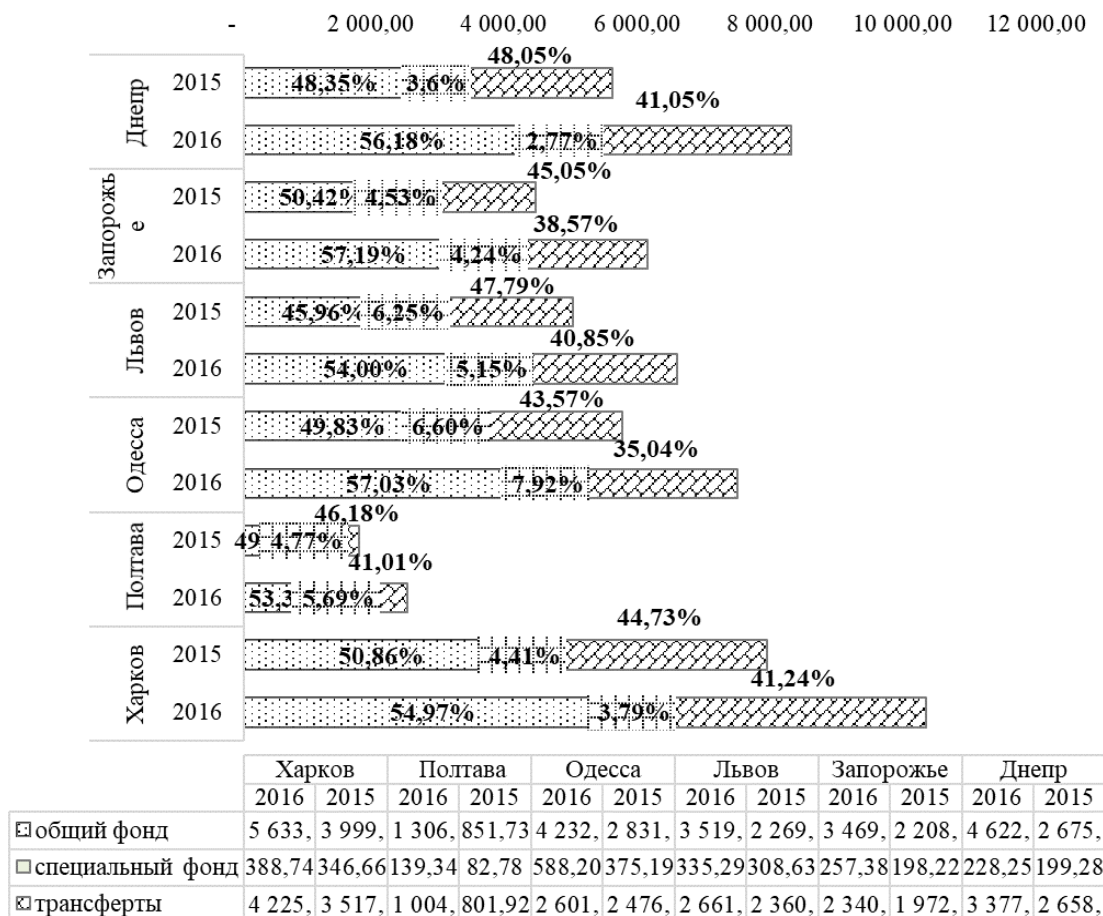

Рис. 3 Структура доходной части местных бюджетов городов со средним уровнем обеспеченности бюджетными средствами

Согласно Бюджетному Кодексу Украины общий и специальный фонды доходной части бюджета состоят из налоговых поступлений, неналоговых поступлений, доходов от операций с

капиталом. Трансферты - средства, полученные от других органов государственной власти, органов власти Автономной Республики Крым, органов местного самоуправления, других государств или международных организаций на безвозмездной и безвозвратной основе[4]. В нашем случае- это средства полученные из государственного бюджета в местный бюджет в виде субвенций, дотаций.

За исследуемый период в структуре доходной части местных бюджетов по всем областным центрам Украины со средним уровнем обеспеченности бюджетными средствами наблюдаются общая тенденция к уменьшению удельного веса трансфертов из государственного бюджета. Данное обстоятельство свидетельствует об укреплении самостоятельности местных бюджетов, а следовательно о появлении больших возможностей для органов местного самоуправления использовать финансовый ресурс на обеспечение экономической безопасности потребителей жилищно-коммунальных услуг.

Основным направлением последующего исследования является ответ на вопрос: на каком уровне органы местного самоуправления городов с близким по значению бюджетным потенциалом обеспечивают развитие своих территориальных громад в различных сферах деятельности. А именно, проанализировать, как были распределены полученные городом доходы по таким отраслям как: здравоохранение, образование, социальная защита и социальное обеспечение, культура и искусство, физическая культура и спорт, строительство, транспорт и пр., и какой финансовый ресурс в конечном итоге остается на обеспечение функционирования и развития жилищно-коммунальное хозяйства города.

References:

1. State statistics service web site. Access mode: <http://kh.ukrstat.gov.ua>
2. The web site of the State Treasury service of Ukraine. Access mode: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>
3. Official site of Kharkov city Council, Mayor, Executive Committee. Access mode: <http://www.city.kharkov.ua/uk/>
4. Budget code of Ukraine [Electronic resource] : the official. text : of 01.01.2018. – Electronic text data. – Access mode: <http://zakon3.rada.gov>.

Бюджетный потенциал обеспечения экономической безопасности потребителей жилищно-коммунальных услуг на примере административно-территориальных единиц Украины

Савенко Ксения, e-mail: kseniasavenko13@gmail.com,

Харьковский национальный экономический университет им. Семена Кузнеця, Украина

Аннотация: В статье анализируется современное состояние экономической безопасности потребителей услуг ЖКХ. Установлено, что экономическая безопасность потребителей коммунальных услуг напрямую определяется фискальной способностью административно-территориальных единиц, которая рассматривается как возможность и способность местных органов власти обеспечивать стабильное развитие жилищно-коммунального комплекса для поддержания нормальных условий жизни, необходимые для обеспечения каждого потребителя качественным и доступным жильем. Установлено, что проблема обеспечения экономической безопасности потребителей жилищно-коммунальных услуг имеет важное значение на любом этапе производства, исполнения и предоставления жилищных услуг, но особенно остро она становится на момент определения финансовых возможностей административно-территориальных единиц страны по обеспечению стабильного функционирования жилищно-коммунальных служб города. В анализе учитывались такие факторы, как структура доходов местного бюджета, количество территориальных сообществ, зависимость финансового потенциала местных органов власти от финансирования расходов местных бюджетов от трансфертов из государственного бюджета, ресурсов бюджета безопасности на одного жителя общины.

Ключевые слова: финансовая способность, экономическая безопасность, потребители жилищно-коммунального хозяйства, наличие бюджетных средств.

Foreign Experience of Criminal Law Protection of Public Relations in the Field of Activity of Non-Bank Financial Institutions

Roman S. Sharanich

Institute of Law named after Prince Volodymyr the Great
Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine
e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: In this paper the analysis of foreign experience of criminal protection of public relations in the field of non-bank financial institutions. Analysis of national characteristics against fiscal fraud in Europe and the U.S.

Keywords: bank financial institution, crime, criminal law response, foreign experience.

Злочини у сфері діяльності небанківських фінансових установ є специфічним явищем у сучасній злочинності, оскільки знаходять вияв усередині окремих держав та водночас охоплює території багатьох країн, набуваючи транскордонного характеру. Порушення фінансового законодавства в більшості європейських держав визнаються злочинними під впливом актів міжнародного характеру. Зокрема, Конвенцією про захист фінансових інтересів ЄС (1995 р.) запропоновано включити до національних законів низку шахрайських деліктів “як невігідних для інтересів Європейського Союзу”. Зокрема, у Рамковому рішенні Ради ЄС “Про боротьбу з шахрайством та підрубкою без готівкових платіжних засобів” (2001 р.) визначено, що кожна держава зобов’язана визнати злочином умисні діяння щодо банківських платіжних засобів [1].

Завдяки рекомендаціям ЄС склади злочинних діянь проти фінансової системи в законодавстві європейських країн, як правило, ретельно структуровані. Наприклад, глава 21 “Винні діяння у сфері економіки” КК Естонії включає розділи, що визначають систему фінансових злочинів, пов’язаних з господарською діяльністю, провадженням у справах про банкрутство, сплатою податків, легалізацією (відмиванням) коштів, обігом цінних паперів, забезпеченням вільної конкуренції. В Особливій частині КК Болгарії глава 6 окремо визначає злочини проти господарства, а глава 7 – злочини проти фінансової системи. При цьому перша складається ще з п’яти підрозділів. Таким самим чином структуровано відповідні розділи КК Бельгії, Іспанії, Литви, Польщі, Франції, Швейцарії та ін.

Водночас у законодавстві країн ЄС спостерігаються певні розбіжності щодо визначення поняття та кваліфікації шахрайства.

Кримінально-правовий аналіз норм про відповідальність за шахрайство у КК ФРН дав змогу зробити висновок про те, що в основі відповідних злочинів є обман. Здебільшого обман та шахрайство використовуються як синоніми. Зловживання довірою визнається самостійним майновим злочином. Відповідальність за незаконне заволодіння чужим майном та заподіяння майнової шкоди регламентована розділами КК “Крадіжка та привласнення майна”, “Розбій та вимагання”, “Шахрайство та злочинне зловживання довірою”. За основною дефініцією шахрайство визначається як дія особи, яка з наміром здобути для себе або третьої особи протиправну майнову вигоду завдає шкоди іншому шляхом введення його в оману або підтримання в ньому помилкової думки, видаючи неправдиві факти за правду, перекручуючи або приховуючи реальні факти [2]. Законодавством ФРН передбачено такі різновиди шахрайства: комп’ютерне; одержання субсидій шляхом обману; обман з метою одержання завищеної суми страхової виплати; отримання іншої майнової вигоди шляхом обману; шахрайство, пов’язане з одержанням кредиту. Усі вказані злочини підпадають під загальні ознаки фінансового шахрайства.

У розділі XXV “Про обман” (18 статей) та розділі XXVI “Заподіяння майнової шкоди кредиторам або уповноваженим особам” КК Нідерландів не йдеться саме про шахрайство, оскільки останнє вважається різновидом обману. Окремо відповідальність передбачено за обман (шахрайство) у сфері державних поставок [3].

Прийнята в Нідерландах дефініція шахрайства є набагато ширшою, ніж застосована у КК України. До кваліфікованих форм шахрайства належать, зокрема: обман страховика стосовно обставин, що пов'язані зі страховими відносинами, унаслідок чого укладено договір, який за інших обставин не було б укладено чи укладався б за іншими умовами; знищення чи пошкодження застрахованого майна з метою одержання незаконного доходу; обман покупця шляхом передачі йому іншого товару тощо.

Встановлюючи відповідальність за окремі види шахрайства, КК Іспанії також перераховує лише способи обману та не містить чіткого законодавчого визначення шахрайства. В Іспанії поширене шахрайство щодо заможних громадян розвинених країн (США, Саудівська Аравія, Канада, Японія) шляхом надсилання на їх адресу листів з неправдивою інформацією про отримання спадщини, виграш у лотерею, з проханням надати допомогу або з пропозицією здійснити інвестиції тощо. Особливістю цих злочинів є прохання до особи, стосовно якої вчинюють шахрайські дії, здійснити передоплату за надання тих чи інших послуг, сплатити податки за отримання спадку або лотерейного виграшу (спосіб під назвою “нігерійські листи”).

Шахрайство за ст. 313–1 КК Франції визначається як обман фізичної або юридичної особи шляхом використання вигаданих імені, посади або становища, зловживання справжніми посадою або становищем, використання інших обманних дій з тим, щоб спонукати особу передати кошти, майно або документи зі шкодою для себе або третіх осіб. Поряд із шахрайством, КК Франції визначає “суміжні діяння”. Такими діяннями є: зловживання станом необізнаності або слабкості, неповноліття, безпорадного стану особи з тим, щоб змусити потерпілого вчинити дію або бездіяльність, які для нього дуже не вигідні; дії, спрямовані на те, щоб під час публічних торгів за допомогою подарунків, обіцянок, змови або в інший спосіб усунути особу, яка набавляє ціну, або обмежити надбавку ціни чи кількість замовлень тощо.

Поряд із шахрайством французьке законодавство про кримінальну відповідальність виокремлює злочини, пов'язані зі зловживанням довірою. Основний склад цього злочину (ст. 314-1) характеризується тим, що особа привласнює кошти, цінності або будь-яке інше майно, які були їй ввірені та які вона прийняла за умов, що поверне або використає за призначенням.

До кваліфікованих видів шахрайства належать дії, вчинені: представником влади або особою, які тимчасово виконує відповідні функції; особою, яка незаконно виступає як представник влади; особою, яка звертається за допомогою до населення з метою емісії цінних паперів або з метою збирання коштів для надання гуманітарної або іншої соціальної допомоги; особою, яка завдає шкоду безпорадному; організованою бандою [4].

У Швеції останніми роками поширено шахрайське ухилення від сплати ПДВ під час торгових операцій з продуктами харчування. Основною метою вчинення таких злочинів є купівля товарів зі шведським ПДВ з подальшим ухиленням від виплати цього податку в інших країнах ЄС. Зокрема, товари, що імпортують до Швеції, реалізують за готівку в невеликих магазинах, де їх облік не ведеться, без урахування ПДВ за більш низькими цінами. Іншою проблемою є значні масштаби страхового шахрайства. За оцінками шведських правоохоронців сумарна шкода на ринку страхових послуг від шахрайства становить 500 млн євро в рік, що дорівнює 20 % страхових платежів (з яких 60–70 % – припадає на страхування автотранспорту).

Австрійське законодавство про кримінальну відповідальність значну увагу приділяє захисту прав кредиторів від шахрайських посягань. Зокрема, у параграфах 156–163 КК Австрії йдеться про удавану неспроможність, заподіяння шкоди іншому кредитору, надання переваг одному кредитору на шкоду іншим, махінації під час здійснення нагляду за веденням справ у процесі примирення чи конкурсному провадженні. Іншою групою шахрайств є злочини, пов'язані зі страхуванням, зловживання повноваженнями щодо розпорядження чужим майном, нецільове використання субсидій. Третя група – включає випадки лихварства, тобто використання скрутного становища, легковажності, непоінформованості, відхилень у розумовому розвитку іншої особи таким чином, щоб отримати для себе чи третьої особи майнову вигоду. Грами “за ланцюжком” або будівництвом “фінансових пірамід” (параграф 168–а) визнається “система очікування виграшу, учасникам якої надається можливість отримати майнову винагороду за умови, що до цієї системи залучаються інші учасники на тих самих умовах”, тобто отримання майнової вигоди цілком або частково залежить від поведінки кожного наступного учасника. Кримінально караними визнаються підготовка та організація цієї системи, вжиття заходів щодо збільшення кількості учасників, сприяння її діяльності в інший спосіб [5].

Відповідальність за фінансові злочини передбачена главами “Шахрайство і порушення довіреною особою своїх обов'язків”, “Злочини у боргових відносинах” і “Лихварство та азартні ігри”

КК Норвегії. Безпосередньо до фінансового шахрайства належать дії особи, яка знищує чи пошкоджує застрахований предмет чи в інший спосіб інсценує страховий випадок з метою одержання страхової виплати, приховує інформацію або надає неправдиві відомості кредиторам у рамках процедури банкрутства, шляхом укладання юридичної угоди використовує нудьгу, необережність, недостатню розсудливість чи залежність іншої особи з метою одержання збільшеної винагороди та ін.

Новий вид шахрайства, що вчинюють організовані злочинні групи Угорщини, виявили правоохоронні органи цієї країни. Такий злочин полягає в купівлі організованими злочинними групами підприємств, здебільшого тих, що перебувають на стадії банкрутства, для отримання державних позик та кредитів. Як правило, відповідні кошти не повертаються у зв'язку з повторним банкрутством підприємства.

Трактування шахрайства як виду злочинного зазіхання проти власності наявне у КК Греції. Шахрайство тут розглядається як делікт, що означає переміщення власності. Способами кримінально-караного обману є такі: видача завідомо неправдивих фактів за істинні; перекручення чи приховування істинних фактів, унаслідок чого інша особа змушена вчинити дії або бездіяльність, завдаючи собі або третій особі майнову шкоду [6]. Таким чином, грецьке законодавство не виокремлює шахрайську передачу права на власність. Йдеться лише про переміщення майна.

Отже, у кримінальному законодавстві більшості країн ЄС виділяють такі різновиди фінансового шахрайства: страхове – обман, вчинений з метою одержання страхової суми; банківське – обман, спрямований на незаконне одержання банківських кредитів, інших позик чи преференцій майнового характеру; кримінальне банкрутство – обман, спрямований на створення ознак неплатоспроможності або неправомірні дії в разі ліквідації підприємства; податкове – обман держави та її органів, що полягає в незаконному зменшенні суми податків, які підлягають сплаті, або відшкодуванні ПДВ за експортними схемами; фондове – обманні дії на ринку цінних паперів та в біржовій торгівлі. Система злочинів у сфері господарської діяльності, що включає діяння проти фінансової системи, у країнах ЄС є більш складною, ніж у законодавстві України.

Не менший інтерес становить аналіз законодавства та практики його застосування у США. Ця країна набагато раніше інших зустрілась з виявами фінансового шахрайства та напрацювала певний досвід протидії цьому явищу.

Кримінальна відповідальність за злочини проти власності та у сфері господарської діяльності у США встановлена як на рівні федерації, так і в окремих штатах. Однак криміналізація господарських злочинів здебільшого відбувається федеральним законодавством, що пов'язано з потребами ефективного виконання Сполученими Штатами своїх зобов'язань стосовно забезпечення безпеки торгівлі, фінансової системи тощо.

До “економічних” (“білокомірцевих”) американська правова доктрина відносить, передусім, митні й податкові злочини, відмивання грошей, випадки обману в підприємницькій діяльності. На думку А. В. Савченка, слід віддати належне Сполученим Штатам, які досягли значних успіхів у впливі на злочинність у сфері економіки: кримінально-правові стандарти щодо протидії відмиванню грошей та ухиленню від сплати податків у цій державі є одними з найкращих у світі, через що до вивчення американського досвіду звертається чимало науковців з різних країн [7].

Фінансове шахрайство за законодавством США поділяється на такі види:

– шахрайський обман (зловживання довірою) – навмисне перекручення фактів або використання іншої схеми чи прийому, що уводить в оману, щоб отримати кошти, майно чи інші речі, які мають певну вартість;

– шахрайство з кредитними картами (з використанням банкоматів) – незаконне використання платіжної карти чи банкомата з шахрайською метою;

– “крадіжка особи” – видача себе за іншого, виконання ролі вигаданої особи або незаконне привласнення посади, щоб увести в оману інших і таким чином мати особисту користь чи перевагу чи змусити іншу особу зазнати певних витрат;

– шахрайство у сфері банкрутства – це шахрайство, вчинене фізичними чи юридичними особами (корпораціями), які приховують активи, роблять неправдиві заяви, вводять в оману кредиторів, здійснюють незаконний тиск на подання петицій щодо банкрутства;

– шахрайство у сфері страхування – шахрайські дії, вчинені претендентами на страхування, власниками полісів, позивачами третьої особи чи професіоналами, які забезпечують послуги страхування клієнтам;

– комп’ютерне шахрайство – протиправне використання комп’ютера або інших електронних засобів комунікації, саботаж комп’ютера чи маніпуляція з його файлами, використання підроблених кредитних карток у мережі Інтернет;

– шахрайство проти урядових установ – це шахрайство, вчинене у зв’язку з укладенням контрактів з урядом США та створенням федеральних програм, включаючи обман у сфері будівництва житла, у рамках виконання оборонних, сільськогосподарських, освітніх та корпоративних програм (безпосередньо пов’язане з корупцією та службовими злочинами, зокрема хабарництвом);

– шахрайство у сфері обігу цінних паперів – передбачає їх викрадення шляхом маніпуляцій на ринку, а також шляхом використання електронних мереж і систем;

– ухилення від сплати податків – це шахрайство, вчинене шляхом подання неправдивих податкових звітів або їх неподання взагалі.

За матеріалами А. В. Савченка, найпоширенішими способами фінансового шахрайства у США є такі:

– “зламування” (“bust-out”) – привласнення грошових коштів компаній керівниками фінансових установ з використанням свого службового становища, що позбавляє компанію чи бізнес практично всіх коштів;

– “Ви виграли приз!” (“You have won a prize” scam) – надсилання клієнту поштової картки з проханням звернутися протягом певного часу за вказаним номером телефону, де йому кажуть, що він виграв коштовну річ, для отримання якої має сплатити символічну суму в декілька сотень доларів зі свого рахунку;

– “викручування” (“skimming”) – неправомірне отримання вигоди учасниками біржової махінації, коли потерпілим є продавець, строк діяльності якого на біржі минув та який вимушений продавати своє майно;

– “давайте продамо Вашу машину!” (“let us sell your car” scam) – зроблена по телефону пропозиція посередництва клієнтові за символічну оплату щодо реклами продажу його автомобіля (під час оформлення паперів клієнт називає номер свого поточного рахунку, а шахраї знімають звідти всі гроші);

– земельні афери (land flips) – удавана чи обманна оцінка вартості земельної ділянки;

– іпотечне шахрайство (mortgage fraud) – позичальник намагається обманним способом отримати позику від фінансової установи;

– “перекачування” фондів (“diversion of funds”) – незаконне оформлення фіктивних чи завищених позик;

– “понці” (“ponzi”) – створення фінансової піраміди, коли вкладників заманюють обіцянками великих прибутків шляхом придбання частки участі в піраміді тощо.

Отже, фінансове шахрайство є специфічним явищем у сучасній злочинності, оскільки має вияви як всередині окремих держав, так й охоплює території багатьох країн, набуваючи транснаціонального характеру. Беручи до уваги, що ринкові відносини в Україні все більш відчутно інтегруються до світового господарства, вкрай важливим вбачається вивчення національних особливостей боротьби з шахрайством у країнах Європи та США з метою пошуку ефективних засобів протидії цьому явищу в Україні, зокрема у площині вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність.

Система економічних злочинів за законодавством України має низку вад, про що вже неодноразово зазначали в юридичній літературі вчені-правники [8]. Не повністю витримується логіка застосування окремих видів покарання, існують прогалини та суперечності між диспозиціями статей розділу VII “Злочини у сфері господарської діяльності” зі статтями інших розділів Особливої частини КК, положеннями Загальної частини КК, нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення та регулятивним законодавством. Усе це ускладнює правозастосовну діяльність й обумовлює нагальну потребу системного вдосконалення редакції відповідних статей КК, поступової криміналізації окремих розповсюджених в українському суспільстві виявів обману з використанням фінансових інструментів.

References:

1. Kachka T. (2004) *Borotba z vidmyvanniam hroshei: kompleksnyi porivnialno-pravovyi analiz vidpovidnosti zakonodavstva Ukrainy acquis Yevropeiskoho Soiuzu u sferi borotby ta zapobihannia lehalizatsii dokhodiv, otrymanykh zlo-chynnym shliakhom* [Fighting money laundering: comprehensive comparative legal analysis of the compliance of Ukrainian legislation with the acquis of the European Union]

in the field of combating and preventing the legalization of proceeds from crime by mischief]. K., 2004. P. 220-226. (In Ukrainian)

2. *Ugolovnyiy kodeks Federativnoy Respubliki Germanii* [Criminal Code of the Federal Republic of Germany]. Nauch. red. D. A. Shestakov. SPb., 2003. 524 p. (In Russian)

3. *Ugolovnyiy kodeks Gollandii* [Criminal Code of the Netherlands]. Nauch. red. B. V. Volzhenkin. SPb., 2002. 510 p. (In Russian)

4. Kryilova N. E. (2004) *Osnovnyie chertyi novogo Ugolovnogo kodeksa Frantsii* [The main features of the new Criminal Code of France]. M., 1996. 123 p. (In Russian)

5. *Ugolovnyiy kodeks Avstrii* [Austrian Criminal Code]. Nauch. red. S. V. Milyukov. SPb., 2004. 352 p. (In Russian)

6. Dudorov O. (2001) *Zakonodavstvo Hretsii pro podatky ta vidpovidalnist za podatkovyi pravoporushennia* [Greek legislation on taxes and liability for tax offenses]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo* [Entrepreneurship, economy and law]. 2001. № 3. P. 81-84; № 4. P. 77-82. (In Ukrainian)

7. Savchenko A. V. (2005) *Zlochyny u sferi hospodarskoi diialnosti za kryminalnym zakonodavstvom Ukrainy ta SShA: porivnialnyi analiz* [Criminality in the field of economic activity under the criminal legislation of Ukraine and the USA: comparative analysis]. *Aktualni problemy yurydychnykh nauk u doslidzhenniakh uchenykh : dodatok do zhurnalu "Militsiia Ukrainy"* [Actual problems of legal sciences in researches of scientists: an addition to the journal "Militia of Ukraine"]. 2005. № 40. P. 16-20. (In Ukrainian)

8. Antypov V. I. (2006) *Tinova ekonomika ta ekonomichna zlochynnist: svitovi tendentsii, ukraïnski realii ta pravovi zasoby kontroliu (teoretyko-metodolo-hichne uzahalnennia) : [monohrafiia]* [Shadow economy and economic crime: world tendencies, Ukrainian realities and legal means of control (theoretical and methodological generalization): [monograph]]. Vinnytsia, 2006. P. 847-854. (In Ukrainian)

Зарубежный опыт уголовно-правовой охраны общественных отношений в сфере деятельности небанковских финансовых учреждений

Шаранич Роман Сергеевич, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com,

Институт права имени князя Владимира Великого Межрегиональной академии управления персоналом, г. Киев, Украина.

Аннотация: в статье проведён анализ зарубежного опыта уголовно-правовой охраны общественных отношений в сфере деятельности небанковских финансовых учреждений. Проанализированы национальные особенности противодействия финансовому мошенничеству в странах Европы и США.

Ключевые слова: небанковская кредитная организация, преступления, уголовно-правовая характеристика, зарубежный опыт.

Features of the Organization of International Cooperation in the Field of Administrative Justice

Igor V. Smoliy

Kyiv District Administrative Court, Ukraine

e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: The article is devoted to the analysis of the current state of international cooperation in the field of administrative legal proceedings as part of a broader cooperation of States in solving global social problems. The mechanism of international cooperation in administrative proceedings is investigated. The current state of international cooperation is a joint operation participation in relations between nation? States in any field. Regarding Ukrainian`s participation in international cooperation, it should be noted that it has a structure that consists of bilateral, regional and universal cooperation.

Moreover, the recent events in Ukraine only emphasize the need to improve international cooperation in the field of administrative legal proceedings.

Key words: international cooperation, international relations, international law, international treaties, administrative proceedings.

Постановка наукової проблеми. Потреби сьогодення вимагають широкого та багатогранного співробітництва у різних сферах існування усїєї цивілізованої світової спільноти. Обраний Україною шлях розбудови правової демократичної держави й інтеграції у європейський простір, прагнення стати повноправним членом міжнародного співтовариства вимагає належної організації міжнародно-правового співробітництва.

Статтею 3 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI визначено засади політики у сфері розбудови державності, а саме: забезпечення справедливого і доступного судочинства; забезпечення дотримання міжнародних стандартів незалежності суддів; посилення протидії корупції та тіньовій економічній діяльності, забезпечення безумовного дотримання принципів законності, насамперед, вищими посадовими особами держави, політиками, суддями, керівниками правоохоронних органів і силових структур [1].

Отже, наведені положення характеризують основні напрями, за якими може здійснюватися міжнародне співробітництво у сфері правосуддя.

Закріплені у Конституції України принцип відповідальності держави за свою діяльність перед людиною, право кожного оскаржувати в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади та місцевого самоврядування знайшли своє практичне відображення в діяльності судів адміністративної юрисдикції. Основним завданням адміністративного судочинства як виду правосуддя є здійснення захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Сьогодні адміністративні суди виконують функцію арбітра між суспільством та державою, гарантують обґрунтованість і правомірність допущення примусового обмеження фізичних свобод особи, збалансовують владні повноваження законодавчої та виконавчої гілок влади [2].

Запровадження в Україні адміністративного судочинства й утворення адміністративних судів своєю метою має гарантування права кожного оскаржувати в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, що, в свою чергу, повинно забезпечити реалізацію конституційного принципу відповідальності держави за свою діяльність перед людиною [3].

У цьому аспекті важливим вбачається запровадження передового зарубіжного досвіду розв'язання відповідних спорів публічно-правового характеру судами з метою адаптації до положень чинного вітчизняного законодавства, а також механізму міжнародного співробітництва у сфері адміністративного судочинства.

Метою наукової статті є визначення системи принципів, на основі яких здійснюється міжнародне співробітництво у сфері адміністративного судочинства та надається взаємна правова допомога у адміністративних справах, а також розкриття їхнього змісту. Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань: 1) розробити класифікацію принципів міжнародної правової

допомоги та співробітництва в адміністративних справах; 2) розкрити зміст основних принципів, на основі яких здійснюється міжнародне співробітництво у сфері адміністративного судочинства та надається взаємна правова допомога в адміністративних справах.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України адміністративне судочинство – це діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому цим Кодексом [4]. На переконання А. О. Селіванова, адміністративне судочинство – це система принципів та адміністративно-процесуальних норм, які зумовлюють і регламентують порядок розгляду судом справ щодо публічно-правових конфліктів (суперечок), які виникають у сфері адміністративно-правових відносин між суб'єктами права (фізичні та юридичні особи) у сфері здійснення владних управлінських функцій [5].

Тобто, сучасне адміністративне судочинство варто розуміти як важливу форму захисту публічних прав та свобод людини і громадянина, а також законних інтересів публічних осіб.

Як слушно вказує видатний німецький філософ права Густав Радбрух, адміністративне судочинство є наріжним каменем у зводі правової держави [6], тобто воно здійснює незалежний та ефективний контроль за державною владою, сприяє створенню правової держави.

Статтею 2 розділу I Кодексу адміністративного судочинства України визначено основні завдання адміністративного судочинства: захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ [4].

З метою належного виконання визначених вищезазначеним Кодексом завдань адміністративного судочинства доцільним вбачається налагодження міжнародного співробітництва у сфері адміністративного судочинства, яке передбачає неухильне дотримання загальноновизначених принципів міжнародного права, яке є потужним інструментом співпраці на рівні світової спільноти.

Напрямок міжнародного співробітництва у сфері адміністративного судочинства визначено п. 3 ч. 1 ст. 237 цього Кодексу [4].

Насамперед зазначимо, що міжнародне співробітництво є важливим інструментом інституційного розвитку. Міжнародне співробітництво – це спільна та узгоджена діяльність уповноважених органів різних країн щодо реалізації інтересів особистості, суспільства, держави та міжнародного співтовариства у певних сферах суспільної діяльності, регульована нормами міжнародного і внутрішньодержавного права.

Щодо міжнародного співробітництва у сфері адміністративного судочинства, воно є важливою частиною міжнародних відносин, частиною більш масштабного співробітництва держав у вирішенні глобальних соціальних проблем. Варто розуміти, що процес організації міжнародного співробітництва здійснюється з конкретною метою, зокрема для досягнення сталого розвитку суспільства.

При здійсненні міжнародного співробітництва уповноважені суб'єкти України керуються Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1961 року, Конституцією України, Законами України «Про міжнародні договори», «Про дипломатичну службу», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин», Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру», іншими нормативно-правовими актами, законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Пунктом 1 ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII передбачено, що суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Згідно з п. 8 ст. 13 цього Закону судові рішення інших держав, рішення міжнародних арбітражів, рішення міжнародних судових установ та аналогічні рішення інших міжнародних організацій щодо вирішення спорів є обов'язковими до виконання на території України за умов, визначених законом, а також відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [7].

Міжнародне співробітництво Верховного Суду України здійснюється на засадах Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [7] та процесуальних кодексів України. Положеннями цих

Кодексів закріплено, що Суд як найвищий судовий орган здійснює повноваження з перегляду судових рішень, що набрали законної сили, у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом (п. 3 ч. 1 ст. 355 Цивільного процесуального кодексу України, п. 4 ч. 1 ст. 111-16 Господарського процесуального кодексу України, п. 3 ч. 1 ст. 237 Кодексу адміністративного судочинства України та п. 4 ч. 1 ст. 445 Кримінального процесуального кодексу України).

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 41 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Голова Суду представляє Суд як орган державної влади та систему судів загальної юрисдикції у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями [2].

Щодо міжнародних договорів України, зазначимо, що укладаються вони з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України. Міжнародні договори України – сукупність договорів, укладених у письмовій формі Україною з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) [8].

Частиною 1 ст. 9 Конституції України встановлено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [9]. Тобто, укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Своєю чергою, чинні міжнародні договори України підлягають сумлінному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права. Згідно з принципом сумлінного дотримання міжнародних договорів Україна виступає за те, щоб й інші сторони міжнародних договорів України неухильно виконували свої зобов'язання за цими договорами.

Загальний нагляд за виконанням міжнародних договорів України, в тому числі й іншими їх сторонами, здійснює Міністерство закордонних справ України. Прикладом вирішення організаційних питань міжнародного співробітництва щодо застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя може слугувати Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 № 13 «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» [7].

Під час розгляду конкретної судової справи вирішення (подолання) колізії між нормою міжнародного договору України і нормою іншого законодавчого акта України належить до компетенції суду.

Міжнародні договори України, які набрали чинності, не лише сприяють розвитку міждержавного співробітництва у різних сферах суспільного життя та належному забезпеченню національних інтересів, здійсненню цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України, а й можуть завдяки своєму пріоритету над нормами відповідних законодавчих актів України змінювати регулювання правових відносин, установлених законодавством України.

Важливу роль в організації міжнародного співробітництва у сфері судочинства відіграє виконання рішень Європейського суду з прав людини на території України, що регламентується Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [10]. Обов'язковість виконання цих рішень передбачається ст. 46 Конвенції про захист прав і основних свобод людини [11].

Рішення Європейського суду з прав людини у більшості європейських держав є актами прямої дії, тому вони доводяться до відома судів і відповідних органів, дії яких призвели до порушення, і такі заходи є достатніми для запобігання подальшим порушенням подібного характеру. Як наслідок, суди запобігають подальшим аналогічним порушенням на стадії використання національних засобів правового захисту прав осіб. Так, недотримання розумного строку судового провадження є порушенням параграфу 1 ст. 6 Конвенції. При визнанні за державою порушення такого характеру рішення Європейського суду надсилається всім внутрішнім судам до відома. В Європейських державах власне найвищі судові органи, верховні чи конституційні суди відіграють основну роль в усуненні причин, які призвели до порушення прав людини у конкретній ситуації [12].

Також, для міжнародного співробітництва важливою є компетенція Міжнародного суду ООН та визнання державами його юрисдикції. Виходячи зі ст. 92 Статуту Організації Об'єднаних Націй,

Міжнародний Суд є головним судовим органом ООН. Його основне призначення – вирішення будь-яких міжнародних спорів, що будуть передані Суду державами, які спорять [13].

На нашу думку, міжнародне співробітництво у сфері адміністративного судочинства передбачає:

- реалізацію спільних проектів у судово-правовій сфері;
- проведення із залученням міжнародних організацій та експертів конференцій, семінарів, круглих столів та ін.;
- здійснення міжнародно-правових досліджень і вивчення зарубіжного досвіду.

Крім того, досвід багатьох європейських країн доводить, що міжнародне співробітництво у сфері адміністративного судочинства є ефективним інструментом захисту прав, свобод та інтересів людини.

Отже, сьогодні важливою є імплементація норм і принципів міжнародного права в національне законодавство, налагодження міжнародного співробітництва в судово-правовій сфері й проведення спільних правових досліджень.

Висновки. Узагальнюючи, зазначимо, що наведене вище лише в загальному вигляді окреслює напрями організації міжнародного співробітництва у сфері правосуддя, виділяючи окремі його елементи.

Міжнародне співробітництво у сфері адміністративного судочинства повинно здійснюватись з метою розвитку дієвої, прозорої, передбачуваної та ефективно діючої системи адміністративних судів в Україні. Воно має сприяти удосконаленню функціональних якостей основних сфер адміністративного судочинства, у тому числі шляхом ознайомлення із провідним досвідом країн-членів ЄС, а також підвищенню його інституційної спроможності, що, своєю чергою, сприятиме підсиленню верховенства права.

З метою удосконалення судової системи України та налагодження тісної міжнародно-правової співпраці доцільною вбачається участь суддів і працівників апарату суду у міжнародних програмах і проєктах, круглих столах, семінарах, науково-практичних конференціях, тренінгах.

References:

1. *Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky: Zakon Ukrainy 01.07.2010 № 2411-VI* [On the Principles of Internal and Foreign Policy: Law No. 2411-VI of July 1, 2010.]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)* [Information from the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2010. № 40. st. 527. (In Ukrainian)
2. *Mizhnarodno-pravova spivpratsia – vymoha sohodennia* [International-legal cooperation is a requirement of the present]. *Ofitsiyni veb-sait Vinnytskoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu* [The official website of the Vinnytsa Appellate Administrative Court]. URL: <http://www.vaas.gov.ua/about/mizhnarodna-diyalnist>. (In Ukrainian)
3. *Yevropeiski standarty administratyvnoho protsesu* [European standards of the administrative process]. *Ofitsiyni veb-sait Ministerstva yustytzii Ukrainy* [Official website of the Ministry of Justice of Ukraine]. URL: <http://old.minjust.gov.ua/6738>. (In Ukrainian)
4. *Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy vid 06.07.2005 № 2747-IV* [Code of Administrative Legal Proceedings of Ukraine of 06.07.2005 № 2747-IV]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>. (In Ukrainian)
5. Selivanov A. O. *Administratyvne sudochynstvo – novyi instytut realizatsii sudovoi vldy* [Administrative justice - a new institute for the implementation of judicial power]. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/1F84B04D473311CEC32570BD00232346>. (In Ukrainian)
6. Hustav Radbrukh (2004) *Fylosofiia prava* [Philosophy of Law.]. M.: Mezhdunar. otnosheniya, 2004. 240 p. (In Russian)
7. *Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon vid 02.06.2016 № 1402-VIII* [On the Judicial System and Status of Judges: Law dated 02.06.2016 No. 1402-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)* [Information from the Verkhovna Rada]. 2016. № 31. st. 545. (In Ukrainian)
8. *Pro mizhnarodni dohovory Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 29.06.2004 № 1906-IV* [About international treaties of Ukraine: Law of Ukraine dated 29.06.2004 No. 1906-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)* [Information from the Verkhovna Rada]. 2004. № 50. st. 540. (In Ukrainian)
9. *Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR/* [The Constitution of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k / 96-BP /]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)* [Information from the Verkhovna Rada]. 1996. № 30. st. 141. (In Ukrainian)

10. *Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 № 3477-IV* [On implementation of decisions and application of the practice of the European Court of Human Rights: Law of Ukraine dated February 23, 2006 No. 3477-IV] (In Ukrainian)

11. *Konventsiiia pro zakhyst prav i osnovnykh svobod liudyny: Mizhnarodnyi dokument vid 04.11.1950. Rada Yevropy* [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: International Document dated 04.11.1950. Council of Europe.]. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/card/995_004. (In Ukrainian)

12. *Vykonannia rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny v Ukraini* [Implementation of the decisions of the European Court of Human Rights in Ukraine]. *Ofitsiinyi veb-sait Ministerstva yustytzii Ukrainy* [Official website of the Ministry of Justice of Ukraine]. URL: <http://old.minjust.gov.ua/4905>. (In Ukrainian)

13. *Statut Orhanizatsii Obiednanykh Natsii i Statut Mizhnarodnoho Sudu OON. Mizhnarodnyi dokument vid 26.06.1945* [The Charter of the United Nations and the Statute of the International Court of Justice. International document dated 26.06.1945.]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010. (In Ukrainian)

Особенности организации международного сотрудничества в сфере административного судопроизводства

Смолий Игорь Владимирович, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com
судья окружного административного суда Киева, г. Киев, Украина.

Аннотация: Статья посвящена анализу современного состояния международного сотрудничества в сфере административного судопроизводства как части более масштабного сотрудничества государств в решении глобальных социальных проблем. Исследован механизм международного сотрудничества в административном судопроизводстве.

Ключевые слова: международное сотрудничество, международные отношения, международное право, международные договоры, административное судопроизводство.

Ways of Committing Hooliganism in Public Places

Pavlo R. Tryasun

Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine
e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: The article gives a description of ways to commit hooliganism in public places. The method of committing a crime is determined by a combination of several interrelated actions: preparation, direct execution and concealment. The most common methods of committing hooliganism in public places are cynical actions in conjunction with obscene language and beatings. The basic measures for preparing for the commission of a crime have been identified.

Keywords: hooliganism, forensic characteristics, pre-trial investigation, organization, tactics, public places.

Одним із основних елементів криміналістичної характеристики є спосіб учинення злочину. Він має вкрай важливе значення у структурі криміналістичної характеристики окремих видів злочинів, зокрема хуліганства. Дослідивши спосіб учинення злочину, можна визначити деякі характеристики особи злочинця, особи потерпілого, встановити обставини вчинення злочину тощо.

Дослідження способу вчинення злочину має важливий характер при розслідуванні кримінальних правопорушень. Недарма в загальній теорії криміналістики спосіб учинення злочину давно і дуже ретельно вивчається. Адже зазначений елемент механізму злочину в структурі будь-якої криміналістичної характеристики посідає важливе місце. Не є виключенням і розслідування хуліганства, що вчинене групою осіб. Тому що багатоманітність способів вчинення зазначеного кримінального правопорушення дає можливість виокремити певні кореляційні зв'язки між ними та іншими елементами криміналістичної характеристики: особою злочинця, слідовою картиною, обстановкою вчинення тощо.

Спосіб учинення злочину, як зазначав Г. Г. Зуйков, є системою дій під час підготовки, вчинення та приховування злочину, детермінованих умовами зовнішнього середовища та психофізичними властивостями особи, що можуть бути пов'язані з вибором використання відповідних знарядь або засобів та умов, місця і часу [1, с. 12]. А вже М. В. Салтевський сформулював спосіб вчинення злочину як «...явище об'єктивної дійсності, його правове і наукове поняття є предметом досліджень ряду правових наук. У науці кримінального права склалося уявлення про спосіб вчинення злочину як про неодмінну частину кожного злочину» [2, с. 424]. У свою чергу В. А. Овечкін дану категорію визначає як сукупність способів по його підготовці, вчиненню і приховуванню, причинно-зумовлених чинниками зовнішнього середовища і властивостями особи [3, с. 9].

Загалом, спосіб учинення злочину має велике значення, оскільки, на думку Ю. В. Гавриліна, способу вчинення злочину притаманні індивідуальна визначеність, відносна стійкість та відображення в навколишньому середовищі у вигляді слідів. Це дозволяє ідентифікувати злочинця за ознаками способу вчинення злочину [4, с. 28]. Адже способи як окремі прояви, як зазначає С. М. Зав'ялов, зараз значно видозмінюються не тільки у зв'язку з появою нових видів злочинів, але й в рамках традиційних діянь внаслідок значної зміни можливостей та умов злочинної діяльності [5, с. 151-152].

Для розслідування кримінальних правопорушень найбільше значення мають повноструктурні способи. Адже, як справедливо зазначає М. В. Салтевський, встановлення структурних способів, що мали місце у розслідуваному злочині, дозволяє слідчому найбільш повно виявляти його сліди, прогнозувати взаємозв'язок між ними, що нерідко веде до розкриття злочину [2, с. 42]. Тому у теорії криміналістики прийнято розрізняти дії по підготовці, вчиненню та приховуванню злочину.

Так, О. Н. Колесниченко запропонував розрізняти в методиці розслідування спосіб підготовки до вчинення злочину, спосіб самого вчинення злочину і спосіб його приховування. Адже, на його думку, зазначені дії можуть бути скоєні в різний час, різними особами й мати різне кримінально-правове значення [6, с. 9-11].

У свою чергу, ще раніше В. П. Колмаков, досліджуючи проблеми розкриття злочинів проти життя, розрізняв спосіб вчинення злочину і спосіб його приховування, де останнє він розглядав як дії злочинця, спрямовані на маскування факту злочину і ліквідацію його. А вже О. Л. Мусієнко відмічає, що структуру способу злочину утворюють дії по підготовці, вчиненню й приховуванню злочину, що

становлять взаємозалежний комплекс дій. Виходячи з зазначених позицій і будемо розглядати способи підготовки, вчинення та приховування хуліганства групою осіб [7, с. 69].

Розглядаючи підготовку до вчинення хуліганських дій групою осіб відмітимо, що вивченням кримінальних проваджень досліджуваної категорії нами встановлено, що у 51 % від їх загальної кількості злочинцями здійснювалися заходи щодо підготовки до вчинення хуліганства. Зокрема, підготовчі дії полягали у: плануванні злочину, що здійснювалося 89 % злочинців; виборі об'єкту посягання – 74 %; відшукуванні пристосування і підготовці знарядь злочину – 69 %; підборі співучасників – 73 %; розподілі ролей між співучасниками – 61 % .

Тобто хуліганські дії можуть мати етап підготовки, про що яскраво свідчить приклад футбольного хуліганства. Так, фанати можуть заздалегідь підготувати знаряддя вчинення злочину (холодну, вогнепальну зброю тощо), яку плануватимуть використати для порушення громадського порядку, а не спричинення тілесних ушкоджень іншим особам. В даному випадку це відшукування, пристосування, підготовка знарядь злочину [8, с. 17].

Разом з тим на футбольних матчах можливі хуліганські прояви і без попередньої підготовки. Він залежить від ситуативних факторів і, звичайно, не має добре виражених ознак попереднього готування, ретельного планування, колективного виконання з розподілом ролей, належного технічного забезпечення і високого професіоналізму в діях виконавців. Та все ж таки не можна заперечувати, що підготовка до хуліганства може здійснюватися при вчиненні цього суспільно-небезпечного діяння.

Крім того, можуть здійснюватись інші заходи щодо підготовки до вчинення протиправних дій. Так, Н. О. Кононенко наводить випадок, коли вболівальник умисно купив білет ближче до гостьових трибун з метою вчинення хуліганських дій під час матчу [9, с. 45].

В основі хуліганської діяльності, досліджуючи спосіб учинення злочину М. В. Салтевський виділяв наступні елементи: жест, слово та фізичну силу і відповідно до них класифікував всі способи хуліганських дій [2, с. 16]. Ця класифікація дійсно може мати місце, якщо розслідувати хуліганство без кваліфікуючих обставин. Але у нашому випадку ці способи поєднуються в різних формах.

Так, 23 грудня 2008 року гр. К. разом з двома іншими особами біля кафе «Лакомка» по вул. Радянській в м. Новомосковськ Дніпропетровської області, у стані алкогольного сп'яніння в громадському місці, в присутності сторонніх осіб і безпричинно, з хуліганських намірів почали наносити гр. П. тілесні ушкодження. А коли гр. Р., який побачив зазначені дії, спробував їх припинити, гр. К. показуючи свою зневагу до існуючих правил і норм поведінки в суспільстві та ігноруючи право та законні інтереси громадян на особисту недоторканість, безпричинно, з хуліганських намірів, нецензурно лаючись, умисно наніс кулаком не менш п'яти ударів по обличчю Р., навмисно спричинивши йому тілесні ушкодження. В цей час гр. П. прохав К. припинити бити, але той не реагуючи і нецензурно лаючись, продовжував наносити удари [10].

Як бачимо з наведеного прикладу, окремо способи вчинення хуліганських дій здебільшого не застосовуються. Тобто, має місце поєднання жестикуляції з нецензурними висловами, нанесенням тілесних ушкоджень тощо. Загалом, як зазначає М. В. Салтевський жест (жестикуляція, міміка) є основою способів вчинення хуліганських дій, як цинічні тілорухи, публічне оголення різних частин тіла, роздягання догола, пантомімічне зображення нецензурних сцен та інше. З іншого боку, також поширеним способом вчинення хуліганства є нецензурна лайка, погрози, створення шуму, який призводить до зриву громадських заходів, порушення нормального режиму роботи підприємства, спокою громадян в квартирах та громадських місцях. А фізичне насильство також лежить в основі багатьох способів вчинення хуліганства, серед яких можна виділити нанесення побоїв, опір представникам влади, знущання, нацькування собак, насильне зв'язування людини, занурення її в воду, пошкодження майна, глум над пам'ятниками та інше [2, с. 16].

Проводячи дослідження способів хуліганства, що вчинюється групою осіб, більшість хуліганських дій (93,11 %) направлені на їх безпосереднє сприйняття потерпілими і свідками. А інша група направлена на опосередковане сприйняття громадянами (14 %), тобто результати діяння розуміються членами суспільства через певний проміжок часу після їх вчинення. Спонтанність вчинення хуліганських дій не дає можливості визначати повторюваність способів вчинення [11, с. 34]. З цим твердженням також слід погодитись, адже можливих способів вчинення хуліганства досить багато. Та з іншого боку, сформовані групи, які вчинюють хуліганські дії, можуть характеризуватись і певними способами (скінхедеї – фашистська символіка на стінах, фанати – застосування фаєрів тощо).

Дослідження способу вчинення будь-якого кримінального правопорушення є досить важливою складовою в системі криміналістичної характеристики. Г. Грос зазначав, що «...найважливіша ознака

для виявлення і викриття злочинців – це ті дрібні технічні прийоми, які вони засвоюють і потім з неминучою точністю і постійністю застосовують в справі».Л. Ш. Берекашілі серед способів вчинення хуліганських дій виділяє образливе чіпляння до громадян, буйство, написання нецензурних слів на парканах та стінах будівель, поява в оголеному вигляді в громадських місцях, побиття громадян та нанесення їм поранень [12, с. 133-136].

А вже П. Д. Біленчук і В. К. Лисиченко класифікували спосіб учинення хуліганства за об'єктом посягання на дії: а) направлені проти громадського порядку; б) спрямовані як проти громадського порядку, так і інших суспільних відносин [13, с. 428-430].

М. М. Єфімов класифікував способи вчинення хуліганства відповідно до кваліфікуючих ознак наступним чином: 1) за ознакою особливої зухвалості: насильство із завданням потерпілій особі побоїв; заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень; знущанням над потерпілим; знищення майна; пошкодження майна; зрив масового заходу; тимчасове припинення нормальної діяльності установи, підприємства чи організації; припиненням руху громадського транспорту та інші; 2) за ознакою виняткового цинізму: демонстративна зневага до загальноприйнятих норм моралі; прояв безсоромності чи грубої непристойності; знущання над хворим, дитиною, особою похилого віку або такою, яка перебувала у безпорадному стані та інші [8, с. 37].

Найбільш розповсюдженими способами вчинення хуліганства є цинічні тілорухи в поєднанні з нецензурною лайкою та нанесенням побоїв (75 %), серед інших способів можна виділити публічне оголення різних частин тіла (9 %), створення шуму, який призводить до зриву громадських заходів (24 %), порушення нормального режиму роботи підприємства (11 %), спокою громадян у житлі та громадських місцях (46 %), опір представникам влади (23 %), пошкодження майна (47 %).

Так, 28 березня 2009 року, приблизно о 21 годині гр. Р. та гр. П., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння на зупинці громадського транспорту «Промінь», розташованої по вул. Косіора у м. Кривому Розі, підійшли до раніше незнайомим їм гр. О., гр. С. і гр. М. Використовуючи дріб'язковий привід гр. Р. з хуліганських спонукань, грубо порушуючи громадський порядок, виражаючи явної неповаги до суспільства, проявляючи особливу зухвалість, умисно завдав один удар рукою в область обличчя гр. М. заподіявши останньому фізичну біль. Від завданого удару гр. М. впав. У цей час знаходиться на зупинці громадського транспорту «Промінь» гр. С. спробував відтягнути гр. Р. від гр. М. на що гр. Р. повернувся до гр. С. і продовжуючи свої хуліганські дії, грубо порушуючи громадський порядок, виражаючи явну неповагу до суспільства, проявляючи особливу зухвалість, умисно завдав два удари рукою в область обличчя гр. С., заподіявши потерпілому тілесні ушкодження. У цей час знаходиться на зупинці громадського транспорту «Промінь» неповнолітній гр. П. діючи спільно з гр. Р. з хуліганських спонукань грубо порушуючи громадський порядок, з мотивів явної неповаги до суспільства, проявляючи особливу зухвалість, умисно завдав два удари рукою в область обличчя гр. О. і коли він впав гр. П. продовжуючи свої хуліганські дії, грубо порушуючи громадський порядок, виражаючи явну неповагу до суспільства, проявляючи особливу зухвалість, умисно завдав удари ногою по гр. О.

Гр. Р. і гр. П. припинили свої хуліганські дії, коли на місце скоєння злочину прибули співробітники міліції і затримали останніх [14].

Під час розслідування хуліганства, потрібно активніше використовувати підрозділи кримінальної поліції. Адже іноді хуліганство вчинюється в умовах неочевидності, групою осіб, а також з застосуванням саморобної зброї, предметів, що спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень, використанні холодної та вогнепальної зброї. В зв'язку з цим необхідно мати інформацію про осіб, що схильні до їх вчинення. Тобто отримання такої інформації, як правило, можливе в результаті використання негласного апарату.

Спосіб приховування злочину також потребує відповідної уваги. Це діяльність особи, спрямована на утаювання відомих їй фактів та обставин скоєного злочину. З огляду на проведені нами дослідження, утаювання інформації не є єдиним способом і тому наведене формулювання не можна визнати вичерпним. Спосіб приховування є комплексом дій злочинця, які той виконує з метою ухилення від відповідальності за вчинене.

Спосіб приховування злочину, як наголошував М.В. Салтевський, «...має місце у тих випадках, коли: а) дії щодо приховування умисного злочину здійснюються після повної реалізації злочинного задуму і не є заздалегідь передбаченим продовженням дій з приховування, виконаних у період вчинення злочину; б) дії щодо приховування умисно вчинених імпульсивних чи вербальних злочинів (образа, наклеп), приховування яких у період вчинення неможливе і здійснюється пізніше; в) при приховуванні злочинів, учинених з необережності» [2, с. 426].

Проте, на наш погляд, найбільш правильним і повним є визначення, запропоноване Р. С. Белкіним, який спосіб приховування визначає як злочину діяльність (елемент злочинної діяльності), спрямовану на перешкоджання розслідуванню шляхом утаювання, знищення, маскування і фальсифікації слідів злочину і злочинця [15, с. 364].

Серед типових способів приховування хуліганства необхідно визначити наступні: 1) зникнення з місця злочину, в тому числі з використанням автотранспорту; 2) використання одягу одного фасону, кольору, а також однотипних знарядь; 3) знищення знарядь злочину; 4) знищення одягу, взуття; 5) неправдиві свідчення, у тому числі алібі; 6) відмова від дачі показань.

Вивченням кримінальних проваджень за ч. 2 ст. 296 КК України нами встановлено, що зникнення з місця злочину мало місце у 82 % вчинених хуліганств, у тому числі з використанням автотранспорту (9 %); використання одягу одного фасону, кольору, а також однотипних знарядь (45 %); знищення знарядь злочину (66 %); знищення одягу, взуття (59 %); неправдиві свідчення, у тому числі алібі (73 %); відмова від дачі показань (47 %).

Як бачимо, найбільш розповсюдженими способами приховування хуліганства, що вчинене групою осіб, є зникнення з місця події та неправдиві свідчення.

Так, 03.02.2007 року приблизно о 00.30 годин гр. Б. за попередньою змовою з гр. П., будучи в стані алкогольного сп'яніння перебуваючи біля кафе «Нива», розташованого по вул. Комсомольська в п. Томаківка Томаківського району Дніпропетровської області, діючи з хуліганських спонукань, умисно грубо порушуючи громадський порядок з мотивів явної неповаги до суспільства, проявляючи особливу зухвалість, безпричинно стали приставати до потерпілого гр. Л., при цьому підсудний гр. Б. схопивши потерпілого рукою за шию і поваливши на землю. Після чого став бити гр. Л., завдавши останньому не менше 15 ударів рукою в область обличчя, а гр. П. тим часом завдав потерпілому не менше 8 ударів ногами в область голови і тулуба. Після цього гр. Б. і гр. П. зникли з місця вчинення хуліганських дій. Після затримання вони відмовлялися від дачі показань, а також давали неправдиві свідчення. Навіть в судовому засіданні вони не визнали свою провину [16].

Працівники підрозділів поліції, повинні встановити розмір матеріальної шкоди, що настала в наслідок вчинення хуліганських дій, а також роз'яснити зацікавленим особам порядок його відшкодування.

Для ефективного і точного виконання зазначеного положення в типовому протоколі огляду місця події необхідно виділити реквізити, що їх характеризують (розміри матеріальної шкоди, інформацію про відшкодування тощо).

Підводячи підсумки, потрібно зазначити, що відповідно, підготовка до вчинення хуліганства у публічних місцях полягала у розробці плану злочину; виборі об'єкту посягання; відшукуванню пристосування і підготовці знарядь злочину; розподілі ролей між співучасниками; підборі співучасників.

Серед способів вчинення злочинів розглядуваної категорії, найбільш часто мали місце цинічні тілорухи в поєднанні з нецензурною лайкою та нанесенням побоїв, серед інших способів можна виділити публічне оголення різних частин тіла, створення шуму, який призводить до зриву публічних заходів, порушення нормального режиму роботи підприємства, спокою громадян в квартирах та громадських місцях, опір представникам влади, пошкодження майна.

Серед дій, спрямованих на приховування злочину, відмічаємо зникнення з місця злочину мало місце у 92 % вчинених хуліганств, у тому числі з використанням автотранспорту; використання одягу одного фасону, кольору, а також однотипних знарядь, знищення знарядь злочину; знищення одягу, взуття; неправдиві свідчення, в тому числі алібі; відмова від дачі показань.

У результаті проведеного дослідження доходимо висновку, що досліджуване кримінальне правопорушення має повноструктурний склад, адже у більшості випадків мають місце моменти підготовки та приховування злочинного діяння.

References:

1. Zuykov G. G. (1970) *Kriminologicheskoe uchenie o sposobe soversheniya prestupleniya: avtoref. diss. d-ra yurid. Nauk* [Criminological doctrine about the method of committing a crime: the author's abstract. diss. Dr. jur. sciences]. M., 1970. 41 p. (In Russian)
2. Saltevskyi M. V. (2005) *Kryminalistyka (u suchasnomu vykladi): pidruchnyk* [Criminology (in modern presentation): a textbook]. Kyiv: Kondor, 2005. 588 p. (In Ukrainian)
3. Ovechkin V. A. (1979) *Rassledovanie prestupleniy, skryityih instsenirovkami: ucheb. posob.* [Investigation of crimes concealed by staging: study. way]. Harkov: Yurid. in-t, 1979. 168 p. (In Russian)

4. Gavrilin Yu. V. (2006) *Rassledovanie prestupleniy protiv lichnosti i sobstvennosti: ucheb. posob.* [Investigation of crimes against personality and property: study. way]. Moscow : «Os-89», 2006. 384 p. (In Russian)
5. Zavialov S. M. (2001) *Novie elementy y kharakterystyky sposoba soversheniya prestupleniy. Aktualni problemy kryminalistyky: materialy mizhvid. nauk.-prakt. konf. (Donetsk, 21 kvit. 2001 r.)* [New elements and characteristics of the method of committing crimes. Actual problems of criminology: materials in between. science-practice conf. (Donetsk, April 21, 2001)]. Donetsk, 2001. P. 151-153. (In Ukrainian)
6. Kolesnichenko A. N. (1976) *Obschie polozheniya metodiki rassledovaniya otdelnyih vidov prestupleniy: tekst lektsii* [General provisions of the methodology for investigating certain types of crimes: the text of the lecture]. Kharkov : Hark. yurid. in-t. 1976. 35 p. (In Russian)
7. Sabadash V. P. (2013) *Kryminalistyka: navch. Posib* [Criminology: Teach. manual]. Kyiv: *Tsentr navch. l-ry* [Center for Teachers], 2013. 228 p. (In Ukrainian)
8. Yefimov M. M. (2013) *Orhanizatsiia i taktiky karozsliduvanniakhulihanstva: navch.-prakt. posib.* [Organization and tactics of the investigation of hooliganism: teaching-practice. manual]. Dnipropetrovsk: *Dniprop. derzh. un-tvnutr. Sprav* [Dnipropetrovsk state united-in affairs], 2013. 125 p. (In Ukrainian)
9. Kononenko N. A. (2014) *Sposobyi soversheniya huliganstva vo vremena provedeniya sportivno-massovyih meropriyatiy* [Methods of committing hooliganism at the time of sporting events]. *Zhurnal nauchnyih publikatsiy aspirantov i doktorantov* [Journal of scientific publications of postgraduate students and doctoral students]. 2014. №10 (100). P. 44-46. (In Russian)
10. Case number 1-120 / 11, Archive of Novomoskovsk city district court of Dnipropetrovsk region, 2011. (In Ukrainian)
11. Grinenko A. V., Ovcharenko E. I. (2006) *Dokazyivanie po ugolovnyim delam o huliganstve (dosudebnoe proizvodstvo): nauch.-praktich. posobie* [Proving in criminal cases of hooliganism (pre-trial proceedings): scientific-practical. allowance]. M.: *Yurlitinform* [Yurlitinform], 2006. 128 p. (In Russian)
12. Piaskovskyi V. V., Chornous Yu. M., Ishchenko A. V., Aliksieiev O. O. et al. (2015) *Kryminalistyka: pidruchnyk* [Criminology: a textbook]. Kyiv: *Tsentr navch. l-ry* [Center for Teachers. L-ry], 2015. 704 p. (In Ukrainian)
13. Bilenchuk P. D. (2001) *Kryminalistyka: pidruchnyk. 2-he vydannia, vypr. i dop.* [Criminology: a textbook, 2nd edition, vers. and add]. Kyiv: Atika, 2001. 544 p. (In Ukrainian)
14. Case number 1-17 / 2010, Dolgintsevsky court of Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, 2010. (In Ukrainian)
15. Belkin R. S. (1997) *Kurs kriminalistiki: V 3-h t. T. 3: Kriminalisticheskie sredstva, priemy i rekomendatsii* [Course of Criminalistics: In 3 volumes vol. 3: Criminalistic means, techniques and recommendations]. M.: Yurist, 1997. 650 p. (In Russian)
16. Case number 1-13 / 2010, Archive of Tomakovsky district court of Dnipropetrovsk region, 2010. (In Ukrainian)

Способы совершения хулиганства в общественных местах

Трясун Павел Ростиславович, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com,
Межрегиональной академии управления персоналом, г. Киев, Украина.

Аннотация: в статье охарактеризованы способов совершения хулиганства в общественных местах. Способ совершения преступления детерминировано на совокупность нескольких взаимосвязанных действий: подготовку, непосредственное совершение и сокрытие. Наиболее распространёнными способами совершения хулиганства в общественных местах является циничные действия в сочетании с нецензурной бранью и нанесением побоев. Определены основные мероприятия по подготовке к совершению преступления.

Ключевые слова: хулиганство, криминалистическая характеристика, досудебное расследование, организация, тактика, публичные места.

INTERNATIONAL AGREEMENTS AS SOURCES OF CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE

Babanina V.

Ph.D in Law, Associate Professor, Doctoral Student of the Scientific Laboratory on the Problems of Crime Investigation of the Educational and Research Institute No. 1
National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/ORCID/0000-0003-4173-488X>

Abstract. The article analyzes international agreements as sources of criminal legislation of Ukraine. It is substantiated that international treaties of Ukraine, the binding nature of which has been approved by the Verkhovna Rada of Ukraine, may determine the procedure and grounds for criminal prosecution, sentencing, release from criminal liability or serving a sentence, etc. In exceptional cases, the blanket norms of the Criminal Code of Ukraine may refer the law enforcer to the current international agreements, the binding nature of which has been approved by the Verkhovna Rada of Ukraine (Articles 438–440 of the Criminal Code of Ukraine). It has been proved that some norms of national legislation contradict the norms of international agreements, the binding nature of which has been approved by the Verkhovna Rada of Ukraine. An interesting aspect of the application of criminal law is their implementation in the context of the law on criminal liability in time, in particular the reverse effect of the law on criminal liability. The author argued that to bring the perpetrators to justice at the international level, given the provisions of Part 2 of Art. 7 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, possibly for committing a socially dangerous act that is recognized as a crime by the leading democratic democracies. It has been scientifically proven that the norms of international treaties, which determine the characteristics of a criminal act, cannot be applied directly by the courts of Ukraine, as such treaties directly establish the state's obligation to ensure fulfillment of contractual obligations by establishing punishment for certain crimes by domestic law. . In the administration of justice, courts must take into account the provisions of Part 1 of Art. 3 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: criminal legislation, Criminal code of Ukraine, international agreement, crime, international law, Verkhovna Rada of Ukraine, blanket norm.

Introduction. Due to the European integration of Ukraine and a wide range of relations at the international level in various areas of the state, changes in the norms of Ukrainian criminal law are increasingly taking place due to the influence of international law on it. There is a tendency to criminalize socially dangerous acts that are recognized as the most dangerous in the world community. At the same time, the change of national criminal law under the influence of international law is directly related to the process of formation of criminal law.

The system of criminal legislation of Ukraine is a set of interconnected elements of the structure of criminal legislation, which are based on the principles of criminal law, aimed at implementing the tasks of the Criminal Code of Ukraine. Instead, the structural elements of the system of criminal law should be considered: 1) elements of the structure of criminal law (General and Special parts, sections, articles, final and transitional provisions); 2) principles of criminal legislation (on the basis of which the implementation of the tasks of the Criminal Code of Ukraine is carried out); 3) sources of criminal legislation (Constitution of Ukraine, Criminal Code of Ukraine, laws of Ukraine on criminal liability and international treaties, the binding nature of which has been approved by the Verkhovna Rada of Ukraine). Thus, international agreements approved by the Verkhovna Rada of Ukraine are a source of criminal law of Ukraine along with the Criminal Code of Ukraine.

The **purpose** of the article is to analyze international agreements approved by the Verkhovna Rada of Ukraine as sources of criminal legislation of Ukraine.

The following Ukrainian and foreign scholars should study the issues of defining international treaties as sources of criminal law in their works: P. P. Andrushko, M. I. Bazhanov, Yu. V. Baulin, O. M. Bibik, O. I. Boitsov, M. I. Borysov, Ya. M. Brainin, O. M. Bronevytska, V. M. Vasylash, V. A. Vdovin, V. O. Hatseliuk, S. V. Hizimchuk, V. K. Hryshuk, M. S. Hrinberh, O. O. Dudorov, A. Ye. Zhalinskyi, O. O. Zhytnyi, I. I. Karpets, O. H. Kibalnyk, M. D. Kivalov, V. A. Klymenko, P. V. Kobzarenko, M. I. Kovalov, M. I. Kolos, M. M. Kropachov, N. F. Kuznetsova, S. P. Kuchevska, O. P. Kutsevych, S. Ya. Lykhova, P. S. Matyshevskyi, M. I. Melnyk, V. O. Navrotskyi, A. V. Naumov, K. V. Obrazhyiev, N. A. Orlovskaya, M. I. Pikurov, A. O. Pinaiev, Yu. A. Ponomarenko, Yu. Ye. Pudovochkin, A. V. Savchenko, M. S. Tahantsev, V. Ya. Tatsii, T. M. Tertychenko, V. P. Tykhyi, V. O. Tuliakov, S. D. Shapchenko,

M. D. Sharhorodskiy, P. L. Fris, M. I. Khavroniuk, Yu. B. Khimiak, N. V. Chernyshova etc. Despite the significant number of scientific works, in the science of criminal law the issue of determining international treaties as sources of criminal legislation of Ukraine remains unresolved.

Presenting main material. According to Art. 2 of the Law of Ukraine of June 29, 2004 № 1906-IV "On International Treaties of Ukraine", an international treaty of Ukraine is concluded in writing with a foreign state or other subject of international law governed by international law, regardless of whether the treaty is contained in one or more related documents, and regardless of its specific name (treaty, agreement, convention, pact, protocol, etc.). Article 19 of the said Law stipulates that the current international treaties of Ukraine, the binding nature of which has been approved by the Verkhovna Rada of Ukraine, are part of the national legislation, they are applied in the manner prescribed by national legislation. If an international agreement of Ukraine, which has entered into force in the prescribed manner, provides for rules other than those regulated in the relevant act of legislation of Ukraine, apply the rules of the international agreement [13].

According to Art. 9 of the Constitution of Ukraine, current international treaties, the binding nature of which has been approved by the Verkhovna Rada of Ukraine, are part of the national legislation of Ukraine [9]. Given this provision, it can be assumed that the rules of international treaties, the binding nature of which was approved by the Verkhovna Rada of Ukraine, are part of the criminal law of Ukraine, they directly affect law enforcement. However, this assumption refutes the provisions of Part 1 of Art. 3 of the Criminal Code of Ukraine, according to which the legislation of Ukraine on criminal liability is the Criminal Code of Ukraine, which is based on the Constitution of Ukraine and generally accepted principles and norms of international law [10]. Thus, the norms of international agreements, the binding nature of which was approved by the Verkhovna Rada of Ukraine, are not part of the criminal legislation of Ukraine. In addition, this rule directly provides that only the Criminal Code of Ukraine constitutes the criminal legislation of Ukraine, as it is the only legislative act that establishes that a crime (Art. 11), the grounds for criminal prosecution (Art. 2) and other criminal law consequences (Art. 3). The rules of international treaties, which also regulate such aspects, cannot be applied because they do not have direct effect.

In order to apply the provisions of international agreements within the framework of criminal law relations, it is necessary to make changes to the current Criminal Code of Ukraine. Only after the integration of the provisions of the international treaty into the criminal legislation of Ukraine are they subject to application. At the same time, it does not matter whether the provisions of an international treaty have been implemented into national law. The decisive factor is the introduction of changes in the Criminal Code of Ukraine (ie it should be directly provided for in the current criminal legislation). However, this is not undeniable. The current Criminal Code of Ukraine contains a significant number of conflicts in the norms not only of the Special Part, but also of the General. Thus, the provisions of Part 1, Article 3.3 contradict the provisions of Part 1 of Art. 6, part 1 of Art. 7, part 1 of Art. 8 of the Criminal Code of Ukraine on the application of the norms of the Criminal Code of Ukraine: "... unless otherwise provided by international treaties of Ukraine, the consent of which is given by the Verkhovna Rada of Ukraine." That is, in Ukraine, the procedure and grounds for criminal prosecution, sentencing, release from criminal liability or punishment are provided not only by the Criminal Code of Ukraine, but also by international treaties of Ukraine, the binding nature of which was approved by the Verkhovna Rada of Ukraine. This gives grounds to claim that international treaties are a source of criminal law of Ukraine and at the same time are part of it.

In connection with the existence of such a conflict there are problems in applying the rules of the Criminal Code of Ukraine: on the one hand, all bodies use only the provisions of the current Criminal Code of Ukraine (parts 1, 3 of Art. 3 of the Criminal Code), and on the other – if there is an international agreement, the binding consent of which was given by the Verkhovna Rada of Ukraine, it is necessary to apply the provisions of this agreement (Art. 6–8 of the Criminal Code of Ukraine). It does not matter whether it contradicts the Criminal Code of Ukraine or not. This conflict can be corrected by amending Part 1 of Art. 3 of the Criminal Code of Ukraine, so we propose to set out this rule as follows: "Legislation of Ukraine on criminal liability is the Criminal Code of Ukraine, which is based on the Constitution of Ukraine and generally accepted principles and norms of international law, and existing international treaties approved by the Supreme Council of Ukraine". Accordingly, it is necessary to amend Part 3 of Art. 3 of the Criminal Code of Ukraine, which reads as follows: "The criminality of the act, as well as its punishment and other criminal consequences are determined by this Code and current international treaties, the binding nature of which is approved by the Verkhovna Rada of Ukraine".

An interesting aspect of the application of criminal law is their implementation in the context of the law on criminal liability in time, in particular the reverse effect of the law on criminal liability. Article 58 of the Constitution of Ukraine stipulates that laws and other normative legal acts do not have retroactive effect, except in cases when they mitigate or cancel a person's liability. No one can be held responsible for acts that at the time of their commission were not recognized by law as an offense. This principle has been introduced into criminal law. In accordance with Part 1 of Art. 5 of the Criminal Code of Ukraine, the law on criminal liability, which abolishes the criminality of the act, mitigates criminal liability or otherwise improves the

situation of a person, has retroactive effect, ie applies to persons who committed relevant acts before the entry into force of such law, in particular persons who are serving a sentence or have served a sentence but have a criminal record. In addition, according to Part 2 of Art. 5 of the Criminal Code of Ukraine, the law on criminal liability, which establishes the criminality of the act, increases criminal liability or otherwise worsens the situation of the person, has no retroactive effect.

However, the provisions of Art. 7 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine on 17 July 1997, contradict the provisions of Art. 58 of the Constitution of Ukraine and Art. 5 of the Criminal Code of Ukraine. In accordance with Part 1 of Art. 7 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, no one shall be held guilty of any criminal offense on account of any act or omission which did not constitute a criminal offense under national law or international law. Nor may a more severe punishment be imposed than that which was applicable at the time the criminal offense was committed [8; 14]. This fully complies with the provisions of the Constitution of Ukraine and the Criminal Code of Ukraine. However, Part 2 of Art. 7 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms provides that this article shall not preclude the trial or punishment of any person for any act or omission which, at the time when it was committed, constituted a criminal offense in accordance with the general principles of law recognized by civilized nations [8; 14]. That is, if a person commits an act that is not recognized as a crime under national law, but it is socially dangerous in accordance with international law, such a person is criminally liable and may be subject to any punishment under international criminal law.

Emphasis should be placed on the provisions of Part 2 of Art. 7 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: "in accordance with the general principles of law recognized by civilized nations". The phrase "civilized nations" was introduced into the Charter of the International Court of Justice, but today all nations are recognized as civilized. Therefore, this term is redundant. In the legal literature on this occasion has established a different position: civilized nations are recognized as leading in the legal environment [1]. The application of general principles of law is carried out in the context of law enforcement practice that has developed in the main legal families of the world. The question of the list of general principles of law remains debatable. Some scholars distinguish the following principles: 1) the principle of self-preservation (the right to protection, expulsion of foreigners, etc.); 2) the principle of good faith (prohibition of abuse of rights, etc.); 3) principles of law related to legal liability (principle of individuality of liability, principle of guilt, etc.); 4) principles of law related to litigation (no one can be a judge in his own case, etc.) [2]. Other scholars propose the following types of general principles of law: 1) principles related to the general concept of law (prohibition of abuse of rights, etc.); 2) the principle of contract law (taking into account force majeure, etc.); 3) principles on compensation for damage (principle of full compensation, etc.); 4) the principle of litigation; 5) the principle of observance of citizens' rights; 6) principles relating to the regime of legal acts [11]. Scholars recognize the principles of proportionality, equality, prohibition of arbitrariness, legal certainty, protection of fundamental human and civil rights and freedoms, etc. as general principles of the Romano-Germanic legal family [3; 6, p. 184–186]. The basic imperative norms of international law, accepted and recognized by the international community of states in general and deviations from which is unacceptable. The generally accepted principles of international law include, in particular, the principle of respect for fundamental human rights and fundamental freedoms and the principle of good faith and conscientious observance of international obligations [12].

The outlined scientific positions have the right to exist, but they remain debatable. In our opinion, to bring the perpetrators to justice at the international level, given the provisions of Part 2 of Art. 7 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, possibly for committing a socially dangerous act that is recognized as a crime by the leading democratic democracies. This crime belongs to the crimes against peace, security of mankind and international law and order. However, in our opinion, it is impossible to be prosecuted on the basis of part 2 of Art. 7 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms for other socially dangerous acts, which in connection with the mentality, customs, history, geographical location of the state, etc. are considered criminal, unless otherwise provided by an international treaty approved by the Supreme Council of Ukraine.

In order to harmonize national and international legislation, in particular criminal law, it is necessary to amend Art. 58 of the Constitution of Ukraine and Art. 5 of the Criminal Code of Ukraine regarding the inadmissibility of applying to the guilty person a rule that is more favorable for him in the case of crimes against peace, security of mankind and international law and order. In Part 2 of Art. 74 of the Criminal Code of Ukraine it is also necessary to amend the provisions of Part 2 of Art. 7 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, stating it as follows: humanity and international law, which are provided by international criminal law".

The proposed changes are debatable, as Ukraine has not ratified the Rome Statute of the International Criminal Court [16], and, consequently, did not recognize the jurisdiction of criminal proceedings under the International Criminal Court, conferring the function of justice in Ukraine only on its courts. In exceptional

cases, the ECtHR administers justice. However, Ukraine has ratified the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, which provides for the possibility of prosecuting perpetrators of acts that are not criminalized by national criminal law and recognized by international law. Thus, our state must fully comply with and comply with the provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and therefore our proposed changes to national legislation are appropriate and necessary to comply with the legal and democratic level of leading world powers.

Section XX of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine "Crimes against Peace, Security of Mankind and International Law and Order" provides for some socially dangerous acts, which are also recognized as criminal by international law. In most cases, this is provided for by international treaties, the binding nature of which has been approved by the Verkhovna Rada of Ukraine. The norms of international treaties, which determine the characteristics of a criminal offense, cannot be applied directly by the courts of Ukraine, as such treaties directly establish the obligation of the state to ensure the fulfillment of contractual obligations by establishing punishment for certain crimes by domestic (national) law. In the administration of justice, courts must take into account the provisions of Part 1 of Art. 3 of the Criminal Code of Ukraine. In this regard, international law, which provides for the elements of a crime, should be applied by the courts of Ukraine only in cases where the Criminal Code directly establishes the need to apply an international treaty of Ukraine, the binding nature of which was approved by the Verkhovna Rada of Ukraine (Art. 438-440 of the Criminal Code of Ukraine) [12].

In Art. 438–440 of the Criminal Code of Ukraine, T. M. Tertychenko notes, international treaties define some obligatory elements of *corpus delicti* (forms of manifestation of the objective side, objects of crimes, etc.). The scientist argues that in this case, the issue of criminal liability is partially regulated by the relevant provisions of international treaties. However, this contradicts the provisions of Part 3 of Art. 3 of the Criminal Code of Ukraine: "The criminality of the act, as well as its punishment and other criminal consequences are determined only by this Code" [17, p. 185–186]. We do not share this position, because in this case there are blanket criminal law rules that refer the law enforcer to the provisions of international acts, treaties, the binding nature of which was approved by the Verkhovna Rada of Ukraine. This does not contradict the provisions of Part 3 of Art. 3 of the Criminal Code of Ukraine. In addition, the criminality and punishment of acts provided for in the provisions of Art. 438–440 of the Criminal Code of Ukraine, is determined by the criminal law, not international treaties, which is fully consistent with the current provisions of Part 3 of Art. 3 of the Criminal Code of Ukraine. International treaties of Ukraine are applied by courts in the administration of justice, if there is a reference of national law to the relevant sources of international law [12].

G. V. Yepur's position according to which the international agreements as sources of the criminal legislation fix (establish) a certain system of public relations, and also establish the norms carrying out criminal and legal regulation of public relations seems reasonable [7].

Interesting is the proposal of O. M Bronevytska among the types of international treaties to distinguish an international treaty of criminal law, which should be interpreted as an international agreement embodied in a single formal act (regardless of the name - agreement, convention, pact, protocol, etc.), concluded between parties, two or all of which are subjects of international law, which have international legal personality and legal capacity to conclude international treaties, the purpose of which is to combat certain criminal acts and prevent such criminal acts [5, p. 202]. We share this position, because, first, this definition is based on the definition of "international treaty" contained in the Law of Ukraine "On International Treaties of Ukraine"; secondly, this type of contract is distinguished on the basis of its focus on combating crime by recognizing a certain act as socially dangerous.

According to O. M. Bronevytska, an international treaty of a criminal law nature is endowed with a number of special features: 1) it must be concluded at the interstate level; 2) is non-self-enforceable, for its implementation it is necessary to amend the current criminal legislation of the member states, the condition of which is to determine the consequences of criminal law; 4) the presence in the contract of an approximate model of the crime [4, p. 8–9].

The outlined list of features is very debatable. Undoubtedly, an international agreement is concluded at the interstate level. The author notes that the international agreement is self-enforceable insofar as it eliminates the criminality of the act, mitigates criminal liability or otherwise improves the situation of the person. However, in order for the provisions of an international agreement to be applied by national law enforcement and judicial bodies, it is necessary for Ukraine to give its consent to the binding nature of the said international agreement. That is, until the consent is given, it is impossible to apply the provisions of the international agreement, as it is not considered part of the national legislation of Ukraine. According to O. M. Bronevytska, an international agreement is subject to a mandatory ratification procedure. In our opinion, this is not correct, as ratification is only one of the types of Ukraine's consent to be bound by an international treaty. In parallel with ratification (depending on the specific case), approval, acceptance and accession are also distinguished (Art. 2 of the Law of Ukraine "On International Treaties of Ukraine"). The

validity of our position is evidenced by the provisions of the resolution of the Plenum of the Supreme Specialized Court of Ukraine on Civil and Criminal Cases of 19 December 2014 № 13 "On the application by courts of international treaties of Ukraine in the administration of justice" Ukraine in the form of ratification, and treaties that do not require ratification and approved in the form of a decree of the President of Ukraine or a resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine are part of the national legislation of Ukraine. In this regard, courts, applying international treaties of Ukraine in the administration of justice, should take into account that part of the national legislation should be considered not only ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine international treaties of Ukraine, but also those international treaties other forms agreed by the parties, for example, by "signing", "accepting", "approving" and "acceding", by which the state reflects in the international context its consent to be bound by the treaty [12].

In addition, not all international treaties of a criminal nature are endowed with these features. Evidence of this is the classification of the following agreements proposed by the scientist: 1) an agreement that contains obligations in the field of substantive criminal law; 2) an agreement regulating the procedure of procedural relations between law enforcement agencies; 3) an agreement that obliges to protect certain public relations (subject, victim) by criminal law; 4) an agreement obliging to place under the protection of the criminal law elements that belong to the objective side of the crime; 5) an agreement that defines the characteristics of the subject and the subjective side of the crime; 6) an agreement defining the type and limits of punishment [4, p. 9]. For example, if an international agreement regulates the procedure of procedural relations between law enforcement agencies, it cannot provide for specific components of criminal offenses, and therefore there is no sign of "the presence in the agreement of an approximate model of the crime."

The type of an international treaty of a criminal law nature, which determines the type and limits of punishment, also seems debatable. International treaties are concluded on the basis of criminalization of certain acts, but they do not provide for a specific type and amount of punishment for its commission. This is determined by the legislature of the state when amending the current criminal law. This type of agreement, in our opinion, is inherent in the regulation of the provisions of the General Part of the Criminal Code of Ukraine – the introduction of a new type of punishment or the abolition of existing ones. For example, ratification of Protocol № 13 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, which abolished the death penalty in all circumstances [8; 15].

In the process of law enforcement, overcoming the conflict between the norm of an international agreement that entered into force for Ukraine not by giving consent to the Verkhovna Rada of Ukraine to be binding in the form of ratification, and the norm of another act of Ukrainian legislation, the legal force of the legislative act on the binding nature of the international treaty of Ukraine (for example, the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 5 December 2007 № 138 "On approval of the Agreement between the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Government of the Republic of Latvia on cooperation in combating terrorism, drug trafficking, psychotropic substances, precursors and organized crime"). The norms of such an international agreement shall be applied in the manner prescribed for the relevant act of the legislation of Ukraine, taking into account the ratio of the legislative act and the bylaw [12].

Conclusions. Despite the fact that in Art. 3 of the Criminal Code of Ukraine does not specify international agreements, the binding nature of which is provided by the Verkhovna Rada of Ukraine, they should still be recognized as a source of criminal law of Ukraine.

International treaties of Ukraine, approved by the Verkhovna Rada of Ukraine, may determine the procedure and grounds for criminal prosecution, sentencing, release from criminal liability or from serving a sentence, etc. In exceptional cases, the blanket norms of the Criminal Code of Ukraine may refer the law enforcer to the current international agreements, the binding nature of which has been approved by the Verkhovna Rada of Ukraine (Art. 438–440 of the Criminal Code of Ukraine).

The study proved that some norms of national legislation contradict the norms of international treaties, the binding nature of which was approved by the Verkhovna Rada of Ukraine.

According to Art. 9 of the Constitution of Ukraine, the conclusion of international agreements that contradict the Constitution of Ukraine is possible only after the relevant amendments to the Basic Law. Thus, the legislator made mistakes during lawmaking (lawmaking), which led to problems of law enforcement, in particular the provisions of the Constitution of Ukraine and the Criminal Code of Ukraine, which is based on it.

The main conflicts are the contradictions of the provisions of Part 1, Art. 3 and Part 1 of Art. 6, part 1 of Art. 7, part 1 of Art. 8 of the Criminal Code of Ukraine. To overcome this conflict, it is necessary to amend Part 1 of Art. 3 of the Criminal Code of Ukraine and state it as follows: "Legislation of Ukraine on criminal liability is the Criminal Code of Ukraine, which is based on the Constitution of Ukraine and generally accepted principles and norms of international law, and current international treaties approved by the Verkhovna Rada of Ukraine". It is necessary to make changes in part 3 of Art. 3 of the Criminal Code of Ukraine, which should be worded as follows: "The criminality of the act, as well as its punishment and other criminal consequences are determined by this Code and current international treaties, the binding nature of which is approved by the Verkhovna Rada of Ukraine".

Conflicts between national and international law can be traced in particular in the application of criminal law on the basis of the law on criminal liability in time, in particular the reverse effect of the law on criminal liability. According to Art. 58 of the Constitution of Ukraine, laws and other regulations do not have retroactive effect, except in cases where they mitigate or cancel the liability of the person. No one may be held liable for acts which, at the time they were committed, were not recognized as an offense by law. This principle has been introduced into criminal law. According to Part 1 of Art. 5 of the Criminal Code of Ukraine, the law on criminal liability, which abolishes the criminality of the act, mitigates criminal liability or otherwise improves the situation of a person, has retroactive effect, ie applies to persons who committed the relevant acts before its entry into force, including persons who are serving a sentence or have served a sentence, but have a criminal record. In addition, according to Part 2 of Art. 5 of the Criminal Code of Ukraine, the law on criminal liability, which establishes the criminality of the act, increases criminal liability or otherwise worsens the situation of the person, has no retroactive effect. At the same time, the provisions of Art. 7 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms contradict the above provisions of the Constitution of Ukraine and the Criminal Code of Ukraine. In accordance with Part 1 of Art. 7 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, no one shall be held guilty of any criminal offense on account of any act or omission which did not constitute a criminal offense under national law or international law. Nor can a heavier penalty be imposed than that which was applicable at the time the criminal offense was committed. Part 2 of Art. 7 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms provides that this article shall not preclude legal proceedings or the punishment of any person for any act or omission which, at the time when it was committed, constituted a criminal offense under the general principles of law, recognized by civilized nations.

In view of the above, we propose to amend Art. 58 of the Constitution of Ukraine and Art. 5 of the Criminal Code of Ukraine regarding the inadmissibility of applying to the guilty person a rule that is more favorable for him in the case of crimes against peace, security of mankind and international law and order. Part 2 of Art. 74 of the Criminal Code of Ukraine, in accordance with the provisions of Part 2 of Art. 7 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, to read as follows: and international law, which are provided by international criminal law".

References:

1. Aust A. Handbook of International Law. Cambridge University Press, 2005. P. 8.
2. Cheng B. General Principles of Law as Applied by International Courts and Tribunals. Cambridge University Press, 1994. 490 p.
3. Tridimas T. The General Principles of EU Law. 2nd ed. Oxford University Press, 2007. P. 59–417.
4. Bronevytska O. M. (2011). Vidpovidalnist kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy chynnym mizhnarodnym dohovoram. [Responsibility of criminal legislation of Ukraine to current international agreements]. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
5. Bronevytska O. M. (2011). Poniattia i vydy mizhnarodnykh dohovoriv kryminalno-pravovoho kharakteru [The concept and types of international treaties of criminal law]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav, Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, 3, 201–212 [in Ukrainian].
6. Herdegen M. (2008). Yevropeiske pravo [European law]. Kyiv : K.I.S. [in Ukrainian].
7. Yepur H. V. (2005). Vprovadzhennia mizhnarodno-pravovykh aktiv u kryminalne zakonodavstvo Ukrainy [Implementation of international legal acts in the criminal legislation of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
8. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: vid 4 lystop. 1950 r. [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms from November 4, 1950]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004 [in Ukrainian].
9. Konstytutsiia Ukrainy : 28 cherv. 1996 r. [Constitution of Ukraine: June 28, 1996]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
10. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : vid 5 kvit. 2001 r. № 2341-III [Criminal Code of Ukraine : of April 5, 2001 № 2341-III]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].
11. Nhuen Kuok Dyn. Mezhdunarodnoe pablychnoe pravo [International Public Law]. 212–213 [in Russian].
12. Postanova Plenumu Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrainy z rozghliadu tsyvilnykh i kryminalnykh sprav vid 19 hrud. 2014 r. № 13 «Pro zastosuvannia sudamy mizhnarodnykh dohovoriv Ukrainy pry zdiisnenni pravosuddia» [Resolution of the Plenum of the Supreme Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases of 19 December, 2014 № 13 "On the application by courts of international treaties of Ukraine in the administration of justice"]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text> [in Ukrainian].
13. Zakon Ukrainy vid 29 cherv. 2004 r. № 1906-IV «Pro mizhnarodni dohovory Ukrainy» [Law of Ukraine of June 29, 2004 № 1906-IV "On International Treaties of Ukraine"]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> [in Ukrainian].

14. Zakon Ukrainy vid 17 lyp. 1997 r. № 475/97-VR «Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv № 2, 4, 7 ta 11 do Konventsii» [Law of Ukraine of July 17 1997 № 475/97-VR "On Ratification of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, First Protocol and Protocols № 2, 4, 7 and 11 to the Convention"]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

15. Zakon Ukrainy vid 28 lystop. 2002 r. № 318-IV «Pro ratyfikatsiiu Protokolu # 13 do Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod, yakyi stosuietsia skasuvannia smertnoi kary za bud-yakykh obstavyn» [Law of Ukraine of November 28. 2002 № 318-IV "On Ratification of Protocol № 13 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, concerning the Abolition of the Death Penalty in All Circumstances"]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318-15#Text> [in Ukrainian].

16. Rymnyi statut Mezhdunarodnoho uholovnoho suda : tekst Rymkoho statuta, rasprostranennoho v kachestve dokumenta A/CONF.183/9 ot 17 yiulia 1998 hoda s yzmenenyiamy [Rome Statute of the International Criminal Court: text of the Rome Statute, circulated as document A / CONF.183 / 9 of 17 July 1998, as amended]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text [in Ukrainian].

17. Tertychenko T. M. (2011). Mizhnarodnyi dohovir yak dzherelo kryminalnoho prava [International treaty as a source of criminal law]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu, Scientific Bulletin of the International Humanities University*, 2, 185–188 [in Ukrainian].

Международные договоры как источники уголовного законодательства Украины

Бабанина В., ORCID: <https://orcid.org/ORCID/0000-0003-4173-488X>

Кандидат юридических наук, доцент, докторант научной лаборатории по проблемам расследования преступлений Учебно-исследовательского института №1
Национальная академия внутренних дел, Киев, Украина

Аннотация. В статье проанализированы международные договоры как источники уголовного законодательства Украины. Обосновано, что международные договоры Украины, согласие на обязательность которых предоставлено Верховной Радой Украины, могут определять порядок и основания привлечения к уголовной ответственности, назначения наказания, освобождения от уголовной ответственности или от отбывания наказания и тому подобное. В исключительных случаях бланкетные нормы УК Украины могут отсылать Правоприменителя с действующими международными договорами, согласие на обязательность которых предоставлено Верховной Радой Украины (ст. 438-440 УК Украины). Доказано, что некоторые нормы национального законодательства противоречат нормам международных договоров, согласие на обязательность которых предоставлено Верховной Радой Украины. Интересным аспектом правоприменения уголовно-правовых норм является их реализация в контексте действия закона об уголовной ответственности во времени, в частности обратной силы уголовного закона. Автором аргументировано, что, привлечь виновных лиц к уголовной ответственности на международном уровне, с учетом положений ч. 2 ст. 7 Конвенции о защите прав человека и основных свобод, возможно за совершение общественно опасного деяния, ведущие правовые демократические государства признают как преступление. Научно доказано, что нормы международных договоров, которые определяют признаки состава уголовно наказуемого деяния, не могут применять суды Украины непосредственно, поскольку такие договоры прямо устанавливают обязанность государства обеспечить выполнение предусмотренных договором обязанностей путем установления наказания за определенные преступления внутренним (национальным) законом. При осуществлении правосудия суды должны учитывать положения ч. 1 ст. 3 УК Украины.

Ключевые слова: уголовное законодательство, Уголовный кодекс Украины, международный договор, преступление, международный правовой порядок, бланкетная норма.

Centre for European Reforms Studies a.s.b.l.
(Grand Duchy of Luxembourg)

European Reforms Bulletin
scientific peer-reviewed journal

2017
No. 3

Passed for printing 24.04.2017. Appearance 17.05.2017.
Typeface Times New Roman. Circulation 100 copies.

Design, computer page positioning, layout: **Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg**
All the articles are published in author's edition. Publishing institution: **Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg** (Registre de commerce et des sociétés, Luxembourg, F 10.340, siège social: L-1541 Luxembourg, 36, boulevard de la Fraternité),
+352661261668, e-mail: bulletin@email.lu, <http://cers.eu.pn/bulletin.html>